

BIJLAGE 1: NATURA 2000-DOELEN

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. In deze Natura 2000-gebieden worden bepaalde dieren, planten en hun natuurlijke leefomgeving beschermd om de biodiversiteit (soortenrijkdom) te behouden. Dit gebeurt onder twee verschillende beschermingsregimes: de vogelrichtlijn (VR), voor alle in het wild levende vogels, en de habitatrichtlijn (HR), ter bescherming van levensgemeenschappen en bijzondere soorten. Er wordt gesproken van VHR-doelen als in een gebied beide beschermingsregimes gelden. De regels voor Natura 2000-gebieden zijn nader vastgelegd in de Omgevingswet (vóór 1 januari 2024 in de Wet natuurbescherming). De doelstellingen voor Natura 2000-gebieden zijn vastgelegd in de Aanwijzingsbesluiten per gebied. Deze doelen hebben betrekking op instandhouding van habitattypen en bepaalde soorten planten en dieren. Voor elk Natura 2000-gebied is een Natura 2000-beheerplan opgesteld waarin o.a. de maatregelen zijn vastgelegd die nodig zijn om de doelen te bereiken.

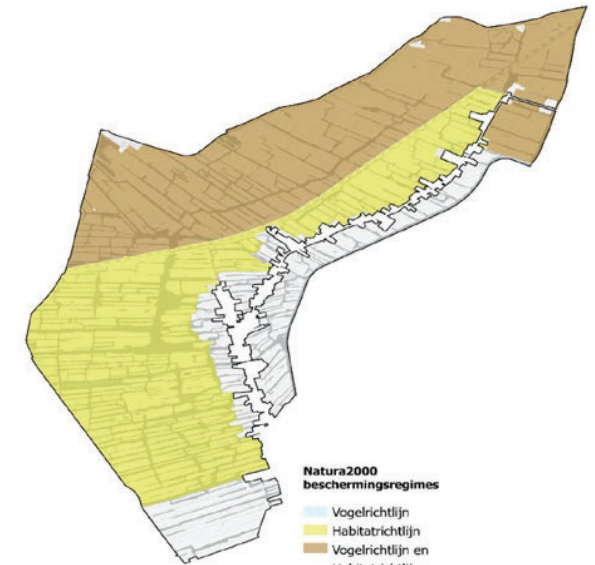
Het Oostzanerveld is onderdeel van het Natura 2000-gebied "Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske" (IVOT). De instandhoudingsdoelstellingen en de begrenzing van het Natura 2000-gebied IVOT zijn in 2013 vastgesteld door het Rijk en vastgelegd in het Aanwijzingsbesluit (PDN/2013-092). Door deze vaststelling zijn de doelen en begrenzing wettelijk vastgelegd. De provincie kan geen wijzigingen aanbrengen in de Natura 2000-doelstellingen en/of begrenzingen. Om de zes jaar wordt het Natura 2000-beheerplan geactualiseerd

en vastgesteld door de provincie. Het meest recente plan voor het Oostzanerveld is het Natura 2000-beheerplan IVOT 2023-2029, vastgesteld door Gedeputeerde Staten (GS) op 5 september 2023. In dit beheerplan zijn de opgaven, knelpunten, het gewenste beheer en noodzakelijke maatregelen opgenomen.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

Het Natura 2000-gebied van het Oostzanerveld is volledig Habitatrichtlijngebied (HR). Het noordelijke gedeelte is tevens Vogelrichtlijngebied (VR), zie figuur 1. Voor ieder Natura 2000-gebied in Nederland is een aantal kernopgaven opgesteld, op basis waarvan vervolgens de doelstellingen voor de habitattypen en habitatsoorten zijn geformuleerd. Voor het Natura 2000-gebied IVOT gelden de kernopgaven:

- Alle successiestadia laagveenverlanding zijn in ruimte en tijd vertegenwoordigd (kernopgave 4.09). Verderop onder Knelpunt 1 wordt het proces van successie beschreven.
 - Plas-dras situaties voor o.a. smienten en broedvogels als kemphaan. (kernopgave 4.11).
 - Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging (kernopgave 4.12).
 - Behoud en herstel van de brakke variant van ruigten en zomen (harig wilgenroosje) (kernopgave 4.13).
- De habitattypen en habitatsoorten die voor het gebied zijn aangewezen zijn kenmerkend voor een laagveen ecosysteem. Het gaat bijvoorbeeld om veenmosrietland,

Figuur 1: Natura 2000-gebiedsgrens en bijbehorend beschermingsregime.
Bron: Mapserver Provincie Noord-Holland.

rietland en ruigten en soorten als noordse woelmuis, bittervoorn en meervleermuis. De aangewezen vogelsoorten passen bij het waterrijke karakter van het gebied. Deze soorten voelen zich thuis in de extensief gebruikte vochtige graslanden, rietlanden en open water. De instandhoudingsdoelen voor habitattypen, habitatsoorten, broedvogels en niet-broedvogels zijn in het aanwijzingsbesluit opgenomen. Deze zijn weergegeven in tabel 1. Uit de tabel blijkt dat voor sommige doelen een instandhoudingsdoelstelling geldt en voor andere een uitbreidings- of verbeteringsdoelstelling.

a) habitattypen

code	habitattype	oppervlakte	kwaliteit
H3140	Kranswierwateren	>	=
H4010B	Vochtige heide (laagveengebied)	>	=
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	=	=
H7140B	Overgangs- en trilvenen (veenmosrietland)	>	=
H91D0	Hoogveenbossen	=	=

b) habitatrictlijnsoorten

code	soort	populatie	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied
H1134	Bittervoorn	=	=	=
H1149	Kleine modderkruiper	=	=	=
H1163	Rivierdonderpad	=	=	=
H1318	Meervleermuis	=	=	=
H1340	Noordse woelmuis	=	=	=

c) broedvogels

code	soort	aantal doel	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied
A021	Roerdomp	17	=	=
A081	Bruine kiekendief	15	=	=
A151	Kemphaan	20	>	>
A153	Watersnip	60	>	>
A193	Visdief	180	=	=
A292	Snor	50	=	=
A295	Rietzanger	230	=	=

d) niet-broedvogels

code	soort	populatie doel	instandhoudingsdoelstelling	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied
A043	Grauwe gans	90	Foerageergebied	=	=
A050	Smient	6400	Slaap- en rustplaats en foerageergebied	=	=
A051	Krakeend	200	Foerageergebied	=	=
A056	Slobeend	50	Foerageergebied	=	=
A125	Meerkoet	710	Foerageergebied	=	=
A156	Grutto	Behoud	Slaap- en rustplaats	=	=

Tabel 1: Overzichtstabel van de Natura 2000-doelstellingen in IVOT voor (a) habitattypen, (b) habitatrictlijnsoorten, (c) broedvogels en (d) niet-broedvogels. In de tabel staat een '=' voor het behoud (van de populatie van een soort, en van de oppervlakte en kwaliteit van een habitattype of leefgebied). '>' staat voor een uitbreiding van de populatie van een soort, een oppervlakte toename voor een habitattype of leefgebied of de verbetering van de kwaliteit van een habitattype of leefgebied.

In het Natura 2000-beheerplan IVOT 2023-2029 zijn de doelstellingen voor deze zes jaar beschreven. Van deze doelstellingen en bijbehorende beheermaatregelen zijn slechts enkele gespecificeerd op het niveau van de individuele gebieden binnen IVOT.

Ten aanzien van de habitattypen is aangegeven dat de kwaliteit van alle habitattypen behouden moet worden. Daarbij is er een uitbreidingsopgave voor veenmosrietlanden van 37,1 ha in de komende 25-30 jaar. Voor het Oostzanerveld betreft dit ongeveer 5 ha uitbreiding en 5 ha verbetering van niet kwalificerend veenmosrietland. Voor uitbreiding is in principe successie via jonge verlanding vereist. De kansen in het Oostzanerveld hiervoor worden onderzocht.

Er is ook een uitbreidingsopgave voor kranswieren voor de periode na 2029. De beste kansen voor de uitbreiding van kranswieren liggen in de "kerngebieden waterkwaliteit" uit het beheerplan (dat is het gebied ten zuiden van de spoorlijn en misschien het stukje erboven). De uitbreidingsopgave voor vochtige heide betreft ongeveer 1 ha voor de komende 25 jaar. Om 1 ha uitbreiding te realiseren moeten maatregelen en noodzakelijk beheer op een oppervlak van 6 ha worden ingezet. De kansen hiervoor zijn het grootst in het Ilperveld, maar ook in Oostzanerveld zijn er kansen door herstelbeheer op verouderde veenmosrietlanden en voormalige vochtige heidevegetaties.

Voor de habitatrictlijnsoorten geldt een behoudsdoelstelling. Het gaat om de noordse woelmuis, de meervleermuis en de vissoorten: bittervoorn, kleine modderkruiper en rivierdonderpad. Het Oostzanerveld heeft voor de meervleermuis een functie als foerageergebied, voor de andere habitatoorten is het Oostzanerveld ook leefgebied. Voor een aantal soorten geldt dat er weinig monitoring is geweest.

Voor de meeste broedvogels die als instandhoudingsdoel voor het gebied zijn benoemd geldt dat de omvang en kwaliteit van het leefgebied moet worden behouden. Voor watersnip en kempfaan geldt dat de kwaliteit van het leefgebied moet worden verbeterd en de omvang moet worden uitgebreid. Voor de niet-broedvogels geldt voor alle soorten een behoudsdoelstelling voor de omvang en kwaliteit van het leefgebied.

In juli 2024 startte de Europese Commissie een inbreukprocedure tegen Nederland omdat zij meent dat Nederland tekortschiet in het naleven van de Vogelrichtlijn. Als gevolg daarvan wordt door het ministerie van LNV momenteel overwogen om de grutto als broedvogel toe te voegen aan IVOT.

Samengevat: voor alle habitattypen en doelsoorten geldt minimaal een behoudsdoelstelling. Dit betreft zowel aantallen als de omvang en kwaliteit van het leefgebied. Voor een drietal habitattypen en twee soorten broedvogels geldt een uitbreidings- en verbeteringsdoelstelling.

Er spelen echter diverse knelpunten die het realiseren van deze doelstellingen in de weg staan.

KNELPUNT 1: ONGUNSTIGE OMGEVINGSFACTOREN VOOR DE INSTANDHOUDINGSDOELEN

Voor de instandhoudingsdoelen worden de volgende algemene knelpunten genoemd: verzuring en vermessing die samenhangen met overbelasting door stikstofdepositie, water van onvoldoende kwaliteit en het beheer (Natura 2000-beheerplan IVOT). Daarnaast staan ook versnippering en de verweving met landbouw het behalen van de instandhoudingsdoelen in de weg (Advies Ecologische Autoriteit naar aanleiding van de Natuurdoelanalyse).

De belasting door stikstofdepositie geldt voor het hele Natura 2000-gebied, maar vormt specifiek voor de veenmosrietlanden het grootste knelpunt omdat voor dit habitatype de kritische depositie waarde (KDW) wordt overschreden. Stikstofdepositie leidt door verzuring en eutrofiëring tot een afname van de kwaliteit en omvang van veenmosrietlanden. De oorzaken van stikstofdepositie en mogelijke oplossingsrichtingen worden toegelicht in bijlage 3.

In het hele gebied is sprake van water van onvoldoende kwaliteit. Het gaat vooral om een te hoog fosfaatgehalte en slechte doorzicht. Dit wordt verder uitgelegd in bijlage 5. De huidige waterkwaliteit heeft een negatieve invloed op habitatrictlijnsoorten. Ook een aantal habitattypen is afhankelijk van een goede waterkwaliteit. Dit geldt onder andere voor veenmosrietlanden. Door een te hoge

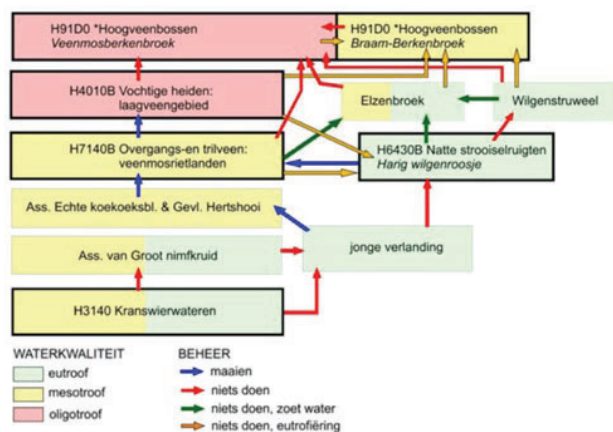
fosfaatconcentratie in het oppervlaktewater kunnen in de kraggen met veenmosrietlanden dikke en soortenarme pakketten met gewoon veenmos ontstaan. Dit leidt tot een afname van de kwaliteit van veenmosrietlanden, omdat de soortenrijkdom hierdoor afneemt.

De slechte waterkwaliteit heeft ook tot gevolg dat verlanding (bijna) niet meer optreedt (zie knelpunt 2). Verlanding is een fase binnen "successie". Successie is het proces waarbij een merkbare verandering plaatsvindt in de soortensamenstelling binnen een habitat. Deze verandering vindt plaats binnen een bepaalde tijdspanne. Vervolgens wordt een stabiele levensgemeenschap gevormd.

Bij verdergaande successie en verzuring gaat dit over in Veenmosrietland (H7140B) of in moerasheide (H4010B). Bij uitblijven van beheer zullen zich Hoogveenbossen (H91D0) ontwikkelen. Beheer speelt dus een cruciale rol om de instandhoudingsdoelen te realiseren.

Veenmosrietlanden en vochtige heiden kennen een agrarische oorsprong. Historisch werd het agrarisch gebruik gekenmerkt door extensief maaien - veelal met de hand - geen of weinig bemesting en het incidenteel rigouze terugzetten in de ontwikkeling door het afsteken van een veenpakket. Zo ontstonden in deze veenweidegebieden deze habitattypen. Dat wil dus zeggen dat voor het behoud van deze habitattypen er ook altijd beheer nodig zal blijven.

In figuur 2 is het ontstaan van habitattypen via successie en de samenhang tussen habitattypen en beheer weergegeven. De verschillende habitattypen zijn verspreid in het gebied aanwezig en volgen elkaar via successie op. Hierbij is de invloed van beheer dus groot. Wanneer dit passende beheer ontbreekt, zal er uiteindelijk een ontwikkeling richting moerasbos ontstaan. Het beheer is echter zeer arbeidsintensief in dit gebied aangezien er veel vaarland aanwezig is. Daarbij komt dat het beheer door de geringe drooglegging wordt bemoeilijkt. Bijlage 6 gaat over dit beheer.

Figuur 2: Relatie tussen habitattypen (de dik omrande blokken komen voor in het gebied), successie, waterkwaliteit, en beheer in de Natura 2000-gebiedsdelen IJperveld, Oostzanerveld en Varkensland). Bron: Gebiedsanalyse-92, 2017. Ter info: ecosystemen kunnen arm (oligotroof), rijk (eutroof) of matig rijk (mesotroof) aan beschikbare voedingsstoffen zijn.

Verder is er voor sommige habitattypen een te grote drooglegging of een te lage grondwaterstand. Meer informatie over drooglegging en de gevolgen van een te lage grondwaterstand is te vinden in bijlage 4.

KNELPUNT 2: ONGUNSTIGE OMGEVINGS-FACTOREN VOOR JONGE VERLANDING

Om de instandhoudingsdoelen voor habitattypen in het gebied te realiseren is het nodig dat er jonge verlanding plaatsvindt. Jonge verlanding treedt echter (nagenoeg) niet meer op. Uit figuur 2 blijkt dat de verschillende habitattypen door verlanding zijn ontstaan. Zoals aangegeven kijkt men ook naar successie van jonge verlandingsstadia om 5 ha van de uitbreidingsdoelstelling te realiseren. Ook voor het behoud van andere habitattypen is het nodig dat er verjonging door nieuwe verlanding plaatsvindt. In de loop van de tijd vindt namelijk altijd successie plaats waardoor veroudering en kwaliteitsverlies van bestaande vegetaties optreedt.

In de huidige situatie treedt jonge verlanding echter nauwelijks meer op. Dit hangt onder andere samen met de slechte waterkwaliteit (zie knelpunt 1). Afskalving van de oevers, beheer en de inrichting van het watersysteem zijn eveneens van invloed op de ontwikkeling van verlandingsvegetaties.

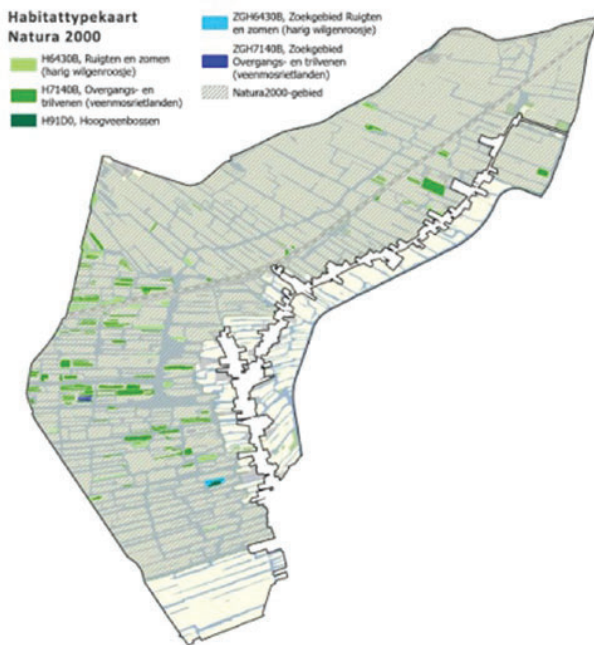
KNELPUNT 3: DIVERSE KNELPUNTEN VOOR BROEDVOGELS EN NIET-BROEDVOGELS

De instandhoudingsdoelstellingen voor aantallen broedvogels worden veelal niet gehaald. Dit geldt voor roerdomp, bruine kiekendief, visdief, kemphaan en watersnip. Kemphaan komt op dit moment niet meer voor en de aantallen watersnip zijn veel lager dan het instandhoudingsdoel. Voor rietzanger en snor worden de doelaantallen wel gehaald en zijn geen aanvullende maatregelen nodig volgens het Natura 2000-beheerplan.

Een belangrijk knelpunt is dat de eisen die weidevogel doelsoorten stellen aan hun leefgebied conflicteren met sommige eisen die rietvogel doelsoorten stellen aan hun leefgebied. Weidevogels hebben, in tegenstelling tot rietvogels, een open landschap nodig. Hierdoor kunnen predatoren zoals de vos en roofvogels, inclusief de bruine kiekendief, hen minder makkelijk bejagen. Daarnaast zijn er nog aanvullende knelpunten voor de vogelsoorten. Het gaat bijvoorbeeld voor de roerdomp en kiekendief om verstoring door recreatie, verruiging en opslag in rietlanden. Bij de niet-broedvogels is met name aandacht nodig voor de grutto. De aantallen niet-broedende grutto's zijn lager dan het instandhoudingsdoel (slaap- en rustplaats). Voor Oostzanerveld wordt specifiek benoemd dat de omvang en kwaliteit van het leefgebied dreigt af te nemen doordat percelen dichtgroeien, verruigen of dichte grasmatten ontwikkelen onder invloed van agrarisch medegebruik (grasproductie).

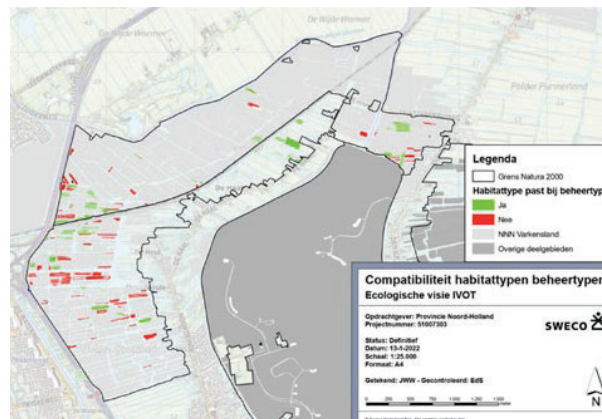
KNELPUNT 4: HET AANWEZIGE HABITATTYPE KOMT NIET OVEREEN MET HET NATUURBEHEERTYPE DAT IS TOEGEKEND

Binnen het Habitatrichtlijngebied zijn verspreid door het gebied vegetaties aanwezig die kwalificeren als beschermd Natura 2000-habitattype. In het Oostzanerveld is 14,35 ha kwalificerend habitattype aanwezig, met een concentratie in het middendeel. Het grootste oppervlak (11,61 ha) betreft het habitattype Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden, H7140B), zie figuur 3.

Figuur 3: Aangewezen habitattypen. Bron: Mapserver provincie Noord-Holland

In het rapport Ecologische analyse Oostzanerveld¹ is aangegeven dat op een gedeelte van de locaties waar een habitattype aanwezig is, een NNN-natuurbeheertype is toegekend dat niet passend (niet compatibel) is met het aanwezige habitattype, zie figuur 4. Binnen het projectgebied van het gebiedsproces gaat hierbij om een totaal van 6,99 hectare, zie tabel 2. Nagegaan moet worden of dit inderdaad zo is.

Figuur 4: Locaties waar de kwalificerende habitattypen in deelgebied Oostzanerveld wel en niet passend zijn met de aanwezige beheertypen

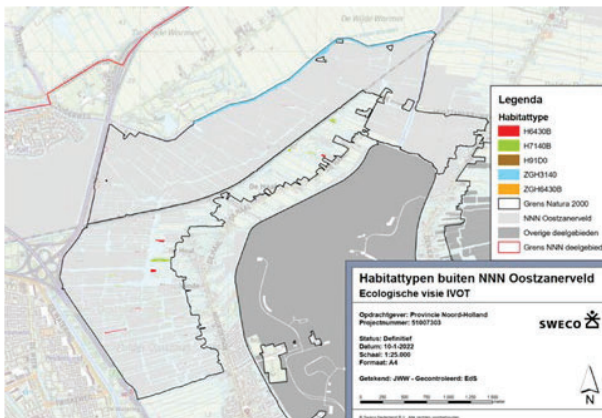
Code	Habitattype	Totale oppervlakte binnen Oostzanerveld (ha)	Oppervlakte buiten NNN (ha)	Oppervlakte binnen NNN, compatibel met beheertype (ha)	Oppervlakte binnen NNN, niet compatibel met beheertype (ha)
H7140B	Overgangs- en trilvenen (veenmosrietland)	11,61	0,90	5,88	4,89
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	2,35	0,39	0,84	1,16
H91D0	Hoogveenbossen	0,39	0,01		0,38
ZGH6430B	Zoekgebied Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	0,34	<0,01		0,34
ZGH7140B	Zoekgebied overgangs- en trilvenen (veenmosrietland)	0,22			0,22
ZGH3140	Zoekgebied Kranswierwateren	0,06	0,06		

Tabel 2: Voorkomen van habitattype binnen het projectgebied Oostzanerveld in vergelijking met de beheertypen.

¹ Sweco (2022). Ecologische analyse IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske. Referentienummer: NL22-648800269-18034.

KNELPUNT 5: EEN AANTAL PERCELEN MET KWALIFICEREND HABITAT VALLEN BUITEN DE NNN-BEGRENZING

Een aantal percelen waar kwalificerend habitat aanwezig is, ligt buiten het gebied dat is begrensd als NNN, zie figuur 5. Doordat deze percelen buiten NNN vallen is er geen beheersubsidie beschikbaar. Dit kan er toe leiden dat er geen passend beheer wordt uitgevoerd waardoor (op termijn) de doelen niet gehaald worden. Het is niet zonder meer mogelijk deze percelen binnen het NNN te plaatsen aangezien de totale oppervlakte van het NNN gelijk dient te blijven. Een begrenzing hier betekent een ontgrenzing elders en moet daarom goed worden afgewogen.

Figuur 5: Locaties waar de kwalificerende habitattypen buiten de NNN begrenzing liggen in deelgebied Oostzanerveld

OPLOSSINGSRICHTINGEN

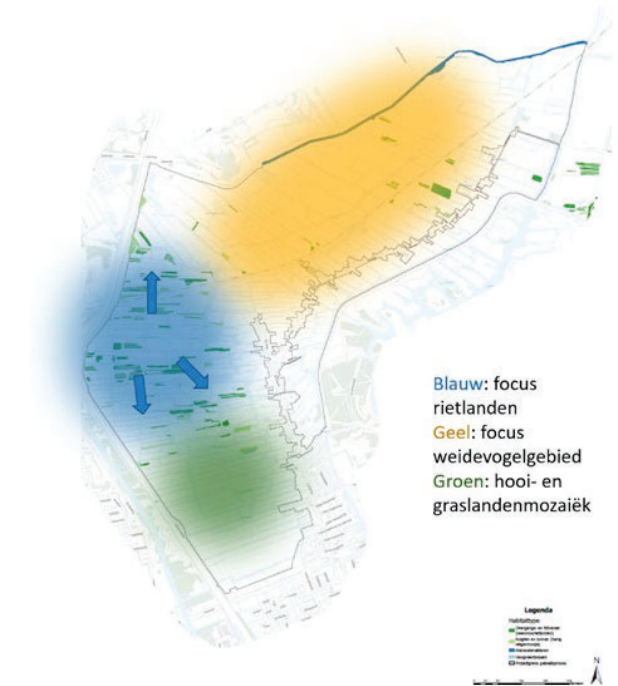
In het gebiedsproces zijn oplossingsrichtingen verkend. Nagegaan is waar samenhang zit in de diverse Natura 2000-opgaven en -knelpunten.

• ZONERING / GROTERE EENHEDEN

Zonering van het natuurgebied in grotere eenheden, gebaseerd op de “natuurtypen”, zorgt ervoor dat meerdere oplossingsrichtingen kunnen worden gecombineerd. Daarom wordt voorgesteld om het gebied in drie hoofdzones in te delen, zie figuur 6. Hiervoor werd al gepleit in het Masterplan Oostzanerveld en de Ecologische Analyse Oostzanerveld. Het voordeel van zonering is dat conflicterende natuurdoelen worden “ontvlochten” en dat grotere eenheden ontstaan.

Er zijn twee “natuurtypen” te onderscheiden in de doelen, met bijbehorende soorten en omstandigheden: aan de ene kant de vochtige, kruidenrijke, schrale graslanden die aantrekkelijk zijn voor weidevogels en een vorm van natuurbeheer nodig hebben dat aansluit bij het historisch agrarisch beheer (zoals maaien en het toevoegen van meststoffen wanneer nodig) van het gebied. Aan de andere kant de zeer natte rietlanden met hoge botanische waarde, die niet geschikt zijn voor agrarisch (mede)gebruik en gevoelig zijn voor stikstofneerslag. Zoals hierboven aangegeven, trekken de landschapstypen verschillende soorten aan en ook dat conflicteert soms met elkaar. Zo zijn de rietlanden een aantrekkelijke plek voor de bruine kiekendief (een doelsoort uit N2000). Het stapelvoedsel

voor deze roofvogel wordt gevormd door muizen maar weidevogelkuikens zijn ook potentiële prooien. Ontvlechting van conflicterende natuurdoelen zorgt voor robuustere natuur en is ook gunstig voor het uitvoeren van beheer (en daarmee voor de beheerkosten).

Figuur 6: Indeling van het Oostzanerveld in drie zones

De noordelijke zone wordt vooral ingericht als open veenweidelandschap. Er is sprake van mozaïek met op veel plekken een hoge grondwaterstand in het voorjaar (plastrassen) en kruidenrijkdom. Er zijn diverse weidevogels en broedvogels met extra aandacht voor watersnip en kempfaan. In deze zone komen verspreid ook kwalificerende habitats veenmosrietland voor. Veenmosrietlanden zelf kunnen goed ingepast worden in een open weidevogelgebied, aangezien ze jaarlijks in najaar of winter worden gemaaid. Het gebied is daarom open tijdens het broedseizoen.

In de centrale zone ligt de focus op het op gang brengen van de successie van het stadium laagveenverlandings naar het stadium veenmosrietlanden. In dit gebied is de grondwaterstand hoog, is geen opslag op de percelen (-braam/appelbes-struiken en houtige gewassen), en wordt gezocht naar uitbreidingsmogelijkheden voor veenmosrietland. Het gebied is geschikt voor broedvogels als roerdomp waarvoor een behoudsdoelstelling geldt. Daarnaast is er aandacht voor de Noordse woelmuis.

In de zuidelijke zone is sprake van een mozaïek van vochtig hooiland en kruidenrijk grasland. Beheermaatregelen voor vochtig hooiland zijn onder andere maaien en afvoeren, geen/nauwelijks bemesting, nabeweiding in het najaar door vee dat de bodem beperkt vertrapt (bijvoorbeeld kleiner vee zoals schapen en/of minder zware runderrassen). Op deze percelen is waarschijnlijk intensief ontwikkelingsbeheer nodig. Beheermaatregelen

voor kruidenrijk grasland zijn onder andere weinig bemesting, begrazing met een lage veedichtheid en ruigtes deels laten staan. Op deze percelen is enige mate van ontwikkelingsbeheer nodig. Met dit mozaïek worden gunstige omstandigheden gecreëerd voor onder meer noordse woelmuis en waterspitsmuis.

In bijlage 6 wordt nader ingegaan op het beheer van het gebied en de beheeradviezen die passen bij de voorgestelde zonering.

• OMSTANDIGHEDEN AANPASSEN TEN BEHOEVE VAN HABITATTYPEN

In het Natura 2000-beheerplan is voor ieder habitatype en iedere habitatsoort opgenomen welke maatregelen nodig zijn voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen.

Maatregelen die de algemene ongunstige omgevingsfactoren verbeteren komen meerdere habitattypen en habitatsoorten ten goede (zie knelpunt 1).

Mogelijke oplossingsrichtingen om de belasting door stikstofdepositie terug te dringen worden behandeld in bijlage 3.

Oplossingsrichtingen om de waterkwaliteit te verbeteren worden besproken in bijlage 5. In het Natura 2000-beheerplan wordt genoemd waar waterkwaliteitsmaatregelen ten gunste van de

instandhoudingsdoelen zich op moeten richten. Het gaat hier om:

- De fosfaatbelasting terugdringen.
- Het doorzicht verbeteren.
- Het afkalven van oevers beperken.
- De opbouw van een sliblaag en transport van slib door het watersysteem beperken.
- De invloed van inlaatwater beperken en die van regenwater te vergroten.
- De ontwikkeling van de oever- en watervegetatie stimuleren.

Voor de ontwikkeling van het habitatype veenmosrietland is het van groot belang dat uitbreiding plaatsvindt door successie vanuit bestaande jonge verlandings. Jonge verlandings komt echter moeilijk op gang, met name doordat de fosfaat-, stikstof- en sulfaatgehalten in het water te hoog zijn. Daarom moeten maatregelen worden getroffen om deze gehalten omlaag te brengen. Uitbreiding van veenmosrietlanden kan ook worden gerealiseerd door kwaliteitsverbetering van veenmosrietland dat niet meer kwalificeert. Ook in dit geval is het noodzakelijk dat de ongunstige omgevingsfactoren (zie knelpunt 1) worden verbeterd. De kansen voor uitbreiding van veenmosrietland moeten bij aanvang van beheerplanperiode 2023-2029 verder in beeld worden gebracht. De centrale zone lijkt hiervoor het meest geschikt.

Beheer- en inrichtingsmaatregelen die een positief effect hebben op alle habitattypen, ook voor behoud

en ontwikkeling van veenmosrietland zijn: handmatig verwijderen appelbes en cranberry, herfstmaaien en afvoeren, pitrus meerdere keren maaien en afvoeren, oeverbescherming (herstelmaatregelen 2.0), verwijderen van opslag (herstelmaatregelen 2.0). In bijlage 6 wordt verder ingegaan op deze maatregelen.

- **JONGE VERLANDING BINNEN PERCEELVAKKEN REALISEREN**

Het stimuleren van jonge verlanding binnen perceelvakken lijkt kansrijk. Het graven van nieuwe petgaten kan de verlandingscyclus initiëren; Van petgat, drijftil, rietland naar jongveeweide. Op deze manier wordt een perceel regeneratief ingericht: de bij het graven van een petgat opgegraven bagger en kragge worden onderdeel van de bodem op het naastgelegen perceel (cyclus rietland, jongveeweide). Over de jaren groeit in het petgat nieuwe drijftil en vormt zich bagger door depositie, en na een aantal decennia kan het dichtgegroeide petgat opnieuw worden uitgegraven en het maaiveld op het naastgelegen perceel worden verhoogd. Deze cyclus beslaat bij een goed op gang komende verlanding een periode van 40-60 jaar. Nadeel is dat bij het graven van een petgat veel CO₂ kan vrijkomen, het veen wordt immers blootgesteld aan zuurstof. Die CO₂-emissie moet voor een succesvolle toepassing van verlanding worden voorkomen. Een manier van verlanding waar minder CO₂-uitstoot bij plaats vindt is verlanden van onderbemalingen. Dat kan door het waterpeil in een onderbemaling gelijk te maken met het maaiveld en daarna het waterpeil mee te laten stijgen met de verlanding.

Uit ervaring blijkt dat het aanbrengen van maaisel in petgaten verlanding kan stimuleren. In het begin ziet het er rommelig en vies uit, maar het maaisel rot nauwelijks en er ontstaat vrij snel begroeiing. Zonder maaisel komt verlanding met de huidige waterkwaliteit veel later of niet op gang. Bijkomend voordeel is dat het maaisel niet hoeft te worden afgevoerd (forse kostenbesparing). Ook kan worden nagedacht over het aanbrengen van maaisel in ondergelopen of onder water gezette onderbemalingen.

- **VERGROTEN OMVANG EN VERBETEREN KWALITEIT VAN HET LEEFGEBIED VOOR DE BROEDVOGELS ROERDAMP EN BRUINE KIEKENDIEF**

Maatregelen ten behoeve van de roerdamp richten zich op herstel en ontwikkeling van het leefgebied. Ook kleine rietbiotopen zijn voor de roerdamp al geschikt. De aanwezigheid van brede rietkragen is van belang, waarvan minimaal 20% bestaat uit overjarig riet en overgangen van water / riet / moerasvegetaties / structureel rijk grasland. Maatregelen om de kwaliteit van bestaand leefgebied te verbeteren moeten zich dan ook richten op het behoud en de ontwikkeling van overjarig rietland. Eventuele verstoring door waterrecreatie moet worden beperkt. Hierbij wordt opgemerkt dat het Twiske binnen IVOT het belangrijkste leefgebied is voor de roerdamp.

De centrale zone lijkt het meest geschikt om deze maatregelen ten behoeve van de roerdamp te nemen. Hiervoor zijn er kansen ten noorden van de spoorlijn, langs de A7. Maatregelen ten gunste van het leefgebied voor de

roerdamp komen ook ten goede aan de bruine kiekendief aangezien het leefgebied op hoofdlijnen overeenkomt. Hierbij doet zich echter het zojuist genoemde knelpunt voor: de uitbreiding van het leefgebied van bruine kiekendief in het noordelijk deel staat op gespannen voet met de weidevogelstellingen in dat deel. Daarom wordt aanbevolen om de opgave voor uitbreiding van het leefgebied van de kiekendief in bredere context van het hele IVOT te bekijken.

- **VERGROTEN OMVANG EN VERBETEREN KWALITEIT VAN HET LEEFGEBIED VOOR DE BROEDVOGELS KEMPHAAN EN WATERSNIP**

Het leefgebied van de kemphaan bestaat uit een complex van aaneengesloten vochtige of zeer natte, schrale, extensief gebruikte graslanden en vochtig hooiland in een open landschap. In de huidige situatie zijn veel graslanden te droog en te voedselrijk. Maatregelen moeten zich richten op het realiseren van voldoende natte graslanden en het verminderen van de voedselrijkdom van de bodem om zo de kwaliteit van het leefgebied te verbeteren. Voor het Oostzanerveld is besloten² om 47 ha extra vochtig hooiland en 116 ha extra vochtig weidevogelgrasland tot ontwikkeling te laten komen. Voor het leefgebied van de watersnip gelden ongeveer dezelfde voorwaarden als voor de kemphaan. Met aandacht voor plas-dras-situatie en mozaïekbeheer.

² Natura 2000-beheerplan Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske; Periode 2023-2029

Daarnaast zijn openheid en rust belangrijke voorwaarden. Deze vereisten gelden ook voor de weidevogels. Maatregelen die worden genomen voor kempaan en watersnip hebben eveneens positieve effecten voor grutto. Het gebied ten noorden van de spoorlijn zou aan deze vereisten kunnen voldoen.

- **REALISEREN GEWENSTE GRONDWATERSTAND EN DROOGLEGGING**

Voor zowel de habitats van de centrale als de noordelijke en zuidelijke zone zijn de ontwateringsdiepte (het verschil tussen de grondwaterstand en het maaiveld) en de drooglegging (het verschil tussen oppervlaktepeil en maaiveldhoogte) erg van belang. Voor het hele gebied geldt de opgave om in het voorjaar en de zomer de gewenste grondwaterstand te realiseren. Met name in de zomer zakt de grondwaterstand midden in de percelen te veel uit en kan het nodig zijn om de grondwaterstand te verhogen. Hoe dit te bereiken wordt verder toegelicht in bijlage 4. Drooglegging is van invloed op het (plas-dras) leefgebied van doelsoorten, maar ook op de mogelijkheden om de percelen te beheren. Op dit laatste punt wordt ook ingegaan in bijlage 4.

- **CONFLICTERENDE HABITATTYPEN EN BEHEERTYPEN IN OVEREENSTEMMING BRENGEN**

Nagegaan moet worden in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van conflicterende beheertypen en habitattypen. Als dit het geval is, dan kan 'het knelpunt' in principe worden opgeheven door het toegekende

natuurbeheertype onder het NNN te wijzigen in een type dat aansluit op het aanwezige habitattype. Natura 2000-doelen zijn wettelijk beschermd en gaan daarom voor op NNN doelstellingen in geval van tegenstrijdigheid.

- **HABITATTYPEN BUITEN NNN IN BEGRENZING OPNEMEN**

Een aantal percelen tussen het spoor en Oostzaan met kwalificerend habitattype zijn niet gelegen binnen het NNN. Het voorstel is om te onderzoeken of het wenselijk is dat deze percelen NNN-begrensd worden ten koste van andere NNN-begrenzings.

VERVOLGACTIES

- Het verbeteren van de waterkwaliteit en reduceren van stikstofdepositie op de stikstofgevoelige habitattypen is cruciaal voor het behalen van Natura 2000-doelstellingen. Maatregelen ten aanzien van waterkwaliteit en stikstof worden in bijlagen 3 en 5 beschreven.
- Onderzoek uitvoeren om in het Oostzanerveld een gebied van eventueel 200 ha hydrologisch te isoleren (plus 350 hectare in het IJperveld en 150 hectare in Varkensland, zie Natura 2000-beheerplan 2023-2029). Dit met als doel het verbeteren van de waterkwaliteit. Hiervoor wordt een Laag Holland-brede studie van het watersysteem uitgevoerd. Aandachtspunten vanuit het gebiedsproces zijn: totaal aantal ha, minimale omvang in verband met invloed op het watersysteem (risico op blauwalg etc.), maximale omvang in verband met

beheerbaarheid/bevaarbaarheid, locatie, specifieke uitdagingen en mogelijkheden in het beheer, sociaaleconomische gevolgen van keuzes en de effecten op de noordse woelmuis.

- Het actualiseren van de ambitiekaarten en de NNN-begrenzings voor heel IVOT, zodat deze volledig aansluiten op de VHR-doelen. Op basis hiervan o.a. bepalen of het voorstel van de werkgroep haalbaar is om, in tegenstelling tot het Natura 2000-beheeradvies, geen extra rietlanden te realiseren langs het spoor en de A7 ten behoeve van rietvogels.
- De provincie Noord-Holland corrigeert waar mogelijk (administratieve) knelpunten met betrekking tot begrenzing NNN en habitat- en beheertypen.

De hierboven genoemde oplossingsrichtingen voor het bereiken van de Natura 2000-instandhoudingsdoelen zijn gericht op het creëren van de juiste omstandigheden op de juiste plek. Dat maakt de drie zones binnen het Oostzanerveld aantrekkelijk voor de verschillende beschermde soorten. Hiermee is de hoogst mogelijke inspanning geleverd om de Natura 2000-instandhoudingsdoelen via het gebiedsproces te bereiken. Buiten het gebiedsproces om loopt er op dit moment een onderzoek naar hydrologisch systeemherstel voor heel Laag Holland. De uitkomsten van deze studie zijn mogelijk van invloed op de uiteindelijke inrichting van het Oostzanerveld.

BIJLAGE 2: REALISEREN NATUURNETWERK NEDERLAND (NNN) EN ECOLOGISCHE VERBINDINGSZONES

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

Door het vergroten van de hoeveelheid natuur in Nederland en door het versterken van de kwaliteit krijgen planten en dieren meer kans zich te verspreiden en voort te planten. Dit helpt om de diversiteit aan soorten in stand te houden en mogelijk te vergroten. In 1990 richtte het Rijk daarom “de Ecologische Hoofdstructuur” (EHS) op. Deze is later omgezet in “het Natuurnetwerk Nederland” (NNN). Het Rijk heeft de realisatie van het NNN overgedragen aan de provincies met de afspraak dat deze in 2027 is gerealiseerd.

Het NNN is één van de instrumenten om de Vogel- en Habitatrictlijn-doelen (VHR-doelen) te halen, zie bijlage 1. Dit doet zij enerzijds als verbindingsschakel tussen Natura 2000-gebieden. Anderzijds levert het NNN binnen Natura 2000-gebieden een ontwikkelings- en beheersinstrument.

Het Oostzanerveld is een deelgebied binnen het NNN. De ecologische verbindingzone LNV1 verbindt het Oostzanerveld op twee punten met andere NNN-gebieden, zie figuur 7. In het westen wordt het Oostzanerveld samen met het waterrijke Jagersveld verbonden met de Kalverpolder, Engewormer en Wijdewormer. Dit loopt via de watergang die de Braak volgt. In het oosten wordt het Oostzanerveld verbonden met het Twiske en het Ilperveld. Deze verbinding loopt door in de watergang Burgt die via een aantal stapsteengebieden ten zuidwesten van Purmerend uiteindelijk uitkomt in de Kromme Ganssloot in het Wormer- en Jisperveld.

Figuur 7: Ligging van het Oostzanerveld t.o.v. de NNN begrenzing (groen), de verbindingzones (rood gestippeld) en N2000 (gearceerd).

Zoals genoemd in bijlage 1, zijn de doelstellingen voor Natura 2000-gebieden vastgelegd in de Aanwijzingsbesluiten per gebied. Deze doelstellingen worden uitgewerkt in het Provinciaal Natuurbeheerplan (Natuurbeheerplan). De begrenzing van het NNN en de Wezenlijke Kenmerken en Waarden (WKW) van de soorten natuur binnen deze begrenzing zijn vastgesteld in het Natuurbeheerplan en in de Omgevingsverordening. In het Natuurbeheerplan staat tot op perceelniveau waar welke soort natuur aanwezig is of ontwikkeld kan worden.

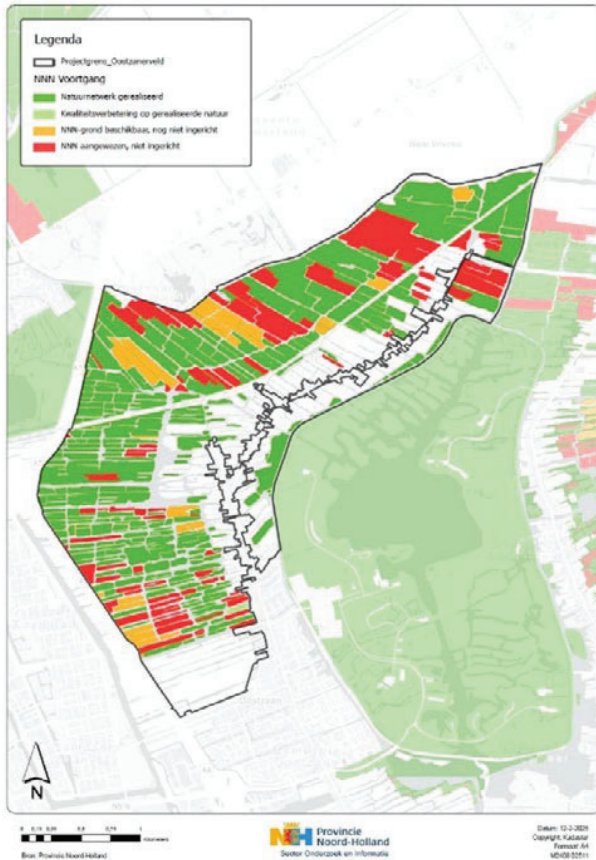
Soms is er zelfs sprake van meerdere natuurbeheertypen op één perceel. Een natuurbeheertype beschrijft aan welke kenmerken het terrein moet voldoen. Met de ambitiekaart geeft de provincie de ambities aan voor het natuurbeheer. Op basis van het Natuurbeheerplan kunnen eigenaren bij de provincie een subsidie aanvragen voor de ontwikkeling van deze natuur (SKNL) of voor het beheer van deze natuur (SNL). Op de website van BIJ12 is hier meer over te vinden. De natuurbeheervergoedingen zijn gekoppeld aan het beheer dat nodig is. Hoe intensiever het benodigde beheer hoe hoger de beheervergoeding.

Het Natuurbeheerplan beschrijft welke maatregelen nodig zijn om dieren, planten en hun leefgebieden te beschermen. Het maakt ook duidelijk welke activiteiten zonder meer zijn toegestaan in een gebied, welke activiteiten onder voorwaarden en voor welke activiteiten een vergunning op grond van de Omgevingswet nodig is.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

Binnen het projectgebied van het Oostzanerveld ligt 423 hectare aan NNN, zie figuur 8. In juli 2024 was hiervan 288 hectare (68%) gerealiseerd. In het verleden is gecommuniceerd dat er 301 hectare aan NNN gerealiseerd was in het projectgebied per januari 2023. Destijds vielen onder gerealiseerde percelen ook de percelen van SBB die zijn verpacht onder reguliere pacht. Omdat binnen dit type contract het beoogde natuurbeheertype niet op de lange termijn contractueel is geborgd, is de classificatie van deze percelen gewijzigd van “gerealiseerd” naar “nog in te richten”.

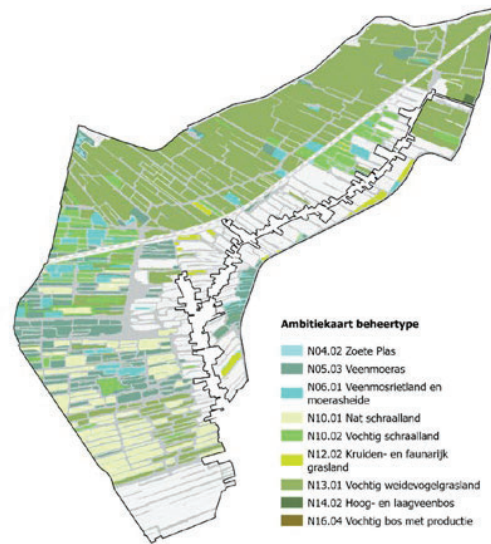
Realisatie betekent dat het feitelijk gebruik past bij het beheertype dat is vastgelegd in het Natuurbeheerplan en dat er een kwalitatieve verplichting (KV) op het perceel

Figuur 8: NNN voortgang binnen het projectgebied van het Oostzanerveld per juli 2024 Bron: provincie Noord-Holland

is gevestigd bij de notaris. Daarmee ligt er een beperking op het gebruik van het perceel. Daarnaast wordt de bestemming planologisch vastgelegd in het omgevingsplan bij de gemeente.

Per juli 2024 diende er binnen het projectgebied nog 100 hectare aan NNN gerealiseerd te worden. Daarnaast moest nog 32 hectare aan NNN worden ingericht zodat het feitelijk gebruik overeenkomt met het natuurbeheertype op de ambitiekaart, zie onderstaand figuur. Het aantal hectare per natuurambitie en de mate van realisatie is gespecificeerd in tabel 3.

Figuur 9: Ambitiekaart natuurbeheertypen 2023 met daarin het te wijzigen ambitie type "nat schraalland", zie knelpunt 3. Bron: provincie Noord-Holland

Beheertype	Natuur- netwerk geformali- seerd en ingericht	Natuur- netwerk nog niet geforma- liseerd	Natuur- netwerk nog niet ingericht	Eind- totaal
N00.01 Nog om te vormen naar natuur	4,44	0,01	0,42	4,87
N04.02 Zoete plas	2,96	0,09	0,09	3,13
N05.03 Veenmoeras	57,26	0,14	1,19	58,59
N06.01 Veenmosrietland en moerasheide	18,68	0,00		18,68
N10.02 Vochtig hooiland	48,60	27,96	9,01	85,57
N12.02 Kruiden- en faunairij grasland	5,72	0,00		5,72
N13.01 Vochtig weidvogel-grasland	151,54	72,25	21,52	245,31
N14.02 Hoogveen- en laagveenbos	0,91			0,91
Eindtotaal	288,37	100,45	32,23	422,79

Tabel 3: Voortgang van de verschillende beheertypen, op basis van de NNN voortgangkaart juli 2024.

Het projectgebied ligt op de grens met de ecologische verbindingzone LNV1. Dit betekent dat er binnen het gebiedsproces geen opgave ligt in relatie tot deze ecologische verbindingzone. Wel is het voor de inrichting van meest noordelijke percelen goed om te weten welke doelsoorten en doelgemeenschappen zijn aangewezen voor deze natuurverbinding conform de wezenlijke kenmerken en waarden (“WKW’s”)³. De aangewezen doelsoorten zijn: meervleermuis, noordse woelmuis, waterspitsmuis, otter en ringslang. Als doelgemeenschappen zijn aangewezen: moeras- en rietvogels en het ruisvoorn-snoek viswatertype.

Er is een aantal knelpunten om het NNN te realiseren en het beheer uit te voeren op een manier die ervoor zorgt dat de lokaal geldende natuurdoelen worden gehaald.

KNELPUNT 1: OMZETTEN NAAR NATUUR KAN GROTE IMPACT HEBBEN OP HUIDIGE GRONDEIGENAAR

In deze fase van het gebiedsproces probeert de provincie de omzetting van percelen naar het beoogde natuurbeheertype minnelijk te realiseren met de individuele grondeigenaren. Omzetten van landbouw percelen naar natuur kan voor sommige grondeigenaren een verstrekkende economische en/of emotionele impact hebben. Zo zijn bijvoorbeeld de diverse grasland beheertypen binnen het NNN vaak minder eiwitrijk dan reguliere landbouw graslanden. Dit door de natuurbeheertypen en de bijbehorende vorm van beheer. Hierdoor zijn agrariërs soms genoodzaakt om aanvullend veevoer in te kopen om de (melk)productie van hun dieren

op hetzelfde niveau te houden. Door deze economische en/of emotionele impact willen eigenaren niet altijd meewerken aan omzetting naar natuur.

KNELPUNT 2: ONDUIDELIJKHEID OVER DE NATUURAMBITIE EN/OF RANDVOORWAARDEN VAN SOMMIGE PERCELEN

Het natuurbeheertype van percelen met de natuurambitie “nat schraalland” is nog onzeker, zie knelpunt 3. Ook kan de natuurambitie en/of de grondwaterstand van sommige percelen nog wijzigen als gevolg van de hydrologisch systeemherstel studie die momenteel wordt uitgevoerd voor heel Laag Holland.

Sommige grondeigenaren die hebben aangegeven geïnteresseerd te zijn om hun gronden om te zetten van landbouw naar natuur, kunnen dit door de genoemde onduidelijkheid nog niet om twee redenen. Ten eerste bepaalt het te realiseren natuurbeheertype niet alleen het natuurbeheer dat nodig is, maar ook de waardedaling van het perceel. Deze waardedaling is direct van invloed op de hoogte van de eventuele financiële compensatie hiervoor door de provincie. De waardedaling is bijvoorbeeld veel beperkter als landbouwgrond wordt omgezet naar weidevogelgrasland dan wanneer landbouwgrond wordt omgezet naar veenmoeras. Ten tweede kunnen het grondwaterpeil en de definitieve natuurambitie van significante invloed zijn op de mate waarin agrarisch medegebruik nog mogelijk is op een perceel. Door wijzigingen hierin, kan een eigenaar een andere voorkeur

krijgen voor de manier waarop hij NNN wenst te realiseren. Zo kan het bijvoorbeeld aantrekkelijker worden voor een agrariër om een perceel te verkopen en met deze middelen elders een perceel te kopen dan om het perceel zelf om te zetten naar natuur.

KNELPUNT 3: BEHEERTYPE NAT SCHRAALLAND IS MOEILIK TE REALISEREN

In het rapport Ecologische Analyse Oostzanerveld is aangegeven dat “nat schraalland” niet is te realiseren vanwege de abiotische omstandigheden. Het gaat om ongeveer 52 hectare die in het zuiden liggen van het projectgebied. Op de oude ambitiekaart uit 2023. is dit zichtbaar, zie figuur 9. Voor nat schraalland is er geen uitbreidingsdoelstelling, zoals die er wel is voor veenmostrietland. Het is daarmee geen knelpunt voor de Natura 2000-doelen maar wel ten opzichte van het huidige Natuurbeheerplan. Vanuit botanisch perspectief is de natuurambitie “vochtig hooiland” het hoogst haalbare alternatief. Daarom is de natuurbeheerambitie “nat schraalland” op de meest recente ambitiekaart vervangen door “vochtig hooiland”. Mogelijk wijzigt deze natuurbeheerambitie nogmaals, zie oplossingsrichting verderop.

³ WKW’s van het NNN in Noord-Holland bestaan (op deelgebiedsniveau) uit de aanwezige actuele en potentiële natuurwaarden waarvoor de provincie op (inter)nationaal of regionaal niveau een grote (beleidsmatige) verantwoordelijkheid draagt, inclusief alle noodzakelijke abiotische en ruimtelijke condities voor deze natuurwaarden – bron: PNH - “Wezenlijke kenmerken en waarden van het NNN is Noord-Holland.

KNELPUNT 4: GEREALISEERDE NNN-PERCELEN HEBBEN HET AMBITIEDOEL NOG NIET BEREIKT

Er is een aantal percelen met de aanduiding 'Natuurnetwerk gerealiseerd' die feitelijk nog niet zijn ingericht of niet worden beheerd conform de vastgelegde natuurbeheertypen. Dit heeft onder andere twee oorzaken. Ten eerste heeft de provincie percelen gekocht van eigenaren die nu later in 2025 worden opgeknapt voordat ze kunnen worden verpacht. Ten tweede zijn gaat het om percelen met pachtcontracten van voor 1977 waarbij de pachter (nog) niet in lijn met het natuurbeheertype boert (zie volgende knelpunt). Deze situatie heeft negatieve gevolgen voor de botanische en de VHR-doelen. Zo kan boomopslag op percelen in weidevogelgebied een schuilplaats bieden voor predatoren.

KNELPUNT 5: BEPERKTE MOGELIJKHEDEN VOOR NATUURBEHEER BIJ PACTCONTRACTEN VAN VÓÓR 1977

Natuurbeheer is lastig af te dwingen bij pachtcontracten van vóór 1977 vanwege de sterke rechtspositie van de pachter onder het oude pachtrecht. Deze pachtcontracten zijn namelijk vaak van onbepaalde duur en alleen in zeer beperkte situaties opzegbaar. Tegelijkertijd zijn in deze oude pachtcontracten vaak geen verplichte natuurbeheerafspraken opgenomen. In principe kan het beheer dus alleen worden aangepast met instemming van de pachter.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

Om de knelpunten op te lossen zijn de volgende oplossingsrichtingen mogelijk.

- **AFMAKEN NNN VIA INDIVIDUELE TRAJECTEN MET GRONDEIGENAREN**

De komende jaren blijft de provincie zich inzetten om het NNN af te maken. In deze fase van het gebiedsproces is de insteek om het NNN op minnelijke wijze met grondeigenaren te realiseren. Onder het huidige beleid kan de provincie echter in het uiterste geval besluiten om over te gaan tot onteigening.

De provincie is zich bewust dat het omzetten naar natuur voor grondeigenaren impactvol kan zijn. De provincie zet daarom in op maatwerk om passende oplossingen te vinden. Er zijn een aantal mogelijkheden voor NNN realisatie:

- Eigenaar zet de percelen om naar particulier natuurbeheer. Eigenaren kunnen vervolgens een subsidieaanvraag indienen voor het herinrichten van het perceel en een jaarlijkse beheervergoeding. Als landbouwgrond wordt omgezet naar natuurgrond kan een eigenaar in aanmerking komen voor een eenmalige subsidie om de waardedaling van de grond te compenseren.
- Eigenaar geeft aan dat hij zijn percelen wil ruilen of dat hij wil verplaatsen naar buiten het gebied. De provincie kan hierin bemiddelen afhankelijk van de mogelijkheden die beschikbaar zijn, de winst die hierbij

te behalen valt en alleen wanneer maatregelen niet leiden tot staatssteun.

- Eigenaar besluit te willen verkopen aan de provincie. Soms gaat het daarbij om het stopzetten van de agrarische bedrijfsvoering.

Deze mogelijkheden zijn soms sterk afhankelijk van de kansen die zich wel of niet voordoen tijdens het gebiedsproces én van de financiële middelen die de provincie ter beschikking heeft.

Als de provincie percelen koopt dan worden deze omgezet naar natuur. Percelen worden waar mogelijk in de loop van het gebiedsproces ingezet voor verdere NNN realisatie. Soms kunnen agrariërs namelijk het gewenste beheer op de NNN percelen doorvoeren dankzij aanvullende grond en/of het doorvoeren van een wijziging in hun bedrijfsvoering. Hierdoor wordt NNN-realisatie alsnog mogelijk. Percelen worden in principe voor die tijd in openbare pacht aangeboden aan bedrijfsmatige landbouw. Voor graslanden binnen het NNN is de hoofdbestemming natuur. De provincie Noord-Holland heeft gebruiksvoorwaarden voor percelen binnen NNN-begrenzing opgesteld. Hierin is aangegeven op welke wijze het beheer voor het betreffende beheertype uitgevoerd dient te worden.

Onzekerheden ten aanzien van de toekomstige bestemming van sommige percelen probeert de provincie zoveel mogelijk weg te nemen waar mogelijk (zie ook de hieronder genoemde oplossingsrichting). De gebiedsvisie geeft de denkrichting aan.

Het inrichtingsplan geeft vervolgens meer duidelijkheid. Het inrichtingsplan zal onder andere worden gebaseerd op de gebiedsvisie en op de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland.

- **WIJZIGEN ONHAALBAAR BEHEERTYPE “NAT SCHRAALLAND”**

De provincie zal het beheertype “nat schraalland” wijzigen naar een realiseerbaar, ecologisch zo hoogwaardig mogelijk alternatief natuurbeheertype. Dit doet ze in overleg met experts en grondeigenaren. Waar nodig wordt een bodemonderzoek uitgevoerd om een geschikt beheertype op af te kunnen stemmen. Het behalen van VHR-doelen is in dit proces een belangrijk uitgangspunt.

Nat schraalland kent een minimale afstroom van meststoffen richting het watersysteem. Dit is een belangrijke eigenschap van dit natuurbeheertype en heeft effect op de andere natuurdoelen in het gebied. Bij het kiezen van een andere natuurambitie en bijbehorend beheer moeten dezelfde lage waarden aan nutriënten behaald worden.

Het streven is om het beheertype “nat schraalland” te wijzigen in “vochtig hooiland”. Daar waar dat niet mogelijk is, is “kruiden- en faunairijk grasland” meest voor de hand liggend. De verwachting is dat beide natuurbeheertypen terug zullen komen. In dat geval ontstaat mozaïekbeheer en dat is ecologisch ook waardevol. De definitieve natuurambitie van alle percelen is zoals eerder benoemd

afhankelijk van de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland.

Omdat het natuurbeheertype “nat schraalland” niet te realiseren is in het Oostzanerveld, is dit natuurbeheertype op de ambitiekaart 2024 aangepast naar “vochtig hooiland”. Mogelijk wijzigt de ambitie dus nog voor sommige van deze percelen.

- **ZONERING / GROTERE EENHEDEN**

Bij het omzetten van percelen naar natuur en het vastleggen van de beheertypen wordt aangesloten op het voorstel om het Oostzanerveld in te delen in drie zones, zie bijlage 1 - oplossingsrichtingen, zonerings/grotere eenheden. De ambitiekaart wordt hier te zijner tijd ook op aangepast.

- **MONITORING INRICHTING NNN**

Een aantal percelen staat op de kaart aangeduid als gerealiseerd. Zoals gezegd is goed en soms intensief beheer echter vereist. Daarbij is monitoring van belang. Deze monitoring vindt nu soms slechts beperkt plaats door gesprek aan capaciteit en financiële middelen. Tegelijkertijd is het zo dat er jaren van beheer overheen kunnen gaan voordat een bepaald natuurbeheertype zich begint te laten zien.

- **AFSPRAKEN MAKEN MET PACHTERS OVER NATUURBEHEER / ONTPACHTEN**

Op de volgende manieren kunnen verpachters soms toch tot het gewenste natuurbeheer op hun percelen komen:

1. Pacht wil zelf stoppen met de pacht. In een pachtcontract met een nieuwe pachter neemt de verpachter voorwaarden op om het gewenste natuurbeheer langdurig te kunnen realiseren.
2. Wijziging van de pachtovereenkomst. De verpachter kan in gesprek gaan met de pachter om afspraken over natuurbeheer op te nemen of te veranderen. Als de pachter hiermee akkoord gaat, kunnen ze samen een nieuw contract maken. De verpachter kan dan bijvoorbeeld minder pacht vragen of een vergoeding geven voor natuurbeheer.
3. Opzegging van de pachtovereenkomst. Als de pachter niet wil meewerken, kan de verpachter proberen het contract op te zeggen. Dit kan alleen aan het einde van het contract en op tijd moet dit worden aangegeven (minstens 1 jaar van tevoren). Meestal krijgt de pachter dan geen schadevergoeding. Als het land een andere bestemming krijgt, zoals natuur in plaats van landbouw, dan moet de verpachter in principe wel een schadevergoeding betalen. Opzeggen van de pachtovereenkomst is zoals eerder aangegeven geen optie voor pachtcontracten van vóór 1977.
4. Ontbinding van de pachtovereenkomst. Als opzeggen niet mogelijk is, kan de verpachter naar de rechter gaan om het contract te laten stoppen (ontbinden). Dit kan op elk moment. De pachter heeft dan recht op een volledige schadevergoeding, vooral voor inkomensverlies. Soms kunnen partijen hier eerst onderling afspraken over maken zonder meteen naar de rechter te gaan.

Onder voorwaarden kan een eigenaar van percelen in aanmerking komen voor een subsidie voor het (erf) pachtvrij maken van grond en het kunnen betalen van de schadevergoeding. Deze subsidie wordt alleen verstrekt aan de eigenaar van het terrein die duurzaam natuurbeheer verricht of voldoende aannemelijk maakt dat hij op het terrein duurzaam natuurbeheer kan en zal verrichten.

VERVOLGACTIES

- In de komende jaren blijft de provincie inzetten op NNN-realisatie. De provincie doet dit zoveel mogelijk door middel van maatwerk en minnelijkheid. In het uiterste geval kan een onteigeningsprocedure worden gestart. Het NNN wordt volgens de bestaande begrenzings afgemaakt. Het is mogelijk dat de begrenzing nog iets zal worden aangepast vanwege kwalificerend habitat dat nu nog buiten het NNN ligt, zie bijlage 1.
- De natuurambitie “nat schraalland” wordt door de provincie in principe gewijzigd in “vochtig hooiland” of als dat technisch niet realistisch is in “kruiden- en faunarijk grasland”. Dit wordt aangepast in de ambitiekaart Natuurbeheerplan, vast te stellen door Gedeputeerde Staten. De provincie zal dit doen in overleg met onder andere de betreffende grondeigenaren op basis van eventueel bodemonderzoek en de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland.
- Extensieve inzet van vee speelt een belangrijke rol in het beheer van de drie grasland-natuurtypes in het

gebied. Het gebied wordt reeds extensief beweid.

Uit de ecologische en agrarische beheercheck blijkt dat de gemiddelde Grootvee-eenheid (GVE) gebiedsbreed binnen de grenzen van de minimale en maximale veebezetting valt. Op gebiedsniveau is er geen reductie van vee nodig om te voldoen aan de natuurbeheeradviezen. Op perceel niveau zijn soms wel aanpassingen in GVE nodig om te voldoen aan de beheeradviezen en de natuurambitie te realiseren. Dit wordt meegenomen in de individuele gesprekken met grondeigenaren over NNN-realisatie en/of het reduceren van stikstofdepositie, zie bijlage 3. De GVE belasting op een perceel komt ook terug in een eventuele aanvraag voor de beheersubsidie nadat een eigenaar besloten heeft zijn percelen om te zetten naar particulier natuurbeheer en de inrichting is afgerond.

BIJLAGE 3: STIKSTOF

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

Volgens de Wet stikstofreductie en natuurverbetering bestaat de verplichting dat in 2035 74% van de totale oppervlakte met beschermde stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden in Nederland niet meer overbelast is. Het voormalige kabinet (Rutte IV) heeft uitgesproken deze verplichting te willen vervroegen naar 2030. Het is aan de provincies uitvoering te geven aan deze doelstelling.

De provincie Noord-Holland heeft destijds de landelijke stikstofdoelen vertaald naar een doelstelling per Natura 2000-gebied: er wordt ingezet op het terugdringen van stikstofemissie met als resultaat dat in 2025 40% van het beschermde stikstofgevoelige oppervlak van elk Natura 2000-gebied in de provincie Noord-Holland niet overbelast is door stikstofdepositie. In 2030 moet 50% van het oppervlak niet overbelast zijn door stikstofdepositie en in 2035 74%. Om deze doelstelling te bereiken is voor heel het Natura 2000-gebied IVOT een reductie van de stikstofdepositie met 350 mol/ha/jaar voor 2025 nodig, dezelfde reductie van 350 mol/ha/jaar is voor 2030 nodig en een reductie van 500 mol/ha/jaar is voor 2035 nodig. Deze reductie is ten opzichte van 2018 (cijfers uit AERIUS Monitor 2020). Op basis van de laatste wetenschappelijke inzichten zijn deze doelen verder aangescherpt sinds de werkstroom bijeenkomsten. Dit wordt nader toegelicht in het tekstvlak onder “Wat is de feitelijke opgave?”.

Het beleid van de provincie is dat alle sectoren een evenredige bijdrage moeten leveren aan de reductie van

de stikstofuitstoot. Om dit doel te bereiken moet een deel van de reductie worden gerealiseerd via provinciebrede (generieke) maatregelen en een deel via gebiedsgerichte aanpak. In het gebiedsproces Oostzanerveld kijken we alleen wat er mogelijk is binnen de landbouw (bronmaatregelen). Daarnaast vindt natuurherstel plaats, zoals het verwijderen van stikstofminnende vegetatie. Overige bronnen van sectoren zoals industrie en wegverkeer worden zowel rijks- als provinciebreed opgepakt.

ONTWIKKELINGEN IN HET LANDELIJKE EN PROVINCIALE STIKSTOFBELEID NA AFRONDEN WERKSTROOMBIIJENKOMSTEN

In het huidige regeerakkoord (2024) is besloten om niet meer te sturen op Kritische Depositie Waarde (KDW) maar op emissies. Het Rijk werkt aan een normering voor stikstofemissie. De provincie zet binnen de gebiedsgerichte aanpak in op doelsturing in de landbouwsector. Dit doet zij voor stikstof door streefwaarden voor ammoniakuitstoot op bedrijfsniveau vast te stellen. Deze streefwaarden dienen als opstap naar beloning en normering met een meer verplichtend karakter in lijn met voorgenomen Rijksbeleid. De provincie laat aanvullend onderzoek doen om realistische waarden te bepalen voor de verschillende agrarische bedrijfstakken. De koers van het Rijk richting normering is leidend om no-regret doelen te kunnen stellen op provinciaal niveau.

De provincie stelt een instrumentenpakket beschikbaar voor ondersteuning van agrariërs om de streefwaarden te realiseren. Agrariërs in Natura 2000-gebieden en de omliggende overgangszones krijgen daarbij voorrang.

Met dit beleid krijgen agrariërs zelf de ruimte voor vakmanschap om invulling te geven aan uitstootvermindering.

In de Korte Termijn Agenda Noord-Holland 2025-2027 is een vijfdelig instrumentenpakket opgenomen om agrariërs te ondersteunen bij hun uitstootvermindering in de praktijk. Agrariërs in deze gebieden kunnen (collectief) aanspraak maken op deze beschikbare instrumenten:

1. Coachen (bedrijfsadviseurs)
2. Innoveren (fieldlab)
3. Gezamenlijk investeren (subsidie managementmaatregelen, natuurvriendelijke oevers)
4. Belonen (KPI's)
5. Bemiddelen Rijksregelingen (waaronder vrijwillige verplaatsing of beëindiging)

Dichtbij stikstofgevoelige habitats is vermindering van stikstofuitstoot het meest doelmatig. Daarom wordt het instrumentenpakket met voorrang aangeboden in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en omliggende

overgangszones van 500 meter. In de overgangszones staat de overgang van natuur naar landbouw centraal. De provincie stimuleert (agrarische) ondernemers in overgangszones om zich te ontwikkelen naar een bedrijfsvoering die ondersteunend is aan natuurherstel in de Natura 2000-gebieden. Via gebiedsprocessen stimuleert de provincie de samenwerking tussen de (agrarische) bedrijven. Uitwerking van de overgangszones en aanspraak op middelen zal in nauw overleg met gebiedspartners plaatsvinden.

Bovenstaande beleidswijziging is niet van invloed op de keuzes die zijn gemaakt gedurende het gebiedsproces. Deze keuzes worden in deze bijlage verder toegelicht.

Tekstblok 1. Ontwikkelingen in stikstofbeleid na afronden werkstroombijeenkomsten

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

In het Oostzanerveld komen vier verschillende stikstofgevoelige habitattypen voor, zie tabel rechts. De gevoeligheid voor stikstof verschilt per habitatype. De gevoeligheid voor stikstof wordt aangeduid met de kritische depositiewaarde (KDW), uitgedrukt in mol stikstofdepositie per hectare per jaar. Tabel 5 geeft de KDW's voor de vier stikstofgevoelige habitattypes weer. Hieruit blijkt dat veenmosrietland (H7140B, Overgangs- en trilvenen) het meest stikstofgevoelig is. Te veel stikstof en fosfaten zorgt voor verdringing van bijvoorbeeld veenmosrietland en ronde zonedauw door soorten zoals haarmos, braam en haagwinde. Hierdoor daalt de soortenrijkdom (biodiversiteit) in het gebied. Veenmosrietland vermindert in kwaliteit en zal zonder extra beheer verdwijnen als de stikstofdepositie langdurig hoger is dan de kritische depositiewaarde, zie tabel 4.

Alle hierna genoemde cijfers zijn afkomstig uit AERIUS Monitor 2022. Inmiddels zijn deze cijfers geactualiseerd en gepubliceerd in AERIUS Monitor 2023. Omdat het gebiedsproces van het Oostzanerveld heeft plaatsgevonden met de cijfers uit Monitor 2022 is ervoor gekozen om de cijfers voor deze rapportage niet aan te passen. De actualisatie van de cijfers zal namelijk niet tot andere conclusies leiden of andere oplossingsrichtingen opleveren.

Belangrijk om te vermelden is dat in AERIUS Monitor 2023 onder andere de kritische depositiewaarden zijn geactualiseerd aan de hand van de laatste wetenschappelijke inzichten. Met name de kritische depositiewaarde voor veenmosrietland is naar beneden bijgesteld naar 500 mol/hectare/jaar (was 714 mol/hectare/jaar). Dat betekent dat dit habitatype gevoeliger voor stikstofoverbelasting is dan eerder bleek en dat de afstand tot de kritische depositie waarde hoger is dan eerder de aanname was. De mate van overbelasting van veenmosrietland is 'sterk' volgens de laatste wetenschappelijke inzichten. Dit was daarvoor 'matig'. De opgave voor stikstofreductie is daardoor nu groter dan hier is vermeld.

Tekstblok 2. Toelichting AERIUS Monitor data

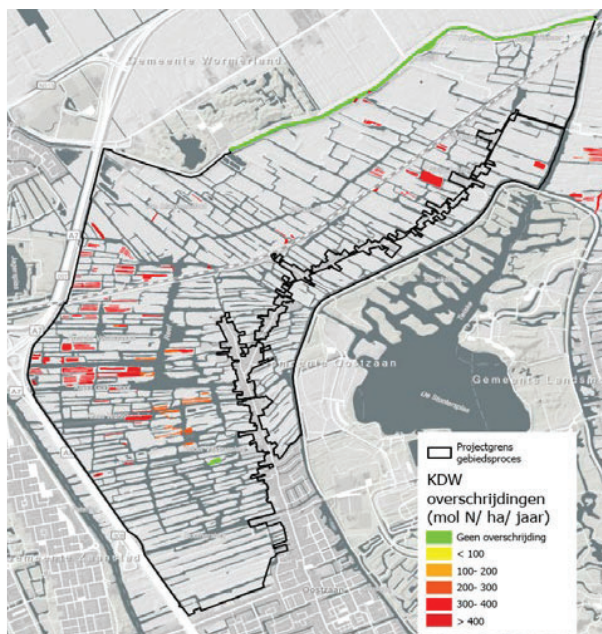
Habitatype	Omschrijving	Oppervlakte (in hectare)	Kritische depositiewaarde (in mol/hectare/jaar)
H7140B	Overgangs- en trilvenen (veenmosrietland)	11,61	714
H91D0	Hoogveenbossen	0,39	1.786
ZGH7140B	Zoekgebied voor overgangs- en trilvenen (veenmos-rietland)	0,22	714
ZGH3140	Zoekgebied kranwierwateren	0,06	2.143
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)*	2,35	1.857
ZGH6430B	Zoekgebied voor ruigten en zomen (harig wilgenroosje)*	0,34	1.857

Tabel 4: Habitattypen en stikstofgevoeligheid in het Oostzanerveld (Bron: AERIUS Monitor 2022)

* Het habitatype H6430B Ruigten en zomen (harig wilgenroosje) komt wel voor in het Oostzanerveld, maar wordt niet beschermd door de afspraken over Natura 2000. Voor dit habitatype gelden de wettelijke eisen voor de maximale hoeveelheid stikstofdepositie niet.

Om te bepalen wat de stikstofdepositie is in het Oostzanerveld, wordt gebruik gemaakt van de landelijke AERIUS Monitor van het RIVM. Dit model berekent hoeveel stikstof er vanuit de lucht neerkomt op de stikstofgevoelige habitattypen in het Oostzanerveld. Door de kaart van de stikstofgevoelige habitattypen en de kaart van de stikstofdepositie over elkaar heen te leggen, zie je in welk deel van het gebied de stikstofdepositie overschreden wordt. Deze habitattypen hebben een “overbelasting” van stikstof, zie figuur 10.

Voor het Oostzanerveld blijkt dat overschrijding van de kritische depositiewaarde, zoals verwacht, vooral rond de veenmosrietlanden voorkomt. Al het veenmosrietland was volgens AERIUS 2022 “matig” overbelast, sinds AERIUS 2023 “sterk” overbelast. In het westen van het Oostzanerveld is het stikstofprobleem het grootst, omdat de stikstofdepositie daar hoger is en er ook de meeste veenmosrietlanden liggen. Tabel 5 en tabel 6 maken inzichtelijk wat de stikstofdepositie per habitattype in het Oostzanerveld is en wat dat betekent voor de benodigde reductie. In Bijlage 1, “Bereiken Natura 2000-doelen”, is toegelicht dat naast de behoudsdoelstelling van veenmosrietland er ook een uitbreidingsdoelstelling van veenmosrietland is.

Figuur 10: Overschrijding van de kritische depositiewaarde in 2020 van cruciale habitattypes in het Oostzanerveld. (Bron: AERIUS Monitor 2022. In AERIUS Monitor 2023 zijn deze overschrijdingen dus nog kritieker beoordeeld.)

Habitattype	Omschrijving	Stikstofdepositie (in mol/ha/jr)	Deel overbelast	Mate overbelasting
H7140B	Overgangsen trilvenen (veenmosrietland)	1.087	100%	Matig
H91D0	Hoogveenbossen	1.416	0%	Geen
ZGH7140B	Zoekgebied voor overgangsen trilvenen (veenmosrietland)	1.201	100%	Matig
ZGH3140	Zoekgebied kranwierwateren	1.102	0%	Geen

Tabel 5: De gemiddelde stikstofdepositie en de overbelasting in 2020 van de habitattypen die voorkomen in het Oostzanerveld (Bron: AERIUS Monitor 2022)

Habitat-type	Omschrijving	Stikstofdepositie (in mol/ha/jr)	Kritische depositiewaarde (in mol/ha/jr)	Benodigde stikstofreductie (in mol/ha/jr)
H7140B	Overgangsen trilvenen (veenmosrietland)	925	714	184
H91Do	Hoogveenbossen	1.235	1.786	-
ZGH7140B	Zoekgebied voor overgangsen trilvenen (veenmosrietland)	1.037	741	296
ZGH3140	Zoekgebied kranwierwateren	937	2.143	-

Tabel 6: Doelstellingen van de gemiddelde stikstofdepositie en de gemiddelde overbelasting voor 2030 van de habitattypen die voorkomen in het Oostzanerveld (Bron: AERIUS Monitor 2022)

Zoals in tekstblok 2 aangegeven, ging de AERIUS Monitor 2022 uit van hogere KDW's dan de AERIUS Monitor 2023. Voor veenmosrietland ging de KDW van 714 naar 500. Dat betekent dat er voor dit habitatype nog 214 mol/ha/jaar meer gereduceerd zal moeten worden dan waar de werkstreamsessies Oostzanerveld eerder vanuit gingen. Er is bij deze doelstellingen rekening gehouden met een uitbreiding van deze habitats (de zoekgebieden).

KNELPUNT 1: HET GROOTSTE DEEL VAN DE STIKSTOFDEPOSITIE KOMT VAN BUITEN HET OOSTZANERVELD

Omdat stikstofdepositie een probleem is voor veenmosrietlanden, is het goed om na te gaan waar deze stikstofdepositie vandaan komt. Wanneer alleen naar bronnen binnen Nederland wordt gekeken dan blijkt dat Nederlandse bronnen in totaal 689 mol/ha/jaar aan stikstofdepositie veroorzaken op veenmosrietlanden in IVOT, zie tabel 8. Hiervan is de Nederlandse landbouw verantwoordelijk voor 48%, 330 mol/ha/jaar. Binnen de categorie landbouw is mestaanwending met 54% de belangrijkste bron van stikstofdepositie voor veenmosrietlanden. Daarna komen rundveestallen met 27%, zie tabel 8.

HERKOMST STIKSTOFDEPOSITIE

De DASH-dataset van het RIVM – gebaseerd op hetzelfde model als AERIUS – berekent de herkomst van stikstofdepositie per vierkante kilometer. Deze dataset is gebruikt om de herkomst van sectoren inzichtelijk te maken. De meetcorrectie (voormalig “Ammoniak van zee”) en buitenlandse bijdragen zijn niet meegenomen in deze gegevens omdat de herkomst niet toe te wijzen is aan kilometervlakken binnen Nederland. Deze emissies liggen buiten onze provinciale beïnvloedingssfeer.

Omdat deze dataset op vierkante kilometer niveau beschikbaar is, is deze resolutie ook het uitgangspunt voor de onderstaande berekeningen. Hierbij realiseren we ons dat de ammoniakemissie na 500 meter niet meer in belangrijke mate toe te wijzen is aan de bron en de concentratie van stikstofdepositie met afstand tot de bron afneemt. In het belang van een doelmatige stikstofaanpak maken wij gebruik van overgangszones van 500 meter rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden

Tekstblok 3. Toelichting AERIUS Monitor data

Bron	Depositie (in mol/ha/jr)	Aandeel
Industrie	54	8%
Landbouw	330	48%
Wegverkeer	88	13%
Scheepvaart	66	9%
Overig verkeer	33	5%
Overige sectoren	118	17%
Totaal	689	100%

Tabel 7: Bronnen in Nederland van stikstofdepositie in 2020 op veenmosrietlanden in het IVOT. (Bron: AERIUS Monitor 2022 - DASH-dataset)

Bron	Depositie (in mol/ha/jr)	Aandeel
Beweiding	13	4%
Glastuinbouw	2	1%
Mestaanwending	177	54%
Mestbewerking en -verwerking	1	0%
Mestopslag	6	2%
Rundveestallen	91	27%
Varkensstallen	10	3%
Pluimveestallen	10	3%
Overige veestallen	12	4%
Overige landbouw	8	2%
Totaal	330	100%

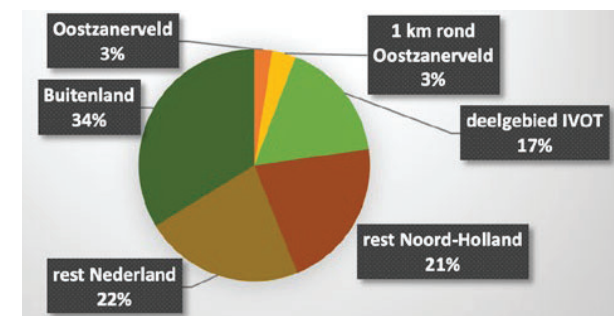
Tabel 8: Bronnen binnen de landbouw die stikstofdepositie in 2020 veroorzaakt voor veenmosrietlanden in IVOT. (Bron: AERIUS Monitor 2022 - DASH-dataset)

Om na te gaan welk deel hiervan wordt veroorzaakt door de landbouw in en nabij het Oostzanerveld, is verder ingezoomd. De DASH-dataset van het RIVM - gebaseerd op hetzelfde model als AERIUS - berekent de herkomst van stikstofdepositie per vierkante kilometer (zie ook toelichting in tekstblok 2 hierboven). Alleen kilometervakken die voor minstens 50% in het projectgebied vallen, zijn meegenomen in de data. Dit zijn de groene vakken op de kaart in figuur 11.

Figuur 11: Geografische weergave van de kilometervakken die zijn meegenomen in de DASH berekeningen voor het projectgebied

Een aantal agrarische bedrijven ligt net aan de rand van het Oostzanerveld. Omdat er ook delen van het projectgebied nu niet meegenomen worden in de getallen, zijn er ook berekeningen uitgevoerd voor het gebied van 1 km rond het projectgebied Oostzanerveld. Om het hele projectgebied te dekken is er daarom gerekend met data die afkomstig zijn tot maximaal 1 km buiten het gebied. Zo worden ook de lichtblauwe vlakken meegenomen uit figuur 11. Het bleek dat ongeveer 6% van de stikstofdepositie door de landbouw in en rondom het Oostzanerveld komt en 94% van buiten het gebied. Zie daarover onderstaande figuur 8. Voor de aanpak van de stikstofuitstoot is het gebied dus voor het overgrote deel afhankelijk van oplossingen waar men buiten het gebied en het gebiedsproces aan werkt.

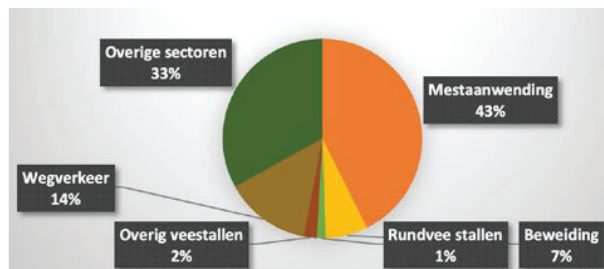
Figuur 12: Bronnen van stikstofdepositie in 2020 voor veenmosrietlanden in het IVOT. (Bron: AERIUS Monitor 2022 – DASH-dataset)

KNELPUNT 2: ONGEVEER DE HELFT VAN DE STIKSTOFDEPOSITIE UIT HET OOSTZANERVELD IS AFKOMSTIG VAN DE LANDBOUW

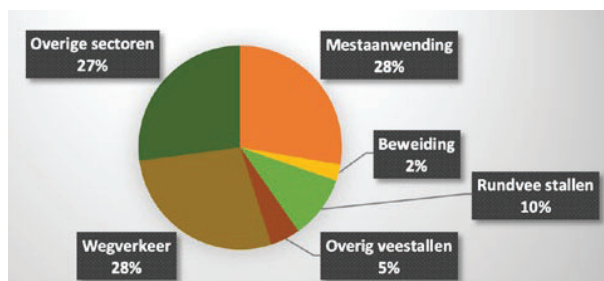
Tabel 9 en figuren 13 en 14 laten bronnen van stikstof zien binnen het Oostzanerveld. De belangrijkste bron is landbouw. Mestaanwending is binnen de landbouw de grootste bron.

Bron	Oostzanerveld		1 km rond Oostzanerveld	
	Depositie (mol/ha/jr)	Aandeel	Depositie (mol/ha/jr)	Aandeel
Mestaanwending	11	43%	10	28%
Beweiding	2	7%	1	3%
Rundveestallen	0	1%	3	10%
Overig veestallen	1	2%	2	5%
Wegverkeer	4	14%	10	28%
Overige sectoren	9	33%	9	27%
Totaal	26	100%	35	100%

Tabel 9: Bronnen in het Oostzanerveld en 1 km rond het Oostzanerveld van stikstofdepositie in 2020 op veenmosrietlanden in het IVOT.
(Bron: AERIUS Monitor 2022 - DASH-dataset)

Figuur 13: Bronnen in het Oostzanerveld van stikstofdepositie in 2020 op veenmosrietlanden in het IVOT.
(Bron: AERIUS Monitor 2022 - DASH-dataset)

Figuur 14: Bronnen in 1 km rond het Oostzanerveld van stikstofdepositie in 2020 op veenmosrietlanden in het IVOT.
(Bron: AERIUS Monitor 2022 - DASH-dataset)

Door LTO is geopperd om, aanvullend op de AERIUS-berekeningen, onderzoek te doen naar de daadwerkelijke uitstoot via de LTO AERIUS-calculator. Dit vergt volledige openheid van mestdata etc. van alle bedrijven. Hoewel dit op zich een goed idee was, is om twee redenen besloten dit niet nader uit te werken. Ten eerste omdat geen van de agrariërs uit de werkstromen interesse had om mee te werken aan het onderzoek. Ten tweede omdat bekend werd dat het Rijk van plan was om haar stikstofbeleid te wijzigen en niet meer te kijken naar de stikstofdepositie van agrarische bedrijven (wat slaat er neer), maar naar stikstofemissies (wat gaat de lucht in en slaat daarna neer), zie tekstkader 1, “Ontwikkelingen in het landelijke en provinciale stikstofbeleid”.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

Tijdens het gebiedsproces is nagegaan wat het gebied zelf kan oppakken. Landbouw, specifiek mestaanwending, is de grootste bron van stikstofdepositie op veenmosrietland in het Oostzanerveld zelf. Omdat het streven van de provincie is om alle sectoren evenredig te laten bijdragen en in het gebiedsproces de maximaal mogelijke reële maatregelen te identificeren, zijn oplossingen verkend voor de reductie van de stikstofdepositie binnen het Oostzanerveld zelf. Deze oplossingen zijn onder te verdelen in oplossingen op gebiedsniveau en oplossingen op bedrijfsniveau.

- **ONTVLECHTING STIKSTOFGEVOELIGE NATUUR EN LANDBOUW – GEBIEDSNIVEAU**

Stikstofreductie is het meest van belang voor de veenmosrietlanden. Deze liggen verspreid door het gebied, veelal omringd door natuurpercelen die ook agrarisch gebruikt worden. Bemesting op bestaand veenmosrietland is niet toegestaan. Op de natuurpercelen die ook agrarisch gebruikt worden (graslanden) vindt soms mestaanwending plaats. Dit vindt plaats in de vorm van ruige mest (met name de vaarpercelen waar drijfmest lastiger naar te vervoeren is per boot) en mengmest (met name de rijpercelen aan de noordkant). Bij mestaanwending slaat de meeste stikstof die vrijkomt direct neer naast de plek waar mest wordt toegepast. Het is daarom belangrijk om bemesting nabij veenmosrietland, tot op een afstand van ongeveer 500 meter, te reduceren. De zonering van het natuurgebied in grotere eenheden “natuurtypen” die in bijlage 1 is besproken, is ook een middel om stikstofgevoelige natuur en landbouw te ontvlechten. Een mogelijke manier om dit te bereiken is kavelruil. Uitgangspunt daarbij zal zijn dat veenmosrietlandlocaties niet zullen veranderen, omdat deze wettelijk beschermd zijn en veenmosrietlanden fysiek niet verplaatsbaar zijn. Kavelruil kan ervoor zorgen dat percelen die geschikt zijn voor agrarisch medegebruik en percelen met stikstofgevoelige soorten op veel minder plekken aan elkaar grenzen.

Kavelruil is een ingrijpende maatregel die goede voorbereiding en zorgvuldige afweging vraagt. Er spelen vragen bij als welke percelen zijn gelijkwaardig en gaan de

ruilers er op vooruit wanneer ligging, oppervlakte, staat van onderhoud en gebruiksmogelijkheden allemaal in ogenschouw worden genomen. Als kavelruil geen optie is, kunnen ook maatwerkafspraken met grondeigenaren en/of -gebruikers over de toepassing van mest op de percelen helpen om de depositie op de kwetsbare percelen omlaag te brengen.

In lijn met deze zonering is het ook wenselijk om uitbreiding van de veenmosrietlanden te concentreren in de centrale zone. Dit is aanvullend op de reeds bestaande veenmosrietlanden. Andere factoren zoals de waterkwaliteit zijn medebepalend voor waar veenmosrietland kan ontstaan. In eerdere bijlagen is de hydrologische systeemherstelstudie genoemd voor heel Laag Holland. De uitkomsten van dit onderzoek zijn mogelijk van invloed op de uiteindelijke inrichting van het Oostzanerveld. Ook de dynamiek binnen het gebied bepaalt uiteindelijk waar veenmosrietland ontstaat of juist overgaat naar een volgend verlandingsstadium.

- **VERMINDERING VAN VEE - GEBIEDSNIVEAU**

De meest vergaande oplossingsrichting is het uitkopen van de agrarische bedrijven met als doel om het aantal Grootvee-Eenheden (GVE) te verminderen. Het aantal GVE is de optelsom van het aantal landbouwdieren omgerekend naar de fosfaatproductie van één melkkoe.

Op gebiedsniveau is het terugdringen van GVE geen passende oplossingsrichting voor het Oostzanerveld.

Dit blijkt op basis van de ecologische en agrarische beheerchecks. In de ecologische beheercheck is onder andere toegelicht hoeveel vee er minimaal nodig is voor het beheer van het gebied. Het gaat hierbij om de diverse soorten graslanden onder de natuurbeheertypen, bijv. Vochtig weidevogelgrasland, Kruiden- en faunarijk grasland en Vochtig hooiland. In de agrarische beheercheck is vervolgens de momenteel aanwezige GVE onderzocht. Op basis van de uitkomsten van beide beheerchecks blijkt dat gebiedsbreed de huidige GVE binnen de grenzen valt van de minimale en maximale veebezetting.

- **VERMINDERING STIKSTOF UITSTOOT LANDBOUW - BEDRIJFSNIVEAU**

Zoals gezegd is de grootste bron van stikstofuitstoot voor veenmosrietland mestaanwending op de percelen. Vermindering van bemesting gebeurt deels door NNN-realisatie (omzetten van de bestemming van de percelen naar NNN, waarbij ook het feitelijk gebruik in lijn komt met de natuurbeheertypen) en door advisering en aanpak per bedrijf. Dit laatste is vooral belangrijk op individuele percelen waar bemesting niet in lijn is met het natuurbeheertype én in het geval bemesting plaatsvindt binnen 500 meter van veenmosrietlanden. Ook wanneer het huiskavel met stal binnen het NNN ligt en/of de GVE-bezetting te hoog is dan kan een afname van vee nog steeds veel invloed hebben op het reduceren van stikstofuitstoot.

Vermindering van stalemissie is ook een mogelijke maatregel maar met minder impact. Dit omdat de

bijdrage van stallen in het gebied op het Oostzanerveld beperkt is. Hierbij kan worden opgemerkt dat het melkveehouderijbedrijf midden in het gebied onlangs heeft geïnvesteerd in verbetering van zijn stalsysteem (nieuwe stal met emissiearme vloer).

- **MINDER EIWIT IN VEEVOER - BEDRIJFSNIVEAU**

De kwaliteit van het ruwvoer in het Oostzanerveld is op basis van graslandsamenstelling en gebruikperiode (later inscharen en weiden vanwege draagkracht) gemiddeld laag. Insteek voor de bedrijfsvoering is om eventuele tekorten aan eiwit e.d. via met name krachtvoer of aangekocht ruwvoer aan te vullen. Het verlagen van het eiwit in het rantsoen zal beperkt winst op leveren. Het is verstandiger om per productiecategorie (melkvee, vleesvee, schapen) te verkennen hoe de voersituatie, ook met het oog op stikstofbenutting, voor zowel het vee als de natuur geoptimaliseerd kan worden en wat dit qua opbrengsten en kosten betekent. Dit is maatwerk per bedrijf. Daarom is het voorstel om per bedrijf te onderzoeken welke maatregelen het kan treffen om stikstofuitstoot terug te dringen. Dit is in lijn met de contouren van het nieuwe stikstofbeleid, zie tekstkader 1.

- **INZET VAN FINANCIËLE MIDDELEN VOOR NATUURHERSTEL - GEBIEDSNIVEAU**

Het nemen van natuurherstelmaatregelen is nodig om verslechtering van Natura 2000-gebieden te voorkomen en waar mogelijk te verbeteren. Vanuit de Wet stikstofreductie en natuurverbetering is het landelijke Programma Natuur

ontstaan. De provincie Noord-Holland geeft hier invulling aan via het Uitvoeringsprogramma natuur. Voor dit programma zijn actuele natuurdoelanalyses uitgevoerd. Deze geven het meest recente inzicht in de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden en de drukfactoren waardoor zij worden beïnvloed. In deze natuurdoelanalyses worden richtingen bepaald die robuust systeemherstel kunnen realiseren. Dit is verder geconcretiseerd en aangevuld met kennis van partners (terreinbeheerders, waterschappen en collectieven), (lopende) gebiedsprocessen, bestaande beleidsstukken en expertsessies. Deze vormen de basis voor te treffen natuurherstelmaatregelen.

Het uitvoeringsprogramma heeft het voor het Oostzanerveld onder meer over deze natuurherstelmaatregelen:

- Zoning varen t.b.v. verbetering waterkwaliteit: verkenning, verwerving draagvlak en treffen van maatregelen als drijfbalken.
- Monitoring effecten van waterkwaliteitsmaatregelen en bijsturen.
- Hydrologische isolatie t.b.v. verbetering waterkwaliteit.
- Vernatten t.b.v. behoud bestaand rietland en ontwikkeling van nieuw riet op huidig grasland, en t.b.v. beperking predatie door vos.
- Extensivering schouw op begroeiing door opstellen slootbeheerplan.
- Afvoer van historisch maaiselopslag (tegengaan verruiging en vermindering schuilplekken predatoren) t.b.v. ontwikkeling van (veenmos)rietland.

- Ruigte en opslag verwijderen na pachtruil.
- Strooisel verwijderen.
- Gefaseerd maaien en afvoeren.
- Grondruil, bomen/opslag verwijderen, appelbes verwijderen, eventueel plaggen, nabehoer.

Niet alle maatregelen zijn stikstof gerelateerd. Met name de laatste natuurherstelmaatregel hangt nauw samen met de gevolgen van eerdere stikstofdepositie.

Binnen het Programma Natuur is voor heel IVOT € 13.131.500,- (incl. BTW) gereserveerd voor de periode 2024-2030. Hierbij is een randvoorwaarde dat er binnen het gebied maatregelen genomen worden om de stikstofdepositie terug te dringen⁴.

Bij het inzetten van een deel van deze gelden en interventies wordt rekening gehouden met de lopende studie naar hydrologische systeemherstel in Laag-Holland. De resultaten van deze studie geven invulling aan een deel van de voorgenomen hydrologische maatregelen. Enkele maatregelen die op dit moment al plaatsvinden zijn:

- Herfstmaaien
- Opslag verwijderen
- Plaggen
- Oeverbescherming
- Hydrologisch herstel (hydrologische isolatie, herstel kades en molens en verbeteren begreppeling)

⁴ Het uitvoeringsprogramma is op de website van de provincie Noord-Holland te downloaden: "[Regeling specifieke uitkering Uitvoeringsprogramma Natuur; Periode 2024-2030](#)".

VERVOLGACTIES

- Nader uitzoeken hoe natuur en agrarisch medegebruik kunnen worden ontvlochten. Het toepassen van een centrale zonering voor veenmosrietland is naar verwachting zeer effectief.
- In deze centrale zone wordt ook ingezet op tóename van veenmosrietland.
- Voor bovenstaande acties geldt zoals gezegd wel dat de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie nog van invloed kunnen zijn.
- Voortzetten van NNN-realisatie.
- Individuele maatregelen op bedrijfsniveau, gericht op mestreductie, eiwitrijk voer en terugdringen van vee nabij stikstofgevoelige natuur. De keuze van de werkgroep om hierop in te zetten sluit aan bij het gewijzigde stikstofbeleid waarbij bedrijven worden verzocht te voldoen aan een streefwaarde aan emissies per ha per jaar op bedrijfsniveau. Agrariërs kunnen zelf bepalen wat zij concreet kunnen doen aan stikstofreductie om te voldoen aan deze streefwaarde. De provincie ontwikkelt een maatregelenpakket om agrariërs waar mogelijk te ondersteunen in dit proces.
- Geselecteerde projecten implementeren onder Programma Natuur.
- Indien gewenst, een concrete terugkoppeling van de gebiedsoverstijgende maatregelen die worden genomen om de stikstofneerslag van buiten het gebied te reduceren.

BIJLAGE 4: DALING UITSTOOT VAN BROEIKASGASSEN DOOR VERMINDERING VEENOXIDATIE

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

Niet ontgonnen veengebieden hebben van nature een hoog grondwaterpeil: de bodem is vrijwel geheel waterverzadigd. Als dit veen droogvalt, komt er lucht in plaats van water in de bodem. Dit veroorzaakt inklinking, krimp en veenafbraak. Deze drie processen zorgen allemaal voor een daling van het maaiveld: bodemdaling.

Op een verzadigde veenbodem kun je qua landgebruik niet veel. Hoewel er al eerder ontwatering plaatsvond, is men vanaf 1960-1970 de veenweidegronden ten behoeve van het landbouwkundig gebruik dieper gaan ontwateren. De drogere bovenlaag geeft meer stevigheid (draagkracht) voor vee en machines en het gras groeit harder als de bovengrond minder nat is. Op de korte termijn levert de ontwatering gronden op die landbouwkundig goed bruikbaar zijn. Op de langere termijn heeft ontwatering in veengebieden echter twee belangrijke gevolgen: versnelde maaiveld daling (bodem daling) en toegenomen veenafbraak. De gevolgen hangen met elkaar samen, maar veroorzaken verschillende problemen. De problemen die volgen uit de versnelde maaiveld daling worden toegelicht bij de knelpunten, op de problemen als gevolg van veenafbraak wordt hieronder ingegaan.

Veen bestaat hoofdzakelijk uit slecht verteerde organische plantenresten. Veenafbraak treedt op omdat de zuurstof in de lucht reageert met de organische resten in het veen, waardoor het veen oxideert. Het veen “verbrandt” als het ware. Bij deze veenafbraak komen onder andere

broeikasgassen vrij, waaronder koolstofdioxide (CO₂) en lachgas (N₂O). Veenafbraak is een natuurlijk proces, dat ook in verzadigde bodems optreedt. Dan komt er ook methaan (CH₄) bij vrij. In een natuurlijk veensysteem is sprake van evenwicht: veenopbouw en veenafbraak zijn in balans of er is sprake van veengroei. Daardoor is de uitstoot en vastlegging van broeikasgassen ook met elkaar in balans, of wordt er meer CO₂ vastgelegd dan wordt uitgestoten.

Toen de veengebieden werden ontgonnen en de veenweidegebieden ontstonden, was de grondwaterstand lange tijd nog hoog en de bodem nog altijd vrijwel geheel verzadigd met water. Er was minimale veenafbraak en de bodemdaling was zeer beperkt. In de huidige situatie is de extra uitstoot van broeikasgassen een belangrijke bron die bijdraagt aan versnelde klimaatverandering. Daarnaast komen door veenafbraak veel meer voedingsstoffen beschikbaar, die eerder waren vastgelegd in de organische massa. Dat maakt de gronden voedselrijker, en het grond- of oppervlaktewater ook, als de voedingsstoffen hiernaar af- of uitspoelen. In bijlage 5 wordt nader ingegaan op veenafbraak vanuit de sloot (oeverafkalving) op de waterkwaliteit.

Landelijk wordt de bovengeschetste problematiek van bodemdaling en CO₂-uitstoot ook gezien als probleem. In de Kamerbrief Water en Bodem Sturend⁵ wordt hiervoor een drietal sturende keuzes gemaakt: een grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld in veengebieden, het minimaliseren van de aanvoer van gebiedsvreemd water

en het duurzaam beheren van landbouwgronden (o.a. om veenafbraak te minimaliseren). Deze sturende keuzes zijn (nog) niet wettelijk verankerd.

Naleving van de afspraken uit het al eerder gesloten Klimaatakkoord is een onderdeel van deze aanpak. Landelijk heeft het kabinet in het Klimaatakkoord (2019) namelijk meer dan 600 maatregelen afgesproken om de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Het Klimaatakkoord is de Nederlandse uitwerking van de internationale afspraken uit het klimaatakkoord van Parijs (2016). Onder de afspraken vallen ook maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen uit veenweidegebieden terug te dringen. In het landelijke klimaatakkoord is voor het thema Veenweiden afgesproken dat de uitstoot van de broeikasgassen koolstofdioxide, lachgas en methaan uit veenweidegebieden in 2030 jaarlijks 1 Mton CO₂-eq lager is ten opzichte van de referentieperiode 1990. Voor de provincie Noord-Holland is de jaarlijkse reductieopgave 0.14 Mton. Deze afspraak geldt voor de landbouwgebieden op veen. Gebieden met NNN en/of N2000, zoals het Oostzanerveld, vallen onder het thema Bomen, Bos en Natuur. De aanpak op dit thema zet vooral in op het voorkomen van ontbossing daar waar bebossing vanuit het natuurbeheertype wenselijk is en koolstofvastlegging op verschillende manieren.

⁵ Kamerbrief Water en Bodem sturend, ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 25 november 2022. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-c35e65eba0903d738ae26dab222462337b0d8de7/pdf>

Voor veenweidegebieden met een bestemming natuur gaat men er namelijk vanuit dat dankzij de afspraken die zijn vastgelegd bij het realiseren van het NNN-grond in natuurgebieden veel minder of niet (diep) ontwaterd wordt en deze dus veel minder bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen. In de praktijk zie je dat sommige percelen in het Oostzanerveld een peilafwijking hebben en in sommige gevallen wel degelijk vrij diep ontwaterd worden. Bovendien zakt op veel percelen, ook die zonder peilafwijking, de grondwaterstand in het midden van de percelen 's zomers ver weg. Veen is namelijk slecht waterdoorlatend, het oppervlaktewater dringt maar zo'n 4 meter vanaf de slootkant door in de percelen. Buiten die zone verdampt er zomers meer water dan kan worden aangevuld via neerslag.

Huidige situatie waterbeheer in het Oostzanerveld

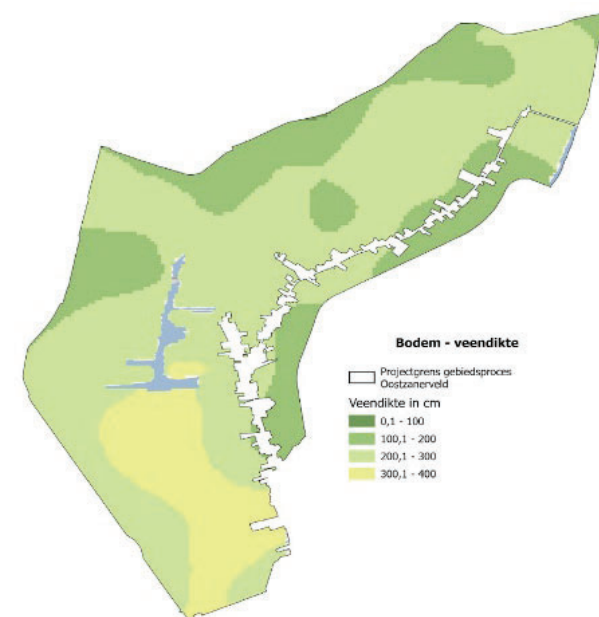
Het Oostzanerveld valt voor het peilbeheer onder het peilgebied 5330-1 ("Oostzaan"). Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) beheert het polderpeil (oppervlaktewaterpeil) in Oostzanerveld. Het gebied heeft een vast peil van -1,46 m t.o.v. NAP. Een vast peil betekent dat het waterpeil in de watergangen constant gehouden wordt. Zakt het peil, dan wordt water ingelaten, stijgt het peil, dan slaat het gemaal aan en wordt water weggepompt. Dit polderpeil wordt gehanteerd voor alle hoofdwatergangen in het gebied met uitzondering van de onderbemalingen. In het laatste geval mag een afwijkend peil worden gehanteerd, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van de afgegeven vergunning.

Het huidige peilbesluit bevat een zakkingsclausule van 2 mm/jaar. Deze zakkingsclausule is opgenomen in het peilbesluit om het waterpeil mee te laten zakken met de bodemdaling. Om de zakkingsclausule in werking te laten treden moet een officieel verzoek worden gedaan door een of meerdere grondeigenaren in het gebied. Hierna volgt een onderzoek naar de bodemdaling in het gebied en een afweging van de impact.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

Voor bodemdaling is geen concreet wettelijk doel voor het Oostzanerveld. Wel is het, zowel vanuit landgebruik als beheersbaarheid van de peilen, van belang om bodemdaling zoveel mogelijk te beperken. De diktes van het veen in het Oostzanerveld variëren van 1 tot 4 m, zie figuur 15. In het Oostzanerveld veroorzaakt de huidige veenafbraak, inklinking en krimp naar schatting een bodemdaling van ca. 2 mm. per jaar.

Ook voor het beperken van de uitstoot van broeikasgassen als gevolg van veenafbraak is geen concreet doel voor het Oostzanerveld vastgesteld. Dit in tegenstelling tot de omliggende landbouwgebieden, daarvoor is de concrete opgave 0,066 Mton CO₂-eq/jaar voor Laag Holland. Wel is het zo dat alle winst in het Oostzanerveld bijdraagt aan de beperking van de uitstoot in Noord-Holland. Daarnaast is het afremmen van de veenafbraak van groot belang voor de natuuropgaven, met name voor het ontstaan van jonge verlanding en de veenmosrietlanden. Deze hebben beiden voedselarme omstandigheden nodig. Maar

Figuur 15: Veendikte in het Oostzanerveld in cm. Bron: Water-functiefaciliteringskaarten Laag Holland, Grontmij, 2011. Data aangeleverd door Alterra. De veendikte is geverifieerd met data uit DINOLoket.

door veenafbraak komen er juist veel voedingsstoffen beschikbaar in de percelen en in het grond- en oppervlaktewater. Dit wordt verder toegelicht in bijlage 1 en bijlage 5.

KNELPUNT 1: VERSNELDE MAAIVELDDALING HOUDT ZICHZELF IN STAND (BIJ ONGEWIJZIGD BELEID)

De versnelde maaivelddaling treedt op omdat ontwatering zorgt voor meer inklinking (krimp van de bodem) en versnelde veenafbraak. Er gaat op deze manier veel veengrond verloren, de inschatting is landelijk zo'n 20% tussen 1970-80 en 2010. Om de gebruiksfunctie te behouden, hebben waterschappen heel lang het polderpeil (oppervlaktewaterpeil) laten "meezakken" met de bodemdaling.

Door het beleid om het peil te laten meezakken bij bodemdaling in het belang van specifieke landgebruiksfuncties ("peil volgt functie") ontstaat een vicieuze cirkel: Om de bodemdaling te compenseren wordt het polderpeil verlaagd, waardoor de bodem blijft dalen en het polderpeil een aantal jaar later wederom omlaag moet om opnieuw te compenseren hiervoor. Dit proces kan in theorie doorgaan totdat al het veen verdwenen is. De veengebieden komen zo steeds lager in het landschap te liggen ten opzichte van de omringende (klei)polders. Dat heeft onder andere tot gevolg dat het water steeds hoger opgepompt moet worden om de percelen op hetzelfde niveau van ontwatering t.o.v. maaiveld te houden, terwijl de wegzijging uit de hoger gelegen gebieden toeneemt als het hoogteverschil toeneemt. Op een gegeven moment is het kunstmatig drooghouden van de bovengrond in deze gebieden op deze manier technisch/financieel niet meer verantwoord.

Gemalen en alle kunstwerken (bruggen, dammen, dijken, inlaat etc.) zijn op een bepaalde hoogte aangelegd in het watersysteem. Gemalen hebben een lange levensduur en zijn erg kostbaar om te verbouwen/nieuw te bouwen. Wanneer het waterpeil te laag wordt voor een gemaal, is het niet meer mogelijk het water af te voeren. Waterschappen worden daarom steeds terughoudender met het toepassen van (algemene) peilverlagingen. Zoals aangegeven heeft het verlagen van het waterpeil in dit gebied bovendien weinig zin. Hoe lager het peil, hoe meer bodemdaling er optreedt.

Het huidige peilbeleid is dan ook "peilfixatie", wat wil zeggen dat het peil niet meer wordt aangepast aan een dalend maaiveld. Dit betekent dat de drooglegging (het verschil tussen het afgesproken oppervlaktewaterpeil en de maaiveldhoogte van de percelen) automatisch minder wordt in de loop van de tijd. Het effect daarvan is passieve vernatting. Dat wil zeggen dat de drooglegging als gevolg van de bodemdaling vanzelf langzaam kleiner zal worden. Het peil kan wel worden aangepast als een beroep op de eerdergenoemde zakkingsclausule wordt ingewilligd. Dat gebeurt alleen als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Zo moet er bijvoorbeeld aangetoond worden dat bodemdaling heeft plaatsgevonden onder 'normale' omstandigheden (en dus niet binnen een peilafwijking).

Voor het Oostzanerveld geldt ook dat peilgebied groter is dan het Oostzanerveld alleen en dat een peilaanpassing invloed heeft op andere gebruiksfuncties zoals bijvoorbeeld

funderingen en de stabiliteit van infrastructuur in het gebied. Dat moet worden meegenomen bij de beoordeling van een verzoek tot peilaanpassing.

Onderbemalingen

Een specifiek probleem binnen de hierboven beschreven situatie zijn de peilafwijkingen. Dit zijn (clusters van) percelen waarvoor middels een vergunning toestemming is voor een ander peilniveau. Dat kan een hoger peil zijn, maar vaker gaat het om een lager peil. Dit laatste wordt een "onderbemaling" genoemd. Als het peil lager ligt, is de ontwatering van de percelen groter en de bodemdaling daarmee ook sterker. Er ontstaan daardoor lokale maaiveldhoogte-verschillen: de percelen in een onderbemaling dalen sneller dan de percelen buiten de onderbemaling. Ze komen lager te liggen ten opzichte van de omgeving.

Onderbemaling wordt vaak toegepast om het land landbouwkundig (beter) te kunnen gebruiken: het land is beter te bewerken, er kan meer vee op en het gras groeit beter als het niet te nat is. Het betekent doorgaans ook dat het land meer wordt bemest en er dus meer voedingsstoffen vrij kunnen komen als de percelen tijdelijk heel nat zijn. Bij het wegpompen van dit water worden ook deze voedingsstoffen in het omringende water gepompt. Deze relatief intensiever bemestte onderbemalingen kunnen daardoor een belangrijke bron van extra voedingsstoffen in het oppervlaktewater in een gebied zijn.

HHNK heeft in 2017 alle bestaande peilafwijkingen in het Oostzanerveld gelegaliseerd, tot een peil van maximaal 40 cm onder maaiveld. Op het moment van legaliseren voldeed 100% van de bemalingen van natuurbeheerders en 84% van de agrarische bemalingen in de Oostzanerpolder aan deze droogleggingseis. Daarnaast heeft HHNK vastgelegd dat alle oppervlaktewaterpeilen in het Oostzanerveld, inclusief de onderbemalingen, worden vastgezet (fixatie) richting de toekomst.

KNELPUNT 2: GRONDWATERSTANDEN IN VEENGE- BIEDEN ZIJN RELATIEF LASTIG TE STUREN

Knelpunt 1 beschrijft de problemen die het ontwateren op polderniveau met zich meebrengt. Maar als vanaf nu de ontwatering door verlaging van het polderpeil zou stoppen of afnemen, is het probleem van bodemdaling en veenafbraak niet opgelost. Bodemdaling treedt namelijk op perceelniveau op en wordt veroorzaakt door (te) lage grondwaterstanden. In het Oostzanerveld, en veenweidegebieden in het algemeen, beïnvloedt het polderpeil (oppervlaktewaterpeil) de grondwaterstand maar zeer beperkt. Veengrond heeft namelijk een slechte waterdoorlatendheid, waardoor water uit de sloten maar tot maximaal een meter of vier vanuit de oever doordringt in een perceel. Verder in het midden van de percelen wordt de grondwaterstand bepaald door de balans tussen de verdamping en de neerslag, eventueel aangevuld met infiltratie uit bijvoorbeeld greppels. Deze 4 m brede stroken waarbinnen het water uit de sloten nog invloed heeft, beslaan ca. 20% van de totale oppervlakte van de percelen

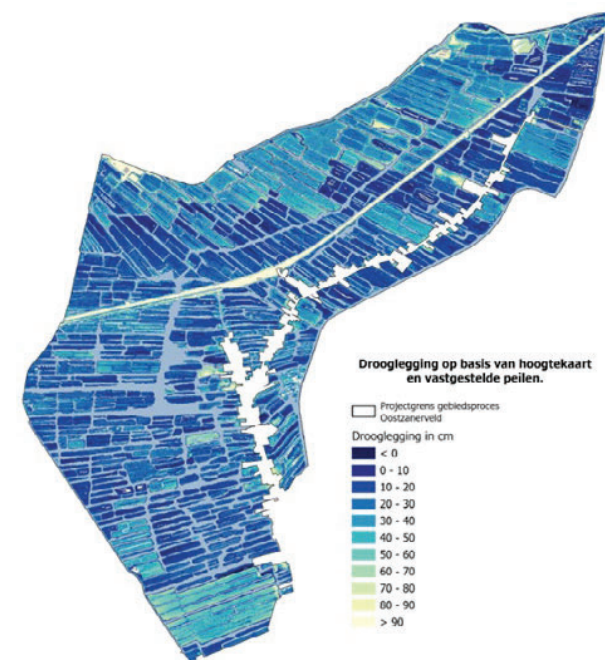
in het Oostzanerveld. Dit betekent dat 80% van het totale perceeloppervlak nauwelijks wordt beïnvloed door het oppervlaktewaterpeil (Rapport Waterhuishoudkundige blik).

De gemiddelde grondwaterstand in het Oostzanerveld is 20-40 cm onder maaiveld. Dat is een gunstige stand om veenafbraak en de daarbij behorende uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. Wel zijn er grote verschillen tussen de grondwaterstand in de zomer en die in de winter. In de warmere, drogere zomermaanden verdampt er veel meer water dan dat wordt aangevuld en kan de grondwaterstand tot wel een meter onder maaiveld “uitzakken”. In het midden van de percelen (meer dan 4 meter uit de slootkant) is dan ook meer veenafbraak en maaiveld daling dan aan de randen, waar water uit de sloten nog invloed heeft. Dit levert de zogenoemde “soepbord” percelen op: komvormige percelen, met een relatief hogere rand langs de oevers. Deze percelen kunnen in de nattere, koudere wintermaanden langdurig onder water komen te staan, omdat het grondwater dan juist veel hoger staat.

KNELPUNT 3: IN DE HUIDIGE SITUATIE ZIJN VEEL PERCELEN GEMIDDELD GENOMEN AL HEEL NAT

De drooglegging in het Oostzanerveld is op de meeste percelen heel beperkt. Zie ook figuur 16. Dit betekent dat als het grondwater in natte periodes hoog staat, het hele gebied zeer nat is en water vanaf de percelen eigenlijk nergens heen kan. Sommige percelen staan zelfs voor langere periodes onder water. Natte percelen hebben zeer

weinig draagkracht en zijn op dat moment niet te beheren, omdat zowel vee als machines er niet op kunnen. Dat de drooglegging klein is, maakt ook dat het waterbergend vermogen van het gebied heel beperkt is en dat de algemene maatregel die voor veel veenweidegebieden aangedragen wordt, namelijk “het peil opzetten”, in het Oostzanerveld geen optie is.

Figuur 16: Drooglegging in het Oostzanerveld, berekend op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland en de vastgestelde oppervlaktewaterpeilen.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

De toegenomen bodemdaling en daarmee samenhangende veenafbraak en uitstoot van broeikasgassen worden hoofdzakelijk veroorzaakt door de lage grondwaterstanden in de percelen in zomer en de ontwatering van polders en (blokken van) percelen. Mogelijke oplossingen voor de opgaven liggen dan ook in maatregelen die daarop ingrijpen.

- **POLDERNIVEAU: REMMEN VAN DE ONTWERING EN DAARMEE DE BODEMDALING**

Het huidige beleid van HHNK is gericht op peilfixatie, wat betekent dat het huidige oppervlaktewaterpeil wordt vastgezet, zoals bijvoorbeeld op NAP -1,46 meter in het Oostzanerveld. De mogelijkheden voor het beleid t.a.v. het oppervlaktewater zijn, naast de huidige peilfixatie, peilopzet (een hoger peil instellen) of peilverlaging (een lager peil instellen). Een verzoek om het peil te verlagen kan ook komen uit het gebied, als men een beroep doet op de zakkingsclausule. Alle drie deze mogelijkheden hebben een effect op de opgave om bodemdaling tegen te gaan:

- In geval van peilfixatie blijft het maaiveld geleidelijk zakken als gevolg van bodemdaling. Dit betekent dat de hoogte van het maaiveld langzaamaan steeds dichter bij het oppervlaktewaterpeil komt. In deze situatie is er sprake van passieve vernatting. Hoe natter het wordt, hoe meer de bodemdaling zal afnemen. Dit is (op dit moment) gunstig voor de meeste Natura 2000-doelen en het beperken van de veenafbraak, die beiden baat hebben bij een nog wat nattere situatie dan momenteel het geval is. Wel maakt dit het beheer van de percelen

(nog) lastiger en beperkt het de mogelijkheden voor agrarisch medegebruik verder.

- Peilopzet is een manier om het gebied actief te vernatten. Gunstig voor het tegengaan van bodemdaling, omdat de ontwatering zo wordt beperkt. Voor het Oostzanerveld geldt wel dat de drooglegging al zeer beperkt is. In feite ligt het maaiveld in grote delen van de polder al rond het oppervlaktewaterpeil (zie figuur 16). Door de ongelijkmatige bodemdaling kan peilopzet betekenen dat sommige percelen erg nat worden of zelfs langdurige onder water komen te staan. Bovendien is het effect op de bodemdaling van deze maatregel door de hoge waterstanden gering. Het is veel effectiever om maatregelen te nemen die de zomergrondwaterstand beïnvloeden.
- Peilverlaging versterkt de ontwatering en dus ook de inklinking en veenafbraak. Het versterkt de bodemdaling. Deze maatregel draagt daarom niet bij aan het remmen van de bodemdaling. Voor het uitvoeren van beheer en de mogelijkheden voor agrarisch medegebruik kan peilverlaging in sommige gevallen wel gunstig zijn. Indien de zakkingsclausule wordt toegepast, is er sprake van peilverlaging.

Naast effect op de bodemdaling, hebben de verschillende opties in peilbeheer ook effect op de mogelijkheden voor landgebruik. HHNK heeft dat in een studie in kaart gebracht door te kijken naar de gemiddelde drooglegging en die te koppelen aan het landgebruik dat mogelijk is bij die drooglegging. Voor de polder Oostzaan (die groter is dan het projectgebied voor dit gebiedsproces) heeft zij uitgerekend

hoeveel procent van het areaal binnen de voorgestelde bandbreedte van droogleggingen valt voor de verschillende landgebruiksfunctie. Van het totale areaal voldoet 82%, 20% en 73% aan de vereiste drooglegging voor respectievelijk de functie wonen/wegen, melkveehouderij en natuur, respectievelijk. In geval van de huidige peilfixatie (zonder beroep op de zakkingsclausule) neemt het areaal met een drooglegging geschikt voor melkveehouderij af naar 13% in 2050 en is deze nog maar 5% in 2100. Het areaal met een drooglegging geschikt voor natuur neemt toe naar 80% in 2025 en 86% in 2100. Het areaal geschikt voor wonen/wegen blijft gelijk. Bij peilopzet (actief vernatten) neemt het areaal geschikt voor wonen/wegen af naar 29%, het areaal geschikt voor melkveehouderij neemt af naar 0%. Het areaal geschikt voor natuur neemt toe naar 97%. (Rapport Waterhuishoudkundige blik)

AFREMMELEN OF STOPPEN BODEMDALING?

Het is belangrijk op te merken dat deze oplossingen naar verwachting niet voldoende zijn om de bodemdaling helemaal te stoppen. Onderzoek wijst uit dat als veen eenmaal in aanraking is geweest met lucht, het blijft afbreken. Vernatten vertraagt de afbraak wel, maar om bodemdaling volledig te stoppen, is nieuwe veengroei nodig (zie ook bijlage 1).

Tekstblok 4. Afremmen of stoppen bodemdaling?

- **POLDERNIVEAU: BEPERKEN DAN WEL TOEKOMSTBESTENDIG MAKEN VAN ONDERBEMALINGEN**

Zoals benoemd vormen de onderbemalingen een specifiek probleem bij de aanpak van de bodemdaling en veenafbraak. Onderbemalingen liggen veelal dusdanig lager in het gebied, dat het “opheffen” van een onderbemaling ervoor zorgt dat het land binnen de onderbemaling (grotendeels) onder water komt te staan. Dat is om meerdere redenen niet wenselijk, onder andere doordat in die omstandigheden ook veenafbraak plaatsvindt, waarbij methaan en lachgas worden uitgestoten. Verder heeft het gebied binnen de onderbemaling dan een heel ander beheer nodig. Er is daarom gekeken naar andere typen oplossingsrichtingen:

- Ten eerste zou het toestaan van nieuwe onderbemalingen zoveel mogelijk voorkomen kunnen worden. Nieuwe onderbemalingen zorgen voor kleinere peilvakken met meer afwijkingen en maken (ingrepen in) het totale waterbeheer ingewikkelder. Ook dragen ze bij aan de ontwatering van de omliggende gebieden en kunnen ze een bron zijn van voedingsstoffen, die uit de onderbemaling in het omliggende water terecht komen. Idealiter streven we naar een combinatie van landgebruik en waterbeheer, waarin onderbemalingen niet nodig zijn.
- Ook kan gekeken worden of bestaande bemalingen samen zijn te voegen. Dat geeft grotere beheerblokken met daardoor een eenvoudiger watersysteem. Wellicht kan in enkele van deze gebundelde onderbemalingen gekozen worden voor een natuurdoeltype dat passend

is bij een kleinere drooglegging, zoals veenmoeras. Het peil in de onderbemaling kan dan worden opgezet. Deze situatie biedt ook mogelijkheden voor hydrologische isolatie, wat kansen biedt om de waterkwaliteit te verbeteren (zie ook bijlage 5).

Het aanpassen van onderbemalingen is geen simpele maatregel. Maatwerk, waterhuishoudkundige inpassing en onderzoek naar nalevering van voedingsstoffen uit de bodem zijn nodig om te beoordelen wat haalbaar is.

- **POLDER/PERCEELNIVEAU: STRUCTURELE AANPASSINGEN IN HET LANDGEBRUIK**

Een andere oplossing zou kunnen zijn om mee te bewegen met de bodemdaling en te kijken naar andere vormen van landgebruik, die passen bij een (zeer) natte ondergrond. Dat zou kunnen betekenen dat er grotere velden (veenmos) rietlanden ontstaan, of er kan ruimte gemaakt worden voor bosgroei, zoals een Elzenbroekbos. Een dergelijke keuze kan van negatieve invloed zijn op de weidevogels. Een voordeel van bosgroei is dat bomen meer CO₂ opnemen dan de huidige vegetatie. Langs de snelweg is een kansrijke locatie voor deze maatregelen doordat een elzenbroekbos goed past bij de lokale waterkwaliteit. Qua agrarische medegebruik zou het kunnen gaan om de teelt van gewassen die het goed doen in natte omstandigheden, zoals veenmos, riet of lisdodde. Door gewassen te telen die gebaat zijn bij een natte ondergrond, kunnen percelen worden vernat en toch een (economische) functie vervullen. Lisdodde en riet stellen weinig eisen aan de waterkwaliteit,

gedijen bij een hoge grondwaterstand en worden steeds gewilder in een biobased economy, bijvoorbeeld als isolatiemateriaal of dakbedekking. De teelt van lisdodde en riet heeft soms veel overlast van ganzenvraat, is (nog) niet economisch rendabel voor agrarische ondernemers en maakt onderdeel uit van een landbouw perspectief dat de agrariërs in het gebied niet als meest passend zien. Een enkele agrariër verwerkt riet in de stal/bedrijfsvoering. In bijlage 7 wordt nader ingegaan op de huidige agrarische bedrijfsvoering en verschillende landbouw perspectieven.

Een dergelijke maatregel zorgt voor grote veranderingen in het landschap, omdat de hoeveelheid graslanden vermindert. Dat heeft gevolgen voor de soorten die afhankelijk zijn van een open landschap, zoals een deel van de Natura 2000-doelsoorten en de weidevogels. Zij zullen sterk achteruitgaan in het gebied en daardoor zullen de Natura 2000-doelen en weidevogelbeleid niet gehaald worden. In het geval van bomen komt daarbij dat een hoger gewas ook beschutting biedt voor de predatoren van weidevogels en dat is voor de weidevogels een ongewenste situatie.

Ook natte teelten leveren een ander landschapsbeeld en minder ruimte voor weidevogels op. Daarnaast is natte teelt in Laag Holland alleen nog experimenteel. Het is op dit moment namelijk zeer lastig om een betrouwbare afzetmarkt te vinden en een sluitend verdienmodel voor natte teelten te realiseren. Dit komt mede doordat het “oogsten” van riet en lisdodde nog niet eenvoudig uit te voeren is.

- **PERCEELNIVEAU: REMMEN VAN BODEMDALING DOOR BEHEERSING GRONDWATERPEIL MET BEHULP VAN GREPPELINFILTRATIE OF WATERINFILTRATIESYSTEMEN (WIS)**

Zoals al eerder opgemerkt is het voor het tegengaan van bodemdaling met name van belang om de grondwaterstanden in het gehele perceel in de zomer op peil te houden. Dit kan op verschillende manieren, zoals via greppels of WIS.

Greppels: op percelen in het Oostzanerveld liggen al greppels. Deze zijn vaak aangelegd om water tijdens natte periodes af te kunnen voeren naar het hoofdwatersysteem. Greppels kunnen ook ingezet worden voor het tegenstelde doel: ze kunnen in droge periodes worden gebruikt om de percelen juist natter te houden. Doordat het water uit de sloten via de greppels het land in loopt en de bodem intrekt, wordt het grondwater aangevuld en zakt de grondwaterstand minder ver uit. Daardoor neemt de bodemdaling en veenafbraak af. Ze worden in de zomer vaak dichtgezet om water in de percelen vast te houden. Dat gebeurt met bijvoorbeeld opgerolde grasmatten of door een “elleboog” op het uiteinde van de greppelpijp te zetten die omhoog wordt gedraaid.

Door de slechte waterdoorlatendheid van veen moeten de greppels niet op al te grote afstand van elkaar liggen. Om de grondwaterstand in het gehele perceel te kunnen beïnvloeden, is dat maximaal 8 meter uit elkaar. Om het gewenste vernattingseffect te krijgen is 8 meter afstand

eigenlijk al te veel. Liggen de greppels nog verder van elkaar, dan dringt het water niet overal door. Deze afstand heeft gevolgen voor de gebruiksmogelijkheden van de percelen. Er wordt in het Oostzanerveld al gewerkt met aangepaste machines, maar deze zijn niet (volledig) geschikt wanneer de greppelafstand minder dan 8 meter is. Omdat bij deze afstand meer plekken ontstaan waar het drassig is, gaat bewerken moeilijker. Ook neemt het risico op stuk trappen van de grasmat bij beweiding toe, wat soms pitrusgroei versterkt. Verder vertragen natte omstandigheden de grasgroei waardoor de opbrengsten van de percelen dalen. Ook moeten de greppels de juiste vorm hebben en vragen ze geregeld onderhoud. Daarnaast is een aandachtspunt de waterkwaliteit. Het water in de sloten van het Oostzanerveld is erg voedselrijk (zie ook bijlage 5). Binnen Natura 2000-beleid beschermde veenmosrietlanden zijn gevoelig voor o.a. verdroging en waterkwaliteit. Greppels in graslandpercelen kunnen leiden tot aanvoer van voedselrijk water. De veenmosrietlanden liggen in hetzelfde watersysteem. Hierdoor kan hun toestand achteruitgaan.

In het Oostzanerveld kan als maatregel voor het tegengaan van het uitzakken van de grondwaterstand gekeken worden naar een combinatie van het gebruik van bestaande greppels (met evt. aanpassing) en, daar waar nodig en passend, nieuw aan te leggen greppels.

Waterinfiltratiesystemen (WIS): een andere mogelijke maatregel is het toepassen van een waterinfiltratiesysteem. Bij een waterinfiltratiesysteem worden er doorlaatbare buizen in de grond getrokken. Deze buizen liggen

4 meter uit elkaar, (ruim) onder het gemiddelde oppervlaktewaterniveau. WIS kan actief of passief zijn.

Met passieve WIS (onderwaterdrainage) kan het grondwaterpeil ongeveer op dezelfde hoogte als het slootpeil worden gebracht. Het water stroomt uit de sloot vanzelf in de buizen en vanuit daar in de bodem. Hoe hoger het slootwaterpeil, hoe hoger de grondwaterstand bij gebruik van pwis. Het doel van passieve WIS is vernatten; Infiltreren van percelen en niet draineren.

Bij actieve WIS zit er een pomp en drukvat tussen, waardoor het grondwaterpeil te sturen is. Met actieve WIS kan het grondwater boven het polderpeil worden opgezet met behulp van een pomp. Een actief systeem maakt ook drainage (afvoeren van water uit de bodem) mogelijk. Hierbij komen nutriënten vanuit het perceel in het water. Dat heeft negatieve gevolgen voor de waterkwaliteit (zie bijlage 5), maar ook op de vruchtbaarheid van de bodem.

WIS hebben minder impact op de beheermogelijkheden van de percelen, omdat het in de bodem ligt en er dus niet omheen gewerkt hoeft te worden. Ook vragen ze ander onderhoud dan greppels. Regelmatig doorspoelen van de buizen is nodig om dichtslibben te voorkomen. Verder is de aanleg ervan prijzig. Ook is het de vraag of het aanbrengen van (nog meer) buizen, o.a. vanwege het inbrengen van kunststoffen in de bodem, past bij de natuurfunctie van het gebied.

Bij de toepassing van zowel greppelinfiltratie als WIS geldt dat in een droge periode extra water wordt ingelaten. Dit betekent een extra watervraag, juist tijdens droge periodes. Deze grotere watervraag kan impact hebben op de aanvoerfunctie van het oppervlaktewatersysteem.

• PERCEELNIVEAU: STIMULEREN VERLANDING

Veenafbraak, en dus de uitstoot van broeikasgassen, kan worden “gecompenseerd” door verlanding te stimuleren. Verlanding in de watergangen is noodzakelijk vanwege: natuurontwikkeling (eerste stadium veenmosrietland), meer organische stof, voorkomen afkalving van oevers, verflauwen talud van oevers, waterkwaliteit en biodiversiteit. Op dit moment mag tot 10% van het natte profiel van de watergang verlanden. Voor gebieden waar verlanding gewenst is ter compensatie van veenoxidatie, is het de vraag of een limitatie van 10% nodig en wenselijk is. De watergangen zijn voldoende breed voor een goede afvoer en in watergangen waar dat niet het geval is, helpt verlanding juist bij het ‘vasthouden’ van water volgens de trits vasthouden, bergen, afvoeren. Inzetten op deze maatregel betekent wel dat er aandacht moet zijn voor de invloed van deze verlanding op de waterafvoer en waterberging. Permanente verlanding dient gecompenseerd te worden. Dit heeft er mee te maken dat wanneer waterlopen permanent verlanden, het waterbergend vermogen van het watersysteem achteruitgaat.

In de Waterschapsverordening is opgenomen dat wanneer er gedempt wordt er hetzelfde aantal m² gecompenseerd dient te worden in hetzelfde peilgebied. Hier kunnen natuurlijk afspraken over gemaakt worden in een beheerplan.

Momenteel rekent HHNK alle waterlopen in het gebied door op aan- en afvoer. Ook is belangrijk wat het effect van verlanding is op onderhoud van de watergangen. Smalle sloten zijn moeilijk natuurvriendelijk te schonen. Wanneer de waterlopen voldoende breedte bevatten, is er de mogelijkheid om meer plantengroei te laten staan, ervan uitgaande dat er ook daadwerkelijk planten groeien. Verlanding is verder uitgewerkt in bijlage 1.

VERVOLGACTIES

In de oplossingsrichtingen staat het remmen van bodemdaling (en veenafbraak) centraal. Hiermee wordt geanticipeerd op het feit dat bodemdaling tot 2100 niet te voorkomen is, maar wel te vertragen. Bijkomend voordeel van het remmen van de veenafbraak is ook dat de uitstoot van broeikasgassen en het beschikbaar komen van voedingsstoffen verminderd wordt.

- De enige manier om bodemdaling volledig te stoppen, is als er weer veengroei (op land) optreedt die de natuurlijke balans tussen veenafbraak en veenopbouw herstelt. In het onderzoek naar hydrologisch systeemherstel t.b.v. Natura 2000, dat momenteel loopt, wordt o.a. gekeken naar de mogelijkheden om weer veengroei te krijgen in Laag Holland. De uitkomsten van dit onderzoek zullen meegenomen worden in de volgende fase van het gebiedsproces.
- Op dit moment is er geen kaderstellend beleid over de gewenste maatregelen waarmee de grondwaterstanden omhoog gebracht kunnen worden in natuurgebieden. De provincie gaat hier intern over in gesprek.
- Er zijn al verschillende regelingen en subsidiemogelijkheden voor perceeleigenaren om de grondwaterstanden in hun percelen te verhogen/ reguleren. O.a. via het Landbouwportaal, de LVVN regeling “Samenwerking in veenweidegebieden en Natura 2000-overgangsgebieden” en de provinciale regeling “samenwerking integrale gebiedsontwikkeling” is geld beschikbaar voor advisering en aanleg van WIS en opzetten slootwaterpeil. Grondeigenaren kunnen op eigen initiatief gebruik maken van deze regelingen. Oorzaken van veenoxidatie vanuit de kant en mogelijke oplossingsrichtingen/acties, komen terug in bijlage 5.

BIJLAGE 5: BEREIKEN VAN DE KADERRICHTLIJN WATER DOELEN

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn over de kwaliteit van het oppervlaktewater en grondwater. In 2000 hebben de landen in de Europese Unie (EU) deze richtlijn vastgesteld. In 2007 heeft elke provincie in Nederland de doelen ("GEP's", Goed Ecologisch Potentieel⁶) vastgesteld voor fysisch-chemische en biologisch parameters, waaraan de verschillende typen wateren in Nederland in 2027 moeten voldoen. De doelen zijn niet strenger geworden door de tijd heen.

In Noord-Holland zijn er 89 waterlichamen aangewezen als KRW-water (51 bij Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier ("HHNK"), 27 bij Waterschap Amstel, Gooi en Vecht ("AGV") en 11 bij Hoogheemraadschap Rijnland. Het Oostzanerveld behoort tot waterlichaam Waterrijk Waterland+. Dit waterlichaam is op basis van gelijke kenmerken samengesteld en valt in de categorie "laagveenvaarten en -kanalen (M10)". Het waterlichaam ligt in verschillende polders en peilgebieden. Binnen de polders zijn ook veel peilafwijkingen aanwezig. De analyse op knelpunten en kansen voor verbetering van de waterkwaliteit richt zich op het gehele waterlichaam.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE

In het meest recente Stroomgebiedbeheerplan ("SGBP"), van 2022-2027, is de huidige toestand van het waterlichaam

Waterrijk Waterland+ beschreven. De KRW gaat voor de chemische stoffen uit van het one-out-all-out principe. Dit betekent dat wanneer één norm wordt overschreden, de gehele waterkwaliteit als onvoldoende wordt beoordeeld*. De chemische waarden voldoen niet aan de norm. Van de specifiek verontreinigde stoffen overschrijden vijf stoffen de norm. Dat zijn ammonium, arseen, benzo(a)antracene, kobalt en zilver. Voor benzo(a)antracene is het onzeker of de normoverschrijding in 2027 niet meer optreedt. Als het gaat om ammonium, arseen en kobalt is het redelijk zeker. Zilver is vrijwel zeker. Van de prioritare stoffen overschrijden er vier de norm. Daar gaat het om benzo(b)fluorantheen, benzo(ghi)peryleen, benzo(k)fluorantheen en som PBDE28, 47, 99, 100, 153, 154. Voor al deze stoffen is het onzeker of het doelbereik in 2027 wordt behaald.

Ecologische sleutelfactoren⁷ zijn de basis voor de beoordeling van de ecologische toestand van oppervlaktewateren. Voor een goede ecologische toestand is het van belang dat alle acht sleutelfactoren goed scoren. De verschillende sleutelfactoren hangen met elkaar samen. Zoals uit het overzicht in tabel 10 blijkt, staan op dit moment de eerste vier ecologische sleutelfactoren onder druk in het KRW-water Waterrijk Waterland+:

**<https://iplo.nl/thema/water/oppervlaktewater/kaderrichtlijn-water/tussenevaluatie-krw/uitleg-tussenevaluatie-krw/>*

- Productiviteit: de nutriëntenbelasting van het water is hoog (met name fosfor), waardoor er veel algengroei is;
- Licht: het doorzicht is beperkt, waardoor er weinig licht op de bodem komt. Dit beperkt de groei van waterplanten;
- Productiviteit bodem: de waterbodem bevat veel nutriënten; en
- Habitatgeschiktheid: de inrichting van het watersysteem is ongunstig voor vissen die passen in een systeem met een goede ecologische toestand.

Waterkwaliteit is dus een doel in op zich. Daarnaast is het (een van) de eerste randvoorwaarde(n) voor natuurherstel, zie onder andere bijlage 1.

⁶ GEP (goed ecologisch potentieel) geldt voor kunstmatige en sterk veranderde oppervlaktewaterlichamen. Dit in tegenstelling tot GET (goede ecologische toestand) wat geldt voor natuurlijke wateren. Het Naardermeer is het enige natuurlijke water in Noord-Holland.

⁷ STOWA. [Ecologische Sleutelfactoren in het kort 2015-31](#)

Diagnose aan de hand van Ecologische Sleutelfactoren

	1. Productiviteit water Belasting fosfor rond kritische waarde Hoge algenbiomassa
	2. Licht Matig doorzicht, matig diep water Weinig ondergedoken waterplanten
	3. Productiviteit bodem Veenbodem met veel slib, geringe P-binding en veel sulfaat
	4. Habitatgeschiktheid Ecologisch ongunstig peilbeheer, matig ingerichte taluds, te veel slib, ongunstige invloed zoutgehalt. Vis indiceert 'kaal' water, vrij weinig snoek, weinig plantminnende vis, diatomeeën indiceren licht-brak.
	5. Verspreiding
	6. Verwijdering Vrij ongunstig maaibeheer Aantal waterplanten is vrij gering
	7. Organische belasting Uit/afspoeling, veenafbraak Macrofauna indiceert enige saprobie, diatomeeën indiceren enige saprobie, vrij veel zuurstoftolerantie vis
	8. Toxiciteit

Tabel 10: Huidige diagnose aan de hand van Ecologische Sleutelfactoren voor het KRW waterlichaam Waterrijk Waterland+. Als er in de toekomst nieuwe inzichten of berekeningen zijn, kunnen de beoordelingen veranderen.

Er zijn twee knelpunten die ten grondslag liggen aan het falen van de eerste vier ecologische sleutelfactoren binnen het KRW-water Waterrijk Waterland+:

1. De hoeveelheid fosfor in het water.
2. De aanwezigheid van slib en de daardoor veroorzaakte troebelheid.

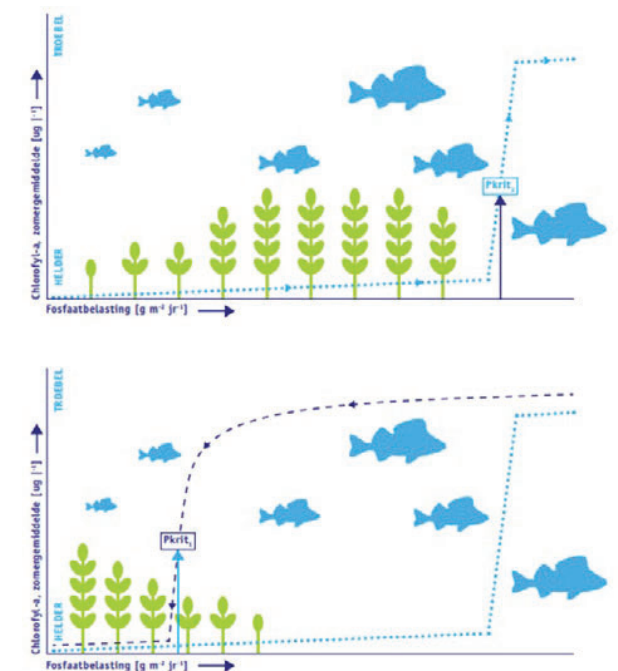
KNELPUNT 1: DE HOEVEELHEID FOSFAAT IN HET WATER

Als het gaat over de nutriënten in het water, worden de termen fosfor en fosfaat regelmatig door elkaar gebruikt. Fosfor is een chemisch element (P) dat in verschillende vormen, gebonden aan andere elementen, kan voorkomen. Fosfaat (PO_4^{3-})⁹ is een van die gebonden vormen en ook de vorm waarin het in het water vaak voorkomt. Fosfaat is samen met nitraat een belangrijke voedingsstof voor planten.

Bij teveel fosfaat in het water wordt een omslagpunt bereikt van helder naar troebel water. De weg naar troebel water is anders dan de weg terug, daar zit een vertraging (ook wel hysteresis genoemd, Figuur 17). Dat maakt de weg terug van troebel naar helder water lastig. Het watersysteem moet fors verbeteren, voordat het water weer helder wordt.

Een teveel aan voedingsstoffen in het water, zoals fosfaat, brengt algenbloei op gang. Daardoor krijgen ondergedoken waterplanten geen licht meer en sterven ze af. Dat trekt bodemwoelende vissen aan, de bodem wordt zacht en daarmee minder geschikt voor de aangroei van nieuwe ondergedoken waterplanten. De habitatgeschiktheid voor

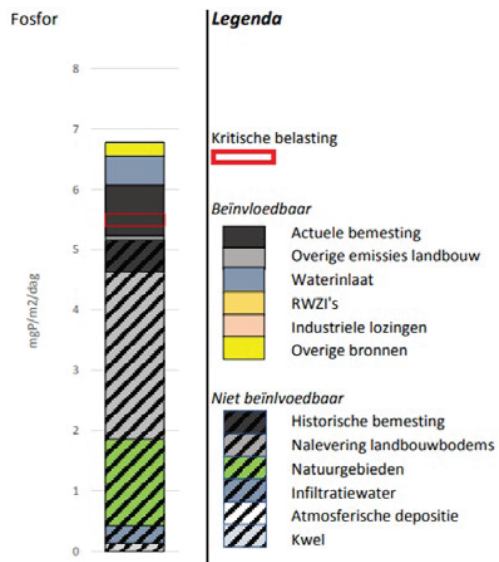
veel soorten komt hiermee in het gedrang. De belasting met voedingsstoffen (o.a. fosfaat) moet ver teruggedrongen worden, voordat dit proces kan worden omgekeerd en het water weer helder wordt.

Figuur 17: Verbeelding van het hysteresis effect.

⁸ Zie bijvoorbeeld WUR. 2010. 'Natuurherstel begint bij herstel watersysteem'. Beschikbaar op: <https://edepot.wur.nl/340175>

⁹ Fosfaat wordt ook als term gebruikt als het gaat over mest in de landbouw. In dat geval wordt met fosfaat de verbinding P_2O_5 bedoeld.

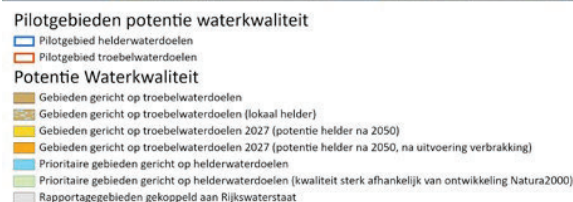
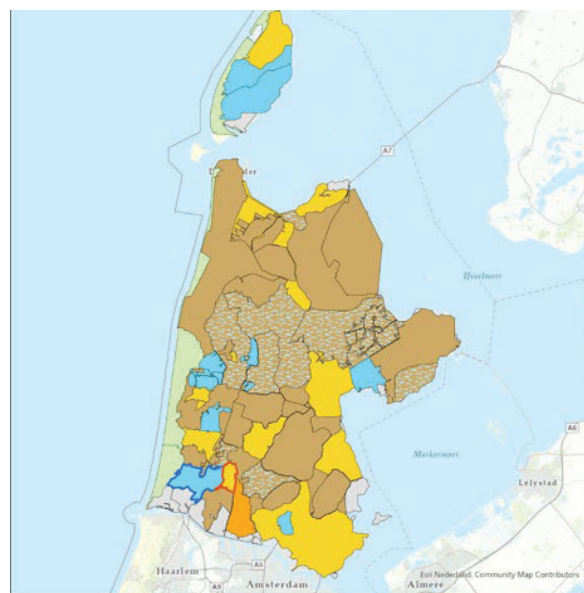

Figuur 18: Fosforbelasting van het KRW-waterlichaam Waterrijk Waterland+, afkomstig uit de factsheet 2022.

Er zijn meerdere bronnen voor fosfor (figuur 17) in de omgeving van KRW-water Waterrijk Waterland+. Een groot deel is afkomstig van bronnen die niet beïnvloedbaar zijn, zoals historische bemesting, nalevering uit landbouwbodems en afbraak van landbouw- en natuurbodems. Mogelijk beïnvloedbare bronnen van fosfor zijn de bemesting en emissies uit de landbouw en de waterinlaat. Zoals in figuur 17 te zien is, tellen de niet beïnvloedbare bronnen samen op tot net onder de kritische belasting. Dat betekent in feite dat de fosforbijdrage van de beïnvloedbare bronnen allemaal naar bijna nul zouden moeten om onder de kritische belasting te blijven.

KNELPUNT 2: DE AANWEZIGHEID VAN SLIB EN DE DAARDOOR VEROORZAAKTE TROEBELHEID.

Op de potentiekaart (figuur 19) staat aangegeven dat de waterkwaliteit niet zal voldoen in 2027, maar vermoedelijk wel in 2050. Los van een hoge concentratie aan fosfor kan een smalle of ondiepe sloot met weinig wind, weinig afkalving en geen roering toch helder worden.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

Het oplossen van de knelpunten is nodig om verbetering van de waterkwaliteit te bewerkstelligen. Hieronder staan de mogelijke maatregelen beschreven.

• VERLAGEN VAN HET FOSFORGEHALTE DOOR BRONMAATREGELEN

Een mogelijk oplossing is het aanpakken van een van de bronnen van fosfor door de aan- en afvoer van het watersysteem aan te passen. De polder Oostzaan heeft vier inlaten (figuur 20). Water inlaten is nodig voor peilhandhaving conform het peilbesluit en eventueel voor doorstroming. Doorstroming wordt in het voorjaar standaard ingezet als beheerprocedure: de inlaten worden open gezet, los van de noodzaak tot doorstroming. De belangrijkste inlaat ligt in de noordoosthoek en voert water aan vanuit de ringvaart Wijde Wormer. Vervolgens verlaat het water het systeem via gemaal De Waker aan de zuidkant. Deze wijze van inlaten en uitmalen mengt nagenoeg al het water in het watersysteem en daarmee wordt de waterkwaliteit overal hetzelfde. Met een ander aanvoersysteem, namelijk een “ademend systeem”, worden de aan- en afvoerpunten van het watersysteem dicht bij elkaar gesitueerd. Hierdoor stroomt het fosfaatrijke inlaatwater niet meer tot in de haarvaten van het systeem. In de gebieden die ver van de inlaat aflaggen wordt op die manier gebiedseigen, regenafhankelijk water behouden.

Figuur 19: Potentiekaart voor de verschillende KRW waterlichamen en de verwachte doorzicht voor 2027 en 2050. Bron: Presentatie werkstroombijeenkomst 3 mei 2023 door Steven Westerman, HHNK.

Dit heeft naar verwachting een positief effect op de waterkwaliteit, maar de maatregel vraagt nog wel meer onderzoek. Voor het Oostzanerveld zou het, bij positieve uitkomsten, wenselijk zijn om in het noordelijke deel gebiedseigen water vast te houden. Dat kan door de aan- en afvoerlocaties van watersysteem aan te passen.

Een andere bronpak zijn maatregelen om de actuele bemesting te verminderen. Minder tot geen mest op percelen aanbrengen heeft relatie met de agrarische bedrijfsvoering (zie bijlage 3 en bijlage 7) en dient met een stoffenbalans onderbouwd te worden. Een maatregel die ook genomen kan worden is om niet alleen de slootranden vrij te laten van bemesting (bufferstroken), maar ook de randen rondom watervoerende greppels mestvrij te maken. Dit in combinatie met stevige oevers vermindert de kans op uitspoeling naar het oppervlaktewater.

- **VERLAGEN VAN HET FOSFOR DOOR TECHNISCHE MAATREGELEN**

Een andere optie om het de aanvoer van fosfor uit inlaatwater aan te pakken is door te kiezen voor defosfateren. Hierbij wordt een filter bij de inlaat van het gebied geplaatst. Deze mogelijke maatregel is niet opgenomen in de factsheet van de KRW¹⁰ voor dit gebied. Vanwege de kosten en de omvang van de polder is te overwegen om defosfateer-techniek alleen toe te passen in geïsoleerde gebieden waar alleen voedselarm water ingelaten mag worden. Ook dan is dit een ingewikkelde en dure maatregel. Dan moeten die gebieden hydrologische

Figuur20: Watersysteem van Oostzanerveld binnen peilgebied 5330. bronnen: peilgebied en waterloop afkomstig uit Legger HHNK (2021), inlaat en gemaal herleid uit bestemmingsplan (2013, NL.IMRO.0431. BP2012003001-0301). Meetpunten aangeleverd op kaart door HHNK en op het oog overgenomen.

¹⁰ [Het Waterkwaliteitsportaal](#) (kies bij Kaderrichtlijn Water voor “oppervlaktewaterlichamen” en bij stijl op “KRW status”, zoom in op de juiste regio. Klik op de kaart, bij “meer details” kom je bij de KRW-factsheet)

geïsoleerd worden. Hydrologische isolatie draait om het weren van gebiedsvreemd water in een geïsoleerd gebied. Dat kan op polderniveau, zoals de maatregel hierboven, of in een kleiner deelsysteem. Deze maatregel gaat over de mogelijkheid om binnen de polder Oostzaan deelsystemen te creëren waar op kleine schaal de waterkwaliteit wordt verbeterd. Hydrologische isolatie in combinatie met een defosfateerfilter is vanwege de natuurtypen het meest logisch in de centrale zone.

- **VERHOGEN VAN HET DOORZICHT DOOR HET VERMINDEREN VAN WERVELING OF WOELING VAN HET WATER**

Minder werveling of woeling van het water zorgt ervoor dat slibdeeltjes en bagger minder in suspensie worden gebracht. Een manier om dat te bereiken is door watergangen die buiten de normale vaarroutes liggen met drijfbalken af te sluiten. Zo wordt voorkomen dat hier gevaren wordt door gemotoriseerde boten. Voorstel van de werksroom is om waterwegen alleen in oost-west richting af te sluiten, deze hebben van nature weinig wind. De meeste percelen blijven aan de kopsen kanten bereikbaar voor beheer. Eventueel kan ook gekozen worden voor om-en-om afsluiten van watergangen, dan zijn de percelen altijd vanaf één kant te bereiken. Uitgezocht dient te worden hoeveel nut deze maatregel heeft en wat het effect is op de doorvoer van water door deze watergangen.

Een andere maatregel om werveling en woeling te voorkomen is het afsluiten van waterwegen door middel

van dammen. Deze maatregel is eerder geopperd in het Masterplan Oostzanerveld in relatie tot de beheeropgave. Het gaat om het afsluiten van waterwegen, waarbij de dammen op een slimme manier geplaatst worden waardoor de percelen toch bereikbaar blijven. Deze maatregel heeft ook invloed op aan- en afvoer in de afgedamde watergangen en mag geen negatief effect hebben op de afvoer richting het gemaal. De geïsoleerde watergangen staan minder in verbinding met het watersysteem van de polder en worden daardoor meer regenwater gestuurd. In goed overleg met de gebruiker/beheerder van de percelen dient te worden nagedacht waar afdammen het beste werkt. Daarnaast dient de recreatieve functie van de waterwegen meegenomen te worden in de locatiekeuze van de dammen. Een ander aandachtspunt is dat het verbinden van percelen ongewenst is voor de noordse woelmuis doordat er dan meer veld- en aardmuizen in het gebied kunnen komen die de noordse woelmuis verdrijven.

Wind heeft ook invloed op werveling van het water. Daarom kunnen er maatregelen worden getroffen die windwerking verminderen. Het afsluiten van waterwegen draagt daaraan bij, maar ook het planten/laten groeien van rietkragen.

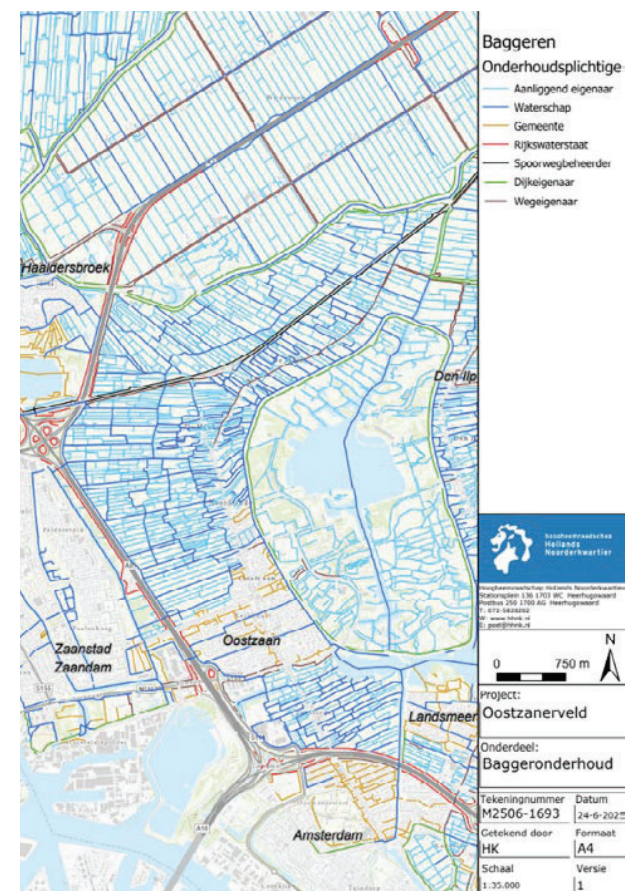
Opwerveling van de bodem kan ook ontstaan door bodemwoelende vis. Het omlaag brengen van de aantallen bodemwoelende vissen kan worden gerealiseerd met aangepast visstand-beheer, dat draait om het expliciet verminderen en/of verwijderen van bodemwoelende vis. De werkstroom vindt deze maatregel alleen kansrijk in

combinatie met een hydrologisch geïsoleerd vak. Voor heel Oostzanerveld is deze maatregel vanwege kosten lastig uitvoerbaar.

• VERHOGEN VAN HET DOORZICHT DOOR BAGGERVORMING EN AFKALVING TE VERMINDEREN

De verwachting is vaak dat wanneer alle bagger uit een gebied wordt verwijderd, de waterkwaliteit automatisch verbetert. Maar baggeren kan troebelheid ook juist in de hand werken. Bij onzorgvuldig of veel baggeren is er risico op openbarsten van de bodem of het veroorzaken van zwevende bagger. Daarnaast ontstaat het risico op het zogenaamde “tompouce” effect. Dit effect beschrijft de bodem van percelen naast watergangen waarbij de boven- en onderlaag stevig zijn, met daartussen een hele zachte laag (vaak bij klei op veen). De aanwezige bagger in een watergang houdt de zachte laag in het perceel op zijn plaats. Bij te rigoureu baggeren loopt de zachte laag uit de perceelbodem de watergang in omdat de tegendruk van de slootbodem wegvalt. Baggeren kan daarom leiden tot een versnelde aanwas van nieuwe bagger en afkalving van oevers.

Figuur 21 laat zien wie verantwoordelijk is voor het baggeren/onderhoud aan de specifieke watergangen. Het waterschap meet de hoeveelheid bagger in primaire watergangen, waarvoor zij verantwoordelijk is, eens per zeven jaar. Als het natte profiel van een watergang door een overvloed aan bagger onvoldoende diep is voor een goede waterafvoer, dan wordt er gebaggerd.

Figuur 21: Baggeren – onderhoudsplichtige per watergang*.

*Elk jaar kunnen er wijzigingen in de legger optreden, dus het kan zijn dat deze kaart volgend jaar niet meer actueel is.

Daarnaast kunnen er ook maatregelen getroffen worden om de troebelheid in het watersysteem te verminderen. Eén van die maatregelen is het verminderen van oeverafkalving. Vanuit de werkstroom worden Natuurvriendelijke Oevers (NVO's) als meest kansrijk gezien. Hierbij streeft men naar een minder abrupte overgang van land naar water, oftewel het verflauwen van oevers in combinatie met het stimuleren van oevervegetatie. Dit kan eventueel door gebruik te maken van plaggen of bagger. Deze maatregel gaat goed samen met het afrasteren van oevers. Hierdoor komt vee niet meer dicht bij de oever zodat een brede, natuurlijke en flauwe oever kan ontstaan en voorkomen wordt dat het vee deze oevers kapot loopt. Voor het vee moeten dan alternatieve drinkplaatsen of drinkbakken worden gemaakt. Er zijn ook andere oeveroplossingen zoals oeverbeschoeiing, bijvoorbeeld met wiepen. Dit is een goede maatregel, maar deze kan vanwege de kosten niet in het hele gebied worden toegepast. De werkstroom vindt deze maatregel daarom vooral kansrijk op plekken waar extreme oevererosie plaatsvindt, zoals bij toegang van een eiland/perceel.

Vanuit ecologisch oogpunt is het gewenst om exoten te bestrijden, zoals de Amerikaanse rivierkreeft, zie bijlage 6. Door het eet- en graafgedrag van de Amerikaanse rivierkreeft brengt het dier schade aan de oevers en waterplanten aan. Daarom is het ook voor de waterkwaliteit van belang om maatregelen te nemen die de schade die de Amerikaanse rivierkreeft aanricht te

verminderen. Een voorbeeld hiervan is het verstevigen van oevers met gevarieerde begroeiing. Dit maakt de oevers minder aantrekkelijk voor rivierkreeften. Dus inzetten op natuurvriendelijke oevers of oeverversteviging met wiepen, draagt bij aan het terugdringen van schade door rivierkreeften. Er zijn maatregelen nodig om de Amerikaanse rivierkreeft te bestrijden. Het Rijk is verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een aanpak hierop.

CONCLUSIES EN VERVOLGACTIES

Wat betreft waterkwaliteit ligt de focus van de opgave op verlagen van het fosforgehalte en verbeteren van het doorzicht. De werkstroom heeft diverse oplossingsrichtingen en maatregelen op een rij gezet om deze opgave aan te pakken. In bijlage 8 (Afweging integrale oplossingsrichtingen, keuzes en onderzoeksvragen) is beschreven welke oplossingsrichtingen en maatregelen zijn gekozen gelet op de andere opgaven.

Het is belangrijk om een aantal aandachtspunten te benoemen ten aanzien van verwachte impact van mogelijke maatregelen:

- De mechanismes achter de knelpunten zijn soms onvoorspelbaar, waardoor elke oplossing een bepaalde mate van onzekerheid bevat. De uitvoering van het onderzoek naar hydrologisch systeemherstel Laag Holland geeft meer inzicht in de mechanismes waardoor de onzekerheid wordt verkleind. In

deze studie wordt onder andere onderzocht waar hydrologische isolatie en verwijderen van bodemwoelers bij kan dragen aan doorzicht (zie ook bijlage 1).

- Er zou kunnen worden onderzocht of de waterinlaat in polder Oostzaan verplaatst kan worden, indien dit bijdraagt aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Verplaatsen kan leiden tot minder gebiedsvreemd (voedselrijk) water en minder doorspoeling met als gevolg minder bagger in beweging. Het verplaatsen van de locatie van de waterinlaat naar de Luijendijksluis, nabij de uitlaat, zou kunnen zorgen voor een verbetering van de waterkwaliteit. Hier is nog geen onderzoek naar verricht, dus de haalbaarheid moet nog blijken. Ook moet worden opgemerkt dat het verplaatsten van een gemaal een zeer dure maatregel is.
- Er wordt onderzocht op welke manier oevers beter beschermd kunnen worden tegen de effecten van (snel) varen. Gedacht wordt aan het afsluiten van bepaalde waterwegen (volledig met dammen of met drijvende balken), NVO's in het centrale deel en oeverbeschoeiing op drukbevaren andere stukken.
- Er wordt onderzocht op welke manier oevers beter beschermd kunnen worden tegen de effecten van invasieve exoten zoals de Amerikaanse rivierkreeft. Gedacht wordt aan NVO's in het centrale deel. Oeverbeschoeiing op drukbevaren andere stukken helpt naar verwachting ook tegen schade van de Amerikaanse rivierkreeft.

-
- Voortzetten van bemestingsrichtlijnen nabij de oevers zodat mest niet in water terecht komt. Het is zinvol om meer inzicht te krijgen in de impact en uitvoerbaarheid van bepaalde maatregelen, zie bijlage 8. Vastleggen van de nul-situatie en monitoring van hydrologie, ecologie en draagvlak is dan essentieel.
 - Termijn waarop het effect optreedt nadrukkelijker in de maatregelen opnemen. Veel maatregelen hebben pas na jaren, zo niet decennia effect. Het gebied heeft een hoog gehalte aan nutriënten, wat effect heeft op de mogelijke natuurontwikkeling en waterkwaliteit. Het duurt jaren voordat de overvloed aan nutriënten verdwenen is. Bovendien duurt het ontwikkelen van natuur ook decennia. Substantiële effecten op de korte termijn zijn niet reëel.

BIJLAGE 6: NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

De natuur en het landschap van het Oostzanerveld zijn ontstaan als gevolg van beheer. Als dit beheer niet of onvoldoende plaatsvindt, treedt natuurlijke successie op (zie bijlage 1). De open graslanden verruigen en groeien dicht. Dit gaat ten koste van de weidevogels. Deze zijn namelijk afhankelijk van openheid, onder andere als bescherming tegen predatoren. Ook de open rietlanden, waaronder de veenmosrietlanden, groeien dicht en veranderen in een moerasbos.

Beheer in een gebied als het Oostzanerveld is gecompliceerd en duur. In de praktijk zien de grondeigenaren, pachters en andere gebruikers van het gebied dat het beheer op verschillende percelen onvoldoende is om de natuur- en landschapswaarden te behouden. Delen van het gebied verwilderen. Verder is er veel overlast van ganzen op de graslandpercelen. Ook invasieve exoten en predatoren zorgen voor uitdagingen. Daarnaast wordt de doorvaarbaarheid van het gebied minder. Beheer is daarom bij de start van het gebiedsproces door velen genoemd als aanvullende opgave.

Als het (natuur)beheer te kort schiet, beïnvloedt dat een aantal wettelijke opgaven negatief. Dit geldt onder andere voor de Natura 2000-doelstellingen en de waterkwaliteit. Ook de ambitietypen die in het Natuurbeheerplan zijn vastgesteld, zijn lastiger of niet te halen als adequaat natuurbeheer ontbreekt.

In de opgave over beheer richten wij ons op natuurbeheer. De grootste grondeigenaar in het gebied is Staatsbosbeheer ("SBB"). Zij past op al haar gronden (in eigen beheer) natuurbeheer toe. Percelen van SBB die geschikt zijn voor (of in het beheer zelf vragen om) agrarisch medegebruik verpacht ze aan agrariërs. Het gaat hier dan voornamelijk om vochtig weidevogel grasland, maar soms ook om kruiden- en faunairijk grasland en vochtig hooiland. De agrariërs in het gebied beheren hun (pacht)percelen als onderdeel van hun bedrijfsvoering. Ze voeren actief weidevogelbeheer uit, zetten de gronden in voor weidegang van vee, voor de productie van voer, maar soms ook voor hun mestboekhouding.

Deze bijlage beperkt zich tot het natuurbeheer en de problemen die daarbij spelen. Daarmee blijft beheer als onderdeel van de reguliere bedrijfsvoering in deze bijlage buiten beschouwing. In de dagelijkse bedrijfspraktijk, is die scheidslijn lang niet altijd zo duidelijk te trekken. De problematiek rondom agrarische bedrijfsvoering in het Oostzanerveld is een van de onderdelen die wordt uitgewerkt in bijlage 7.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

Er zijn verschillende richtlijnen, (al dan niet bindende) adviezen, afspraken en meningen over wat het passende beheer is voor de percelen in het Oostzanerveld:

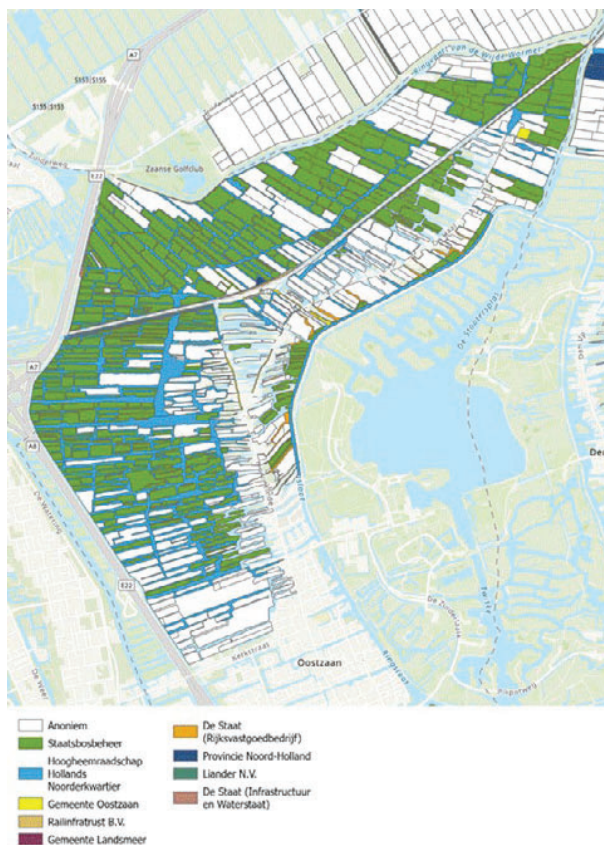
- In het Natura 2000-beheerplan 2023-2029 voor IVOT zijn het gewenste beheer, de knelpunten en mogelijke maatregelen uitgebreid beschreven. Deze zijn verder uitgewerkt in bijlage 1.

- In het [Natuurbeheerplan](#) is voor alle percelen die aangewezen zijn als onderdeel van het NNN vastgesteld wat het natuurbeheer/ambitietype is (zie ook bijlage 2). Bij elk type horen beheeradviezen, die passen bij de voor die percelen beoogde natuur. Een algemeen beeld van de adviezen voor het Oostzanerveld staat in bijlage 2. Een gedetailleerde beschrijving van de beheertypen en de beheeradviezen is terug te vinden op de [website van BIJ12](#).
- Er is een ecologische en de agrarische beheercheck uitgevoerd voor Laag Holland. In de ecologische beheercheck is uitgezocht hoeveel vee Grootvee-Eenheden ("GVE") er minimaal en maximaal nodig is voor het beheer van het gebied. Het aantal GVE is de optelsom van het aantal landbouwdieren omgerekend naar de fosfaatproductie van één melkkoe. In de agrarische beheercheck is uitgezocht hoeveel vee er op dit moment gehouden wordt. Op basis van de uitkomsten van beide beheerchecks blijkt dat gebiedsbreed de huidige GVE binnen de grenzen valt van de minimale en maximale veebezetting. Op perceelsniveau is de GVE soms nog wel te hoog.
- SBB heeft een deel van haar gronden uitgegeven in pacht. Ongeveer de helft met erfpacht en de andere percelen via pachtcontracten met reguliere/natuurpacht en geliberaliseerde pacht. In geval van liberale pachtcontracten horen daar ook afspraken over beheer en gebruiksmogelijkheden bij. Oudere (pachtcontracten hebben deze afspraken vaak niet. Vooral in het geval van pachtcontracten die zijn

afgesloten vóór 1977, is het moeilijk voor SBB om de gewenste natuurtypen op deze percelen blijvend te realiseren. Zie bijlage 7.

- Een groot aantal agrariërs met percelen in het Oostzanerveld is aangesloten bij het agrarisch natuurbeheercollectief. In deze regio is dat de Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land & Dijken (“WLD”). WLD sluit met hen ANLb[1] contracten af op hun (pacht)percelen. Daar horen, afhankelijk van het afgesloten pakket, ook afspraken over bijvoorbeeld maaidata bij. Dit wordt verder toegelicht in bijlage 7
- Particulieren met gerealiseerde NNN moeten zich aansluiten bij een natuurcollectief als ze minder dan 75 ha hebben om een beheervergoeding te kunnen ontvangen. Deze natuurcollectieven zien toe op de juistheid en kwaliteit van het beheer, in lijn met de NNN-richtlijnen en de natuurbeheertypen.

Het Oostzanerveld is grotendeels in eigendom bij Staatsbosbeheer. De hoofdwatervgangen zijn in eigendom bij HHNK. Het grootste deel van de percelen van SBB heeft een weidevogelstelling. Deze percelen verpacht ze (veelal) aan agrariërs. Vaak beheert SBB zelf de percelen met de doelstelling veenmoeras en een groot deel van de veenmosrietlanden SBB. Beheer wordt uitgevoerd met eigen mensen, loonwerkers in opdracht, en stukjes door vrijwilligers. De resterende percelen zijn in eigendom bij agrariërs en andere particulieren (zie figuur 22).

Figuur 22: Grondeigendommen in Oostzanerveld. Bron: Basisregistratie Kadaster, 2022.

In tabel 11 is het gewenste beheer op hoofdlijnen aangegeven op basis van kennis en inzicht vanuit verschillende invalshoeken. Dit is geen uitputtende tabel. Hij diende als handvat voor gesprekken binnen het gebiedsproces. In deze tabel is per zone aangegeven welke beheermaatregelen en fysieke omstandigheden (bv waterstand) gewenst zijn. Het gaat hier om zones binnen de voorgestelde zonerings, zie bijlage 2. Deze punten volgen onder andere uit de aanbevelingen voor de andere opgaven.

Beheervoorstellen per zone - zoals besproken in het gebiedsproces

Noordelijk deel

Karakteristiek: vanuit NNN voornamelijk Vochtige weidevogelgrasland (N13.01), met her en der een ander beheertype, met name Veenmoeras (N05.03) en Veenmosrietland en moerasheide (N06.01). Vanuit N2000 ligt er aan de noordzijde een zoekgebied voor kranswierwateren (ZGH3140) en liggen er verspreid door het gebied nog een aantal percelen met veenmosrietlanden (H7140B) en ruigten en zomen (H6430B). Veenmosrietlanden zelf kunnen goed ingepast worden in een open weidevogelgebied, aangezien ze jaarlijks in najaar of winter worden gemaaid. Het gebied is daarom open tijdens het broedseizoen.

Algemene richtlijn/advies - zoals besproken besproken in werkstroom A

Weidevogels:

- Mozaïekbeheer door gefaseerd maaien, afwisseling vochtig weidevogelgrasland en vochtig hooiland en hier en daar plas-dras o.a. met het oog op het realiseren van kuikenland een ijle kruidenrijke vegetatie met veel insecten
- Op veel plekken: hoge grondwaterstand in voorjaar (NB: nesten beschermen tegen onder water lopen)
- Kruidenrijkdom op vochtig weidevogelgrasland
- Openheid (geen opslag bomen, pitrus)
- Ruige mest op juiste moment
- Geen activiteiten voordat nesten uit zijn en pullen veilig
- Nabeweiden

Opmerkingen

Gezien Natura 2000-doelstellingen extra aandacht voor watersnip en kemphaan

Centrale deel

Karakteristiek: vanuit NNN liggen er in dit stuk vooral veel percelen Veenmoeras (N05.03) en ook relatief veel Veenmosrietland en moerasheide (N06.01). Verspreid door het gebied liggen ook percelen Vochtig hooiland (N10.02) en her en der een enkel perceel Vochtig weidevogelgrasland (N13.01).

Vanuit N2000 liggen de meeste veenmosrietlanden (H7140B) in dit gedeelte en ook een heel aantal percelen met (randen met) ruigten en zomen (H6430B). Naar het zuidoosten toe ligt één perceel met habitattypen hoogveenbossen (H91D0). Omdat de exacte grenzen van de zonering nog niet bepaald zijn, is nog niet bekend of dit perceel in de centrale of zuidelijke zone valt.

Algemene richtlijn/advies - zoals besproken besproken in werkstroom A

Veenmosrietland/vochtige heide:

- Hoge grondwaterstand met flexibel peil
- Voedselarme bodem én water (goede waterkwaliteit, geen mest)
- Ecologische oevers
- Geen opslag bomen/ struiken
- Maaien én afvoeren maaisel

Veenmoeras (met name middengebied)

- Eens per drie jaar maaien (cyclisch) en bomen verwijderen.
- Hoge (grond)waterstand, waar mogelijk natuurlijk peil

Opmerkingen

Uitbreidingsmogelijkheden zoeken

Gezien Natura 2000- doelstellingen extra aandacht voor Noordse woelmuis en roerdomp

Tabel 11: Gewenst beheer per natuurbeheertype / per deelgebied

Zuidelijke deel

Karakteristiek: vanuit NNN is dit deel een mix van Vochtig weidevogelgrasland (N13.01) en Vochtig hooiland (N10.02) (op oude ambitiekaarten ook nog Nat schraalland (N10.01, zie bijlage 2), met één perceel Veenmoeras (N05.03).

Algemene richtlijn/advies - zoals besproken besproken in werkstroom A

Botanische mozaïek met:

Vochtig hooiland:

- Kleine drooglegging/ hoge grondwaterstand
- Geen bemesting
- Maaïen en afvoeren
- Nabeweiding in het najaar door vee dat de bodem beperkt vertrapt (bijvoorbeeld kleiner vee zoals schapen en/of minder zware runderrassen,)in lage dichtheden

Kruiden- en faunarijk grasland:

- Geen bemesting, of heel beperkt ruige stalmest als vegetatieontwikkeling daarom vraagt.
- Begrazing met niet te hoge veedichtheid
- Ruigte deels laten staan

Opmerkingen

Vochtig hooiland: waarschijnlijk intensief ontwikkelingsbeheer nodig

Kruiden- en faunarijk grasland: enige mate van ontwikkelingsbeheer nodig

Gezien Natura-2000 doelstellingen extra aandacht voor Noordse woelmuis en waterspitsmuis

Tabel 11: Gewenst beheer per natuurbeheertype / per deelgebied

Tijdens het gebiedsproces is een veelheid aan knelpunten in het beheer naar voren gekomen. Dit gebeurde zowel vanuit het gebied tijdens de informatieavonden, als in de werkgroep-overleggen en tijdens de werkstroomsessies. Het tekent de complexiteit van het beheer(probleem) en ook de passie die er is voor het gebied. Knelpunten die veelvuldig worden genoemd zijn: ganzenoverlast, predatoren, pitrus, hoge oppervlaktewaterstanden, achterstallig beheer en daardoor verruiging en struik-/boomopslag, bagger, overlast van uitheemse soorten en gebrek aan monitoring/naleving van beheerafspraken. Verder zijn de kosten van beheer en de hoogte van de beschikbare beheervergoedingen ook een knelpunt. Veel van deze knelpunten worden hieronder verder uitgewerkt.

Knelpunten rondom de waterstand en bagger zijn al uitgewerkt in bijlage 4 en 5. In bijlage 7 wordt ingegaan op de beheerkosten en beheervergoedingen.

KNELPUNT 1: VERSCHILLENDE NATUURDOELEN VRAGEN VERSCHILLENDE BEHEER

Zoals ook al in bijlage 1 beschreven staat, vragen de verschillende natuurdoelen verschillende omstandigheden en daarmee ook verschillend beheer. De moeras- en rietlanden en bijbehorende soorten hebben jaarrond hoge grondwaterstanden en een enigszins flexibel waterpeil nodig. Daarnaast vragen ze voedselarm water, geen bemesting en gericht maaibeheer, waarbij het maaisel ook wordt afgevoerd. De graslanden die geschikt zijn voor

weidevogels zijn gebaat bij enige bemesting met ruige mest en beweiding.

De verschillende natuurdoelen leiden op sommige punten tot onverenigbare situaties. Zo biedt het (overjarig) riet in de rietlanden bepaalde soorten een schuil- of nestplaats. Dat geldt niet alleen voor de roerdomp en de noordse woelmuis, maar ook voor de bruine kiekendief. Deze roofvogel is een bedreiging voor de weidevogels. Andersom is bemesting op graslanden soms ongunstig voor percelen met veenmosrietland, Mest bevat onder andere veel stikstof en fosfaten en zorgt voor voedselrijkere omstandigheden. Als er op of vlakbij deze percelen bemest wordt, vergrassen de veenmosrietlanden. Ook andere

soorten groeien beter in voedselrijke omstandigheden en kunnen de overhand nemen als ze niet worden verwijderd. Dit gaat bijvoorbeeld om bramen, cranberry en appelbes. Dit soort “opslag” biedt daarnaast ook schuilplaatsen aan andere predatoren, zoals de ekster en de vos. Het is geen doel van het gebiedsproces om de huidige situatie waarin de twee verschillende landschapstypen voorkomen “op te lossen” door een keuze te maken voor het ene dan wel het andere landschapstype. Daarmee is de aanwezigheid van de twee typen dus het uitgangspunt. Vanuit dit uitgangspunt kijkt de werkgroep naar oplossingen voor de problemen die volgen uit de aanwezigheid van de twee landschapstypen die soms in beheer strijdig zijn..

KNELPUNT 2: DRUKFACTOREN IN HET DAGELIJKS BEHEER

Om de dagdagelijkse beheerproblemen beter in beeld te krijgen is door de werkstroom A, Natuur, Stikstof en Beheer een inventarisatie uitgevoerd. SBB heeft dit voor de eigen percelen gedaan en WLD heeft een ronde langs de agrariërs/pachters/andere eigenaren gemaakt. Hierbij zijn eigenaren en pachters expliciet gevraagd een aantal vragen voor hun eigen percelen te beantwoorden. In tabel 12 staan de resultaten van de ronde van WLD. Hieronder staan eerst de punten van SBB.

Voor SBB zijn de grootste problemen:

- de verruiging, met daarbij ook boomopslag en aanwezigheid van exoten zoals appelbes en cranberry;
- de ganzen, die de boel vertrappen, kaal eten en volpoepen; en

- de problemen rondom maaien en afvoeren van maaisel. Het blijft soms op eigen percelen noodgedwongen liggen omdat de financiële middelen ontbreken om voldoende frequent te maaien en af te voeren. Maaihopen die blijven liggen kunnen op termijn zorgen voor extra voedingsstoffen in het systeem en/

of vervilting van de grasmat. Op sommige verpachtte weidevogelgraslandpercelen wordt ook onvoldoende gemaaid en/of maaisel niet afgevoerd.

Agrariërs geven aan de eerste twee problemen in dit rijtje ook te ervaren.

	Verruiging	Overlast fauna	Waterstand	Baggeren en varen
Welke knelpunten ervaren agrariërs in het beheer?	<ul style="list-style-type: none"> • Boomopslag • Bramen • Pitrus 	<ul style="list-style-type: none"> • Teveel Ganzen • Teveel Smienten • Amerikaanse rivierkreeft 	<ul style="list-style-type: none"> • Te nat 	<ul style="list-style-type: none"> • Baggervorming • Hoge kosten varen
Wat zien zij als de oorzaak van de knelpunten?	<ul style="list-style-type: none"> • Beheer is bewerkelijk • Beperking in beheer • Te extensief • Minder mest • Niet spuiten 		<ul style="list-style-type: none"> • Waterpeil te hoog • Te lang te nat • Buitenwater te hoog 	<ul style="list-style-type: none"> • Slecht beleid • Er wordt niet meer gebaggerd • Geen brak water meer
Wat kun je er in hun ogen aan doen?	<ul style="list-style-type: none"> • Iets intensiever maaien • Spuiten en beheren • Alle percelen kaal winter in • Jaarlijks bomen/struiken verwijderen (ieder eigen perceel) • Intensiever begrazen • Beetje ruige mest • Proef met pitrusbestrijding via kalk en zout / spuiten. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ganzen bejagen en nestbehandeling • Ganzenschade vergoeding 	<ul style="list-style-type: none"> • Buitenwater verlagen of oevers verhogen • Meer bemaling voor waterafvoer uit greppels 	
Wat vinden zij goed beheer?	<ul style="list-style-type: none"> • In dienst van weidevogels • Min. 1x /jr maaien en afvoeren • Min. 1x/jr 10 ton ruige mest/ha. • Jaarlijks beetje kalk • Rietschoten maaien • Beweiding 		<ul style="list-style-type: none"> • Greppels open in winter om overtollig water af te voeren • Bemaling in winter door molen of trekkerpomp 	

Tabel 12: Samenvatting van de resultaten van de beheerenquête onder agrariërs.

De problemen op gebied van verruiging en faunaoverlast worden bij dit knelpunt verder toegelicht. De waterstand komt aan de orde in bijlage 4 en baggeren in bijlage 5. Het probleem van de vaarkosten komt terug bij knelpunt 3 in deze bijlage en in bijlage 7.

Verruiging - algemeen

Voor vrijwel alle natuurbeheertypen in het Oostzanerveld is een open landschap kenmerkend en voor sommige soorten, zoals de weidevogels, ook noodzakelijk. Het landschap blijft niet uit zichzelf open. Als men niets doet, ontwikkelt het zich tot bos. Voor het bereiken van de natuurdoelen in het Oostzanerveld is daarom altijd beheer nodig is. In de praktijk betekent dit begrazing en/of maaien en afvoeren, naast het verwijderen van boomopslag. Al deze maatregelen zijn bewerkelijk in een vaarpolder met kleine eilanden. Het verwijderen van opslag van bomen moet handmatig gebeuren vanwege de drassige omstandigheden en omdat veel boomopslag vlak langs de watergang plaatsvindt. Dit maakt het een grote uitdaging om boomopslag bij te houden.

Je ziet dan ook dat een heel aantal percelen verruigen: er gaan bomen, struiken en, mede door de hoge stikstofneerslag bijvoorbeeld ook bramen groeien.

Percelen veranderen van een open gras- of rietland in een wildernis. Ook het niet afvoeren van (riet)maaisel kan leiden tot verruiging. Het maaisel blijft dan in hopen achter op de percelen. Rondom deze hopen komen op termijn voedingsstoffen vrij. Ook landschappelijk en vanuit het

oogpunt van de waterkwaliteit is het achter laten van deze hopen niet wenselijk.

Dat percelen verruigen, heeft verschillende oorzaken. Eén oorzaak is de bereikbaarheid. Een aantal percelen verruigt omdat ze zeer moeilijk of niet te bereiken zijn en er niet of nauwelijks beheer plaatsvindt. Hierdoor vindt opslag van bomen, exoten en verruiging van grasland plaats. Dit heeft een effect op de omliggende percelen met weidevogelstellingen en op het landschapsbeeld. Een andere zeer belangrijke oorzaak is de kosten van het beheer. Voor SBB geldt bijvoorbeeld dat ze door een tekort aan financiële middelen moet prioriteren in waar en wanneer ze maait (zie knelpunt 3). SBB geeft daarbij voorrang aan percelen met een hoge botanische waarde, waaronder de percelen met Natura 2000 kwalificerende habitats. Maar daardoor verruigen andere percelen meer dan gewenst. Het lukt SBB de laatste jaren wel beter om de verruiging tegen te gaan. Een groot deel van de percelen kan beheerd worden in de frequentie die wenselijk is. Dit is mede te danken aan de tijdelijke vergoedingen die er zijn voor herstel van Natura 2000-habitat, de inzet van Binnenwerk (SBB collega's met afstand tot de arbeidsmarkt) en van de vrijwilligers.

Een klein deel van de door SBB verpachtte percelen verruigt omdat ze onvoldoende worden gemaaid en/of het maaisel niet wordt afgevoerd. Dat dit gebeurt, heeft vaak te maken met persoonlijke omstandigheden van de pachter. SBB bespreekt de staat van onderhoud van de percelen

regelmatig met haar pachters. Zij heeft echter, afhankelijk van het type pachtcontract, in een aantal gevallen geen manieren om het tegengaan van verruiging af te dwingen (zie bijlage 7).

Voor de agrariërs in het gebied is de reden van verruiging vaak een combinatie van de hoge kosten van het beheer en tijd. Dit wordt verder uitgewerkt bij knelpunt 3 en 5 van deze bijlage en in bijlage 7.

Ook sommige percelen van particuliere grondeigenaren verruigen. In het gebied zijn meer dan 30 particuliere grondeigenaren die vaak maar één of twee "eilandjes" bezitten. Wellicht dat een aantal van deze eigenaren onvoldoende kennis en/of middelen heeft (denk aan een boot en maaimachines) om hun percelen goed bij te houden.

Verruiging - Pitrus

Een van de problemen die de agrariërs veel noemen, is dat graslanden volstaan met pitrus. Het probleem kwam uitgebreid aan de orde tijdens de werkstromen. Agrariërs vroegen ook extra aandacht voor dit probleem tijdens een vaartocht die een deel van de werkgroep samen met (en op uitnodiging van) de agrariërs maakten door het Oostzanerveld in juni 2023.

Als pitrus in balans is met andere gewassen vormt het een normaal onderdeel van het ecosysteem. Pitrus vormt een leefgebied voor de Noordse woelmuis, de graspieper,

paden, kikkers, libellen, spinnen en nog veel meer soorten. De aanwezigheid van veel pitrus maakt grasland echter minder geschikt voor weidevogels. Deze plant is in de afgelopen decennia zo succesvol geworden dat het al snel hele percelen kan overnemen. Op dat moment is het doorbreken van de dominantie van deze plant vaak erg moeilijk en arbeidsintensief.

Pitrus doet het vaak goed in veenweidegebieden. De plant houdt van een zure grond en een natte bodem. Beide omstandigheden zijn aanwezig in veengebieden. Pitrus gedijt vooral goed als er sterke schommelingen voorkomen in de grondwaterstand. Een andere oorzaak van pitrus is het ontstaan van kale plekken in de bodem. Doordat de bodem erg zacht is wanneer het nat is, is het ook gevoeliger voor beschadiging wanneer het wordt vertrapt door vee of (zware) machines. Hierdoor ontstaan kale plekken. Beweiding en bewerking tijdens natte periodes is dus een belangrijke oorzaak van pitrusdominantie. Op de kale plekken die ontstaan kan pitrus snel ontkiemen doordat er minder concurrentie is van andere grassen. Andere grassen kunnen daardoor afsterven. Hierdoor neemt de concurrentie nog verder af. Pitrus kan dan gaan domineren. Pitrus wordt een probleem als de bodem verzadigd is met fosfaat en het grasland lang onder water staat. De bodem wordt dan tijdelijk zuurstofloos waardoor er veel fosfaat vrijkomt en pitrus snel kan gaan toenemen en grasland overneemt. In de meer brakke gronden of zouthoudende bodems blijft fosfaat langer aan ijzer en calcium gebonden. Het kan dan niet door planten worden gebruikt. Omdat

het water in het Oostzanerveld de afgelopen decennia steeds zoeter is geworden, is er dus ook steeds meer fosfaat vrijgekomen. Hiervan profiteert de pitrus.

Wanneer er weinig greppel- en slootkantononderhoud wordt gedaan, of wanneer greppels worden stukgetrapt door vee en/of ganzen, ontstaat er meer kans dat water op het land blijft staan. Ook het niet afvoeren van het maaisel draagt bij aan het succes van pitrus. De zaden leven erg lang en kunnen zich zo gemakkelijker verspreiden. Het beste is om pitrus te blijven maaien voordat de zaden zich kunnen ontwikkelen. (bron: inventarisatie t.b.v. pitrusproblematiek, intern PNH document)

Flora- en faunaoverlast - Invasieve exoten

Exoten zijn plant- en diersoorten die hier van nature niet thuishoren. Zij komen door menselijk handelen rechtstreeks of indirect in de Nederlandse natuur terecht. Ze komen in de natuur terecht door bijvoorbeeld vanuit het buitenland ongezien mee te liften met goederentransporten, door verspreiding van exotische planten uit tuinen of aquaria, of doordat exotische dieren ontsnappen uit gevangenschap. Een aantal van deze exoten overleeft en plant zich voort. Dit leidt niet altijd tot problemen.

Er is echter een aantal exoten dat wél voor problemen zorgt. Dit zijn de invasieve exoten. Deze soorten kunnen zich goed aanpassen en zich in de natuur vestigen. Daarbij vermenigvuldigen en verspreiden ze zich snel. Ze kunnen inheemse soorten verdringen of de omgeving voor deze

soorten ongeschikt maken. Daarmee vormen deze invasieve exoten dus een gevaar voor onze biodiversiteit.

Het gevaar van de invasieve exoten voor de biodiversiteit is op Europees niveau als een gezamenlijk probleem onderkend. Om de verspreiding van invasieve exoten tegen te gaan is er een Europese verordening tot stand gekomen. Deze verplicht de lidstaten om maatregelen te treffen voor soorten die zijn aangewezen op de zogenoemde “[Unielijst](#)”. Vermelding op de lijst betekent dat er een Europees verbod van kracht is op bezit, handel, kweek, transport en import van de soort. Daarnaast geldt voor lidstaten de plicht om in de natuur aanwezige populaties op te sporen en te verwijderen. En als dat niet lukt om de populatie zodanig te beheren dat verspreiding en schade zoveel mogelijk wordt voorkomen. De provincie Noord-Holland heeft daarnaast zelf een lijst met invasieve exoten die niet op de Unielijst staan, maar die wel ecologisch een risico vormen voor de Noord-Hollandse natuur. (bron: Kennisnetwerk Invasieve Exoten, Programma Invasieve exoten Provincie Noord-Holland)

[Appelbes, cranberry en watercrassula](#)

Soorten als de appelbes en cranberry doen het goed op drassige percelen. Dit zijn vaak de botanisch meest interessante percelen, waardoor de snelle vermeerdering van deze exoten de gewenste soorten onder druk komen te staan. De zwarte appelbes komt van nature voor in het oosten van de Verenigde Staten en Canada. De plant is naar Europa en Nederland gehaald voor de tuinbouw en als sierplant.

Sindsdien is de zwarte appelbes verwilderd en ingeburgerd in de Nederlandse natuur. Vooral in laagveenmoerassen kan de plant zich sterk uitbreiden en inheemse planten verdringen. De struik vermeerderd zich snel via wortelstokken en vormt een dichte begroeiing. Hierdoor krijgen andere planten geen ruimte meer. Cranberry is een heideachtige plant die ook wel grote veenbes wordt genoemd. De plant komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en komt al sinds halverwege 1800 veel voor op Terschelling, deels op Vlieland en beperkt op de andere Waddeneilanden. In de rest van Nederland is de plant (zeer) zeldzaam. De plant verdringt onder andere de moerasheide die groeit in veenmosrietlanden. Zowel appelbes als cranberry zijn eetbaar en worden daarom soms geplant bij de aanleg van voedselbossen. Dat geeft een extra risico over verdere verspreiding.

Watercrassula is een waterplant die zich ook snel vermeerderd en binnen korte tijd een hele sloot kan bedekken. Het is een invasieve waterplant afkomstig uit Australië en Nieuw-Zeeland. De soort is in Europa en Nederland ingevoerd als vijverplant en aquariumplant. Door dumpingen is de plant in de natuur terecht gekomen en verwilderd.

Door dichte zodevorming boven water kunnen watergangen helemaal dichtgroeien. Dit geeft overlast:

- Licht en zuurstof kunnen niet meer doordringen in het water. Hierdoor sterven ondergedoken waterplanten en fauna af.
- Verdringen van inheemse plantensoorten in de oeverzone.

- Remmende werking op de aan- en afvoer van water. Hierdoor neemt de kans op wateroverlast toe.
- Financiële consequenties. Invasieve exotische oever- en waterplanten zijn over het algemeen moeilijk, en alleen tegen hoge kosten te bestrijden.

De verspreiding door fragmentatie van watercrassula is het grootste risico. Als er kleine delen achterblijven of met de stroom wegdrijven, kunnen nieuwe besmettingen ontstaan. Door fragmentatie is ook het risico op herbesmetting van geschoonde oevers groot. (bron: <https://www.invasieve-exoten.info/nl/home-7/soorten/overige-invasieve-exoten-planten/watercrassula-2.htm>). In 2023 is door SBB een watergang in het Oostzanerveld afgesloten om watercrassula te verwijderen en verspreiding tegen te gaan. De zwarte appelbes, cranberry en watercrassula staan niet op de Unielijst, maar wel op de Noord-Hollandse exotielijst.

Amerikaanse rivierkreeft

In Nederland komen verschillende soorten uitheemse rivierkreeften voor. Hiervan zijn de meeste afkomstig uit Noord-Amerika. Om die reden worden de verschillende soorten vaak aangeduid met de verzamelnaam 'Amerikaanse rivierkreeft'. De meeste zijn ooit ingevoerd en ontsnapt of uitgezet voor de visserij. Ook vanuit het Oostzanerveld komen steeds meer meldingen van Amerikaanse rivierkreeften. Het probleem is o.a. dat rivierkreeften holen en tunneltjes in oevers graven. Dit doen zij ter bescherming van jonge kreeftjes en om in te schuilen tijdens droge perioden. Het graafgedrag van de kreeften kan schade veroorzaken aan

oevers waardoor deze instabieler worden en nog gevoeliger worden voor afkalving. Rivierkreeften knippen waterplanten weg om ze te eten of om holen te kunnen graven. Dit heeft negatieve gevolgen voor inheemse soorten die afhankelijk zijn van deze planten, zoals diverse soorten vissen, amfibieën (in stilstaande wateren), kevers en vogels die broeden in waterplantenvegetaties. Minder waterplanten betekent ook een grotere kans op het opwoelen van grond waarbij meer voedingsstoffen in het water terechtkomen. Op de Unielijst staan verschillende soorten rivierkreeften, waaronder de Rode Amerikaanse rivierkreeft. Het Rijk is verantwoordelijk voor het nemen van eliminatie- en beheersmaatregelen voor Amerikaanse rivierkreeften. (bron: <https://www.invasieve-exoten.info/nl/home-7/soorten/unie-lijst-invasieve-exoten-dieren/amerikaanse-rivierkreeft.htm>)

Flora- en faunaoverlast - Ganzen

Het aantal ganzen dat in Nederland broedt en jaarrond verblijft is in de afgelopen decennia enorm in aantal toegenomen (bron: ganzenplan.nl) De eiwitrijke graslanden in Laag Holland zijn erg aantrekkelijk voor ganzensoorten als grauwe gans, brandgans, Canadese gans en kolgans. De enorme hoeveelheden ganzen die neer kunnen strijken in het Oostzanerveld zorgen voor veel overlast en schade. Ze eten de eiwitrijke toppen van het gras weg, trappen het land stuk en laten veel (voedingsrijke) uitwerpselen achter. Voor de botanische percelen, met name de veenmosrietland-percelen, is dit schadelijk voor de ontwikkeling.

Op de weidevogelgraslanden zorgt de ganzenvraat ervoor dat men (naast problemen van vertrappen en uitwerpselen) nauwelijks gras van de percelen af kan halen voor het voeren van vee. Agrariërs zijn hierdoor genoodzaakt om voer in te kopen, wat negatieve financiële gevolgen heeft op hun bedrijfsresultaat. Op de gevolgen voor de agrarische bedrijfsvoering wordt ingegaan in bijlage 7.

Alle in het wild levende trekvogels, waaronder ganzen, vallen onder de Europese Vogelrichtlijn (zie ook bijlage 1). Bij de Vogelrichtlijn horen bijlagen, die bepalen of beheer (waaronder jacht) van de vogelsoort kan worden toegestaan door de lidstaten. In Nederland is de jacht op ganzen niet toegestaan. Ganzenbeheer is alleen mogelijk door middel van een vergunning voor een flora- en fauna activiteit ter voorkoming van schade of andere in artikel 9 Vogelrichtlijn genoemde maatschappelijke belangen. Maar dit geldt niet binnen Natura 2000-gebieden, tenzij het opgenomen is in het Natura 2000-beheerplan. Dit was niet het geval in het Natura 2000-beheerplan voor IVOT 2017-2022. In het Natura 2000-beheerplan voor IVOT 2023-2029 is schadebestrijding en populatiebeheer van ganzen onder voorwaarden en onder coördinatie van de FBE opgenomen voor o.a. de grauwe gans, brandgans en Canadese gans. (bron: Natura 2000-beheerplan IVOT 2023-2029, PNH).

Faunaoverlast - Predatoren

Predatoren zoals de vos en hermelijn, maar ook (roof) vogels als de bruine kiekendief, ekster en kraai zijn een

bedreiging voor de weidevogels in het Oostzanerveld. Predatie van weidevogels is een complex probleem, omdat het verschillende soorten predatoren betreft en ook te maken heeft met de inrichting en openheid van het landschap. Omdat het om verschillende predatoren gaat, zijn maatregelen gericht op meerdere predatoren van belang. Als predatie door slechts één (type) predator wordt tegengegaan, kan predatie door een andere soort juist toenemen.

Predatie zelf is echter niet de belangrijkste factor achter het beperken van het broedsucces van weidevogels. Predatie hangt direct samen met het beheer van het landschap. Uit onderzoek blijkt dat alleen wanneer de kwaliteit van het habitat laag is, predatie daadwerkelijk een probleem vormt voor weidevogels. Pas wanneer de kwaliteit van het leefgebied als geheel verbetert, kan een afname van de verliezen door predatie worden verwacht. Weidevogels hebben met name een voldoende open landschap met weinig verruiging en opslag (beiden bieden mogelijkheden voor predatoren) nodig. (bron: ecologische analyse Oostzanerveld, Sweco 2022)

KNELPUNT 3: NATUURBEHEER IS NIET KOSTENDEKKEND IN DEZE VAARPOLDER

Voor het natuurbeheer zijn beheervergoedingen beschikbaar als de grond formeel “gerealiseerde NNN” is. Deze komen uit het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Hieronder vallen twee

subsidierelingen: een jaarlijkse vergoeding voor natuur- en landschapsbeheer (SVNL) en een eenmalige vergoeding voor het verbeteren van de natuurkwaliteit (SKNL). De basis voor de bepaling van de hoogte is het Natuurbeheerplan, waarin voor gerealiseerde NNN gronden is vastgelegd wat het beheertype is. Grondeigenaren en erfpachters kunnen voor hun percelen de beheervergoeding aanvragen die hoort bij het vastgestelde beheertype (zie ook bijlage 2). Deze beheervergoeding dekt 84% van de landelijke vastgestelde standaardkostprijzen voor het beheer van dit type natuur. De redenatie achter het percentage is dat de percelen nog enige opbrengst hebben.

De landelijke vastgestelde standaardkostprijzen voor beheer in veenweide zijn niet representatief voor het Oostzanerveld en andere veenweidegebieden in Laag Holland. Zowel SBB als de agrariërs/pachters geven aan dat de hoogte van beheervergoeding niet dekkend is voor alle arbeidsuren en materieel die nodig zijn voor het gewenste natuurbeheer. De percelen zijn vaak veel kleiner en natter dan elders in Nederland. Verder zijn vrijwel alle percelen alleen per boot te bereiken en dan ook in sommige gevallen via een omweg vanwege de zeer ondiepe sloten. Voor gerealiseerde NNN op vaarlandpercelen is een vaartoeslag beschikbaar, maar ook die is niet toereikend in de situatie van het Oostzanerveld. Dit komt door de relatief kleine oppervlakten van de eilanden in het Oostzanerveld. De vergoeding wordt namelijk per ha en niet per eiland

toegekend. Eigenaren en pachters in het Oostzanerveld hebben hierdoor per ha meer vaarbewegingen en meer in- en uitlaadtijd nodig dan in andere delen van Nederland waar de eilanden groter zijn.

Het natuurbeheer kan door alle knelpunten in beginsel al niet kostendekkend worden uitgevoerd. Daarbovenop komt dat veel van de bij knelpunt 2 beschreven problemen direct of indirect ook leiden tot hogere kosten. Ganzenvraat zorgt voor minder grasopbrengst en daardoor de noodzaak om voer in te kopen. Pitrus zorgt ervoor dat maaien lastiger wordt en er minder voer van het land komt. Hoge waterstanden remmen de grasgroei en draagkracht van de percelen. Predatoren roven weidevogeleieren en -kuikens waardoor het totale aantal vogels (en daarmee indirect ook de hoogte van mogelijke ANLb vergoedingen) daalt. Verruiging maakt maaien en afvoeren lastig en duurder. Het verwijderen van boomopslag moet vanwege de natte omstandigheden handmatig gebeuren en is daardoor duur. In bijlage 7 wordt verder ingegaan op de gevolgen voor de agrarische verdien capaciteit.

KNELPUNT 4: AFSPRAKEN EN NATUURBEHEER-VERGOEDINGEN IN GEVAL VAN PACTH

Bij pacht spelen er, afhankelijk van het type pachtcontract, een aantal knelpunten. Aan de kant van de verpachter gaan die over de afspraken en controle op het beheer, aan de kant van de pachter over (het ontbreken van) langjarige zekerheid en het

wel of niet kunnen ontvangen van (een deel van de) beheervergoedingen.

SBB is de grootste verpachter in het Oostzanerveld. Een deel van haar natuurpercelen is uitgegeven in erfpacht, of er rusten oude pachtcontracten (van voor 1 december 1977) op. Deze contracten lopen automatisch door en bevatten vaak geen afspraken over het gewenste beheer op de percelen. Dat zorgt ervoor dat SBB (of elke andere verpachter in eenzelfde situatie) niet kan sturen op de natuurkwaliteit van de percelen, bijvoorbeeld door voorwaarden te stellen over bemesting.

Voor percelen waarop geen erf- of oude pachtcontracten lopen, had SBB voorheen de mogelijkheid om lopende pachtcontracten één op één te verlengen, maar sinds kort moet zij zich houden aan het Didam-arrest. Dat betekent dat ze deze percelen bij openbare inschrijving en onder beperkende voorwaarden verpacht. De prijs wordt bepaald door de hoogte van de inschrijvingen, maar voor 70% wordt de gunning door kwaliteitscriteria bepaald. Het moeten toepassen van het Didam-arrest maakt dat ook agrariërs van buiten het Oostzanerveld de inschrijving kunnen winnen. De huidige pachter heeft daardoor geen zekerheid dat hij de grond kan blijven gebruiken en dat beperkt de mate waarin hij zijn bedrijfsvoering hierop kan inrichten. SBB probeert met de gunningscriteria wel te sturen op toewijzing aan lokale boeren die zich inzetten voor natuurbeheer.

Een ander knelpunt is waar de beheervergoeding voor een perceel naar toe gaat bij pacht. In geval van reguliere of liberale pacht op gerealiseerde NNN percelen besteedt de verpachter vaak een deel van het beheer uit, maar voert deze zelf ook nog beheertaken uit. Beide partijen maken dus kosten. Een overzicht van de afspraken in geval van pacht van SBB is opgenomen in tabel 13.

Alleen grondeigenaren en erfpachters kunnen voor percelen een SNL beheervergoeding aanvragen (zie knelpunt 3 voor een toelichting op SNL). Voor de pachters is geen vergoeding beschikbaar, terwijl zij wel kosten maken voor natuurbeheer, net als de verpachter. Pachters geven aan dat ze het niet terecht vinden dat zij geen beheervergoeding krijgen. Pachters hebben wel een aantal andere middelen om tegemoetkomingen op de pachtgronden te krijgen. Ze ontvangen in de huidige situatie een deel van de vaarvergoeding, kunnen ANLb en GLB vergoeding aanvragen, kunnen de mestplaatsingsruimte benutten en kunnen de gronden gebruiken voor beweiding en in beperkte mate voor gewasoogst. Soms wordt een deel van de beheervergoeding verrekend in een lagere pacht prijs.

SBB doet in algemene zin het volgende (beheer)werk op verpachte percelen

- Maaien van verlandde oeverstroken.
- Maaien van rietvegetatie en verwijderen van boomopslag.
- Onderhoud aan pompen en molens, zinkers, duikers, inlaten en uitlaten.
- Groter onderhoud aan kades, dammen, bruggen en hekwerk.
- Regelen van waterpeilen: peilopzet voor start broedseizoen. In de loop van het voorjaar zorgen voor geleidelijk uitzakken van het peil.
- Leveren van greppelbuizen en hout voor hekwerk. Pachter voert het werk uit.
- Controle op broedvogels voorafgaand aan het maaien.
- Profileren van weidevogelgreppels met flauw talud, aanleg natuurvriendelijke oevers.
- Pachtovereenkomsten opstellen en toezicht op naleving pachtvoorwaarden.

De pachter houdt zich aan onderstaande afspraken/doet in algemene zin het volgende beheerwerk op verpachte percelen

- Beweiding
- Maaien en afvoeren
- Bemesten met ruige mest (of niet)
- Onderhoud van sloten, greppels en hekwerk
- Hoge waterstanden gedogen
- Gras moet kort de winter in

Tabel 13: Afspraken in geval van pacht bij SBB. NB: Niet op ieder perceel in het OZV is alles van toepassing.

KNELPUNT 5: BEHEERPROBLEMATIEK VERSTERKT ZICHZELF

Alle in deze bijlage besproken knelpunten hebben ook een effect op elkaar. Vaak versterken zij elkaar in negatieve zin. Tezamen werkt het als een negatieve spiraal. Het (natuur)beheer in het Oostzanerveld is van zichzelf al arbeidsintensief en relatief duur. Dat maakt dat het lastig is voor de agrariërs, die het grootste gedeelte beheren, om hier een volwaardig inkomen uit te halen. Meer percelen per beheerder is in deze geen oplossing, want per beheerder kun je, gezien vanuit beschikbare capaciteit, maar een bepaald aantal ha adequaat beheren. De agrariërs zelf schatten dat voor dit gebied in op 40-50 ha per agrariër (in FTE's).

Omdat er voor de agrariërs nauwelijks een volwaardig inkomen te halen is uit de combinatie van natuurbeheer en agrarische activiteiten, hebben zij bijna allemaal een (fulltime) baan naast hun agrarische activiteiten. Beheer doen ze in hun 'vrije uren': ochtend- en avonduren en in het weekend. Ook voor SBB geldt dat het beheer dermate complex en duur is dat het lang niet altijd op het eigenlijk gewenste (kwaliteits-)niveau kan worden uitgevoerd. Met name voor het verwijderen van exoten en boomopslag en kleinschalig maaiwerk op drassige percelen zijn vele handen nodig. Inhuur van aannemers en loonwerkers hiervoor is niet altijd kosteneffectief. In de huidige situatie dragen, naast de boswachters van SBB, Binnenwerk (SBB collega's

met afstand tot de arbeidsmarkt) en de vrijwilligers van de vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek' hieraan bij.

Door het gebrek aan (beheer)capaciteit ontstaat achterstallig onderhoud in het gebied en dat maakt het beheer alleen nog maar duurder en gecompliceerder. Daarbovenop komen zaken zoals de ganzenvraat en periodiek zulke hoge waterstanden dat de percelen te niet bewerken zijn. Dit soort problemen leiden tot nog minder opbrengst van de percelen. Deze vicieuze cirkel vraagt om een gerichte ingreep die het gebied en zijn beheerders weer perspectief biedt.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

Er is een grote diversiteit aan knelpunten voor beheer en daardoor ook een grote diversiteit aan oplossingsrichtingen en maatregelen. Hieronder worden de belangrijkste genoemd.

- **VERMINDEREN "VERWEVENHEID" PERCELEN MET BOTANISCHE EN WEIDEVOGELDOELSTELLINGEN**

In bijlage 1 en bijlage 3 is al toegelicht dat het belangrijk is dat percelen met stikstofgevoelige, botanische doelstellingen niet direct naast natuurpercelen liggen met agrarisch medegebruik. Dit geldt met name voor veenmosrietland. Dit is omdat het agrarisch gebruik (m.n. beweiden en het uitrijden van mest) voor een directe lokale overbelasting van voedingsstoffen zorgt, waar veenmosrietlanden slecht tegen kunnen. Een mogelijke oplossing daarvoor is om, met de natuurdoelen en

kwetsbare percelen als uitgangspunt, te kijken of er in de inrichting grotere “blokken” van percelen kunnen worden gevormd die gelijksoortig beheer vragen. Dit voorkomt de lokale overbelasting nabij kwetsbare percelen. Verder vereenvoudigt het ook het beheer. Als deze blokken, bijvoorbeeld via vrijwillige kavelruil, ook in beheer zijn bij één of enkele dezelfde beheerders, bespaart dat in beheertijd en vaar- en/of rijbewegingen. Verder kan de aanleg van dammen ook zorgen voor besparing van vaar- en rijbewegingen. Gelet op de slappe ondergrond en vaarroutes zal dit slechts in beperkte mate haalbaar zijn. Het aanleggen van dammen kan alleen als via een vergunningsproces wordt aangetoond dat dit geen schadelijk effect heeft op de Noordse woelmuis. Deze muizensoort is namelijk afhankelijk van niet verbonden eilanden om niet weggeconcurrereerd te worden door andere muizensoorten die minder goed kunnen zwemmen. Ook kan dit het open, slotenrijke karakter van het gebied aantasten en de mogelijkheden voor (rustige) waterrecreatie beperken.

- **AANPAK VERRUIGING, UITHEEMSE BOMEN EN STRUIKEN EN PITRUS**

Vaak is een eenmalige aanpak nodig om (boom)opslag, (uitheemse) planten en pitrus aan te pakken. En daarna consequent goed (maai) beheer.

Er is weinig bekend over effectieve manieren om de zwarte appelbes te bestrijden. Rond het Naardermeer is geprobeerd struiken uit te trekken of te kappen, maar

het is nog niet zeker of dit voldoende helpt. In gebieden waar de plant zich al sterk heeft uitgebreid, lijkt het volledig uitgraven van de struiken en het maken van petgaten (veenafgravingen) de enige manier om de plant te verwijderen. (bron: <https://www.invasieve-exoten.info/nl/home-7/soorten/overige-invasieve-exoten-planten/zwarte-appelbes.htm>) In de afgelopen jaren heeft SBB met natuurherstelsubsidies geplagd op een aantal percelen. Daarmee zijn ook exoten (appelbes, cranberry) verwijderd. Na het plaggen moet het verwijderen van nieuwe opslag handmatig gebeuren wat een grote uitdaging is. Er zijn diverse ervaringen met de bestrijding van pitrus. Het is zoeken naar de juiste balans tussen pitrusbestrijding en de natuurwaarden. Eén van de uit het veld aangedragen oplossingen is het toepassen van een gewasbeschermingsmiddel. Dit is een maatregel die door de boeren met succes op eigen gronden wordt toegepast. De maatregel, is niet toegestaan op pachtgronden van SBB en de provincie, omdat dit niet past binnen hun beleid van beheer van natuurgebieden. Daarom wordt voorgesteld om als eerste stap de resultaten van eerdere onderzoeken naar pitrusaanpak op een rij te zetten en vervolgens eventueel een pilot uit te voeren waar enkele agrariërs om hebben verzocht.

- **AANPAK GANZENOVERLAST**

Voor ganzen maken de FBE's van de vijf “ganzenprovincies” een plan voor gecoördineerd ganzenbeheer. De aanpak van de ganzenoverlast in het Oostzanerveld zal in lijn zijn met de afspraken en mogelijkheden die in dit beheerplan worden

vastgelegd. Het plan is in te zien op www.ganzenplan.nl In de werkstroom over ecologisch en economisch duurzaam boeren is besproken dat het wenselijk is als er een kennisuitwisseling kan plaatsvinden tussen de FBE en de agrariërs. Zo kunnen de agrariërs een (beter) beeld krijgen van het nieuwe gecoördineerde ganzenbeheer en kan de FBE horen waar agrariërs in de praktijk tegenaan lopen.

- **AANPAK PREDATOREN**

Onderzoek wijst uit dat vernatting van het gebied, tezamen met andere maatregelen gericht op het verbeteren van de habitatkwaliteit, zoals verminderde bemesting, een brede oplossingsrichting tegen predatie is. Door hogere grondwaterstanden zijn er minder kleine knaagdieren, waardoor het totale aanbod aan prooien voor soorten als de vos afneemt en ze op andere plekken voedsel gaan zoeken. Ook neemt de verruiging en opslag af als de grond natter is. Daardoor neemt de openheid die de weidevogels nodig hebben toe en neemt het geschikte leefgebied voor grondpredatoren juist af. (bron: Sweco, ecologische analyse OZV, 2022)

De agrariërs in het Oostzanerveld willen graag dat de predatoren in het gebied gemonitord worden. Zij zetten zich in voor de weidevogels en zien graag dat tijdig (extra) maatregelen getroffen worden als de predatie toeneemt. Achterliggende gedachte is dat het wegvallen van weidevogelinkomsten van invloed is op de agrarische bedrijfsvoering en op het lange termijn beheer van het gebied.

- **AANPAK AMERIKAANSE RIVIERKREEFT**

Er is veel informatie beschikbaar over uitheemse rivierkreeften, maar praktische informatie die toepasbaar is in de Nederlandse situatie is beperkt. Vast staat wel dat het volledig elimineren van rivierkreeften in open watersystemen niet haalbaar is. Het wegvangen van de rivierkreeften is een mogelijkheid om de overlast te beperken. Er is echter nog geen overeenstemming of dit wel de juiste oplossing is. Het gewenste reductieniveau, de kosten en de herhalingstijd zijn nog vragen die open staan. Het is niet toegestaan om rivierkreeften te vangen, te verhandelen of te verplaatsen zonder vergunning. Er zijn inmiddels wel beroepsvissers die rivierkreeften vangen en verkopen. Het beleid voor de aanpak van deze exoot ligt bij het rijk, dus vanuit het gebiedsproces zal de werkgroep de ontwikkelingen hierop in de gaten blijven houden.

- **SAMENWERKEN IN NATUURBEHEER EN DELEN VAN KENNIS**

Bij de grondeigenaren en beheerders is er behoefte om het beheer meer gezamenlijk aan te pakken. In september 2023 is daarvoor de werkgroep Gegarandeerd Beheer opgericht. Deze werkgroep bestaat uit SBB, WLD, zes agrariërs uit het Oostzanerveld en een betrokken burger. De provincie waardeert dit initiatief en financiert op verzoek van de groep een tekstschrijver. Deze zet de ideeën van de groep op papier en verwerkt ze op termijn tot een concept beheerplan. Dit beheerplan wordt in de volgende fase van het gebiedsproces opgesteld, als onder andere ook het inrichtingsplan gemaakt is.

Als input voor het beheerplan kijkt de werkgroep naar de huidige situatie in het natuurbeheer, inclusief de natuurbeheertypen en geldstromen. Ze benoemt wat praktisch aan beheer nodig is, kansrijke mogelijkheden voor samenwerking en de aandachtspunten die daarbij komen kijken, zoals organisatorische en juridische afspraken bij samenwerken, hoe om te gaan met beheerders die niet mee willen werken in de samenwerking en financiële middelen en mogelijkheden, inclusief mogelijke staatsteunproblematiek.

- **KOSTENDEKKEND NATUURBEHEER**

De vergoedingen zijn te laag om de kosten voor het juiste beheer te dekken. Dit geldt voor alle eigenaren/beheerders. Hier wordt verder op ingegaan in bijlage 7. Een passendere hoogte van de vergoedingen zou een logische oplossing zijn. Maar dit valt buiten de bevoegdheid van de werkgroep. De provincie herkent de financiële problematiek en zal dit via IPO bij het Rijk aankaarten. Dit zal geen gemakkelijk traject zijn en de uitkomst is niet op voorhand te voorspellen.

De SNL vergoeding is 84% omdat verondersteld wordt dat de percelen andere financiële opbrengsten genereren. De inkomsten die de percelen zelf genereren zijn echter gering. Het betreft met name gras opbrengst ten behoeve van agrarisch bedrijven. Bestrijding van ganzen kan zorgen voor hogere grasopbrengst. De restwaarde van riet/ruigte is zeer gering. Daarom wordt het soms ook niet meer afgevoerd. Onderzoek naar mogelijke afzet kan meerwaarde leveren.

- **NALEVING EN COÖRDINATIE VAN AFSPRAKEN OVER NATUURBEHEER**

De eerder genoemde werkgroep Gegarandeerd Beheer kijkt niet alleen naar de uitwerking van input voor een concept beheerplan voor het gebied. Ook onderzoekt zij samenwerkingsmogelijkheden, vormen waarin er meer coördinatie of sturing is in het beheer en wat voor afspraken gemaakt kunnen worden over het naleven van beheer. Een vanuit de beheerders gedragen voorstel voor de manier waarop dat kan, zou een heel mooi resultaat van deze fase van het gebiedsproces zijn. Dit kan zowel de natuur als de agrarische belangen dienen.

Daarnaast is er een subsidie beschikbaar die verpachters in kunnen zetten om beter te kunnen sturen in het beheer op hun verpachtte percelen. Zoals bij de knelpunten uitgelegd, hebben SBB maar ook andere verpachters in geval van oude(re) (erf)pachtcontracten weinig tot geen mogelijkheden om te sturen in de manier waarop de percelen gebruikt en beheerd worden. In nieuwe pachtcontracten kunnen en doen ze dit wel. De provincie heeft daarom een subsidieregeling die verpachters kunnen gebruiken om de pachtcontracten van pachters af te kopen t.b.v. NNN-realiseatie. Als de pachter en verpachter in dit proces tot overeenstemming komen over nieuwe gebruikerscondities die er voor zorgen dat de beoogde natuur wordt gerealiseerd, dan kan de pachter in sommige gevallen worden gecompenseerd voor een terugval in inkomsten. Mochten pachter en verpachter niet tot overeenstemming komen,

dan kunnen de percelen opnieuw voor de pacht worden aangeboden, met nieuwe afspraken over het uit te voeren (natuur)beheer. Dit is een van de mogelijke manieren om te komen tot het beoogde natuurbeheer. In bijlage 7 wordt hier uitgebreider op ingegaan.

- **OPLOSSINGSRICHTINGEN BIJ ANDERE OPGAVEN MET INVLOED OP DE BEHEERPROBLEMEN**

Agrariërs met percelen in het noordelijk deel van het Oostzanerveld geven aan dat het polderpeil regelmatig langdurig zo hoog staat dat de percelen onderlopen. In bijlage 5 is de maatregel “verplaatsen van de inlaat” besproken. Deze maatregel zorgt voor minder doorspoelen van het gebied met voedselrijk water en heeft als bijkomend voordeel dat de wateroverlast in het noordelijk deel naar verwachting af zal nemen. In bijlage 3 worden de natuurherstelmaatregelen besproken die plaatsvinden in het kader van de stikstofaanpak. Eén van die maatregelen is plaggen. Plaggen levert een voedselarmere en nattere bodem op, maar kan er voor wat betreft het beheer voor zorgen dat het gebied sneller verruigt en/of dat het terrein moeilijker begaanbaar is met materieel.

CONCLUSIES EN VERVOLGACTIES

Het (natuur)beheer van het Oostzanerveld is een urgent maar complex vraagstuk. Dat geldt zowel voor de te behalen natuurdoelen vanuit o.a. Natura 2000 en KRW als voor de agrariërs die de percelen beheren en daaruit een (deel van) hun inkomsten halen. Adequaat natuurbeheer

is geen extraatje om het gebied mooier te maken, het is randvoorwaardelijk om de natuurdoelen in het gebied te halen en te behouden. Momenteel is adequaat beheer niet mogelijk, vooral omdat dit niet kostendekkend kan worden uitgevoerd.

Een plan voor verbeteringen in het Oostzanerveld zal dus altijd een reeks maatregelen ter verbetering van het beheer moeten bevatten. Deze maatregelen zullen zowel praktisch als juridisch (regelgeving) en financieel (middelen) moeten zijn.

In bijlage 8 beschrijven we verschillende mogelijkheden en de voorstellen van de werkgroep. Concrete no-regret maatregelen die het beheer verbeteren, waaronder voorstellen van de initiatiefgroep Gegarandeerd Beheer, zijn opgenomen in het Plan van Aanpak.

BIJLAGE 7: LEVENSVATBAARHEID AGRARISCHE BEDRIJVEN

WETTELIJK KADER / AANLEIDING OPGAVE

Lokale agrariërs beheren ongeveer 70% van het Oostzanerveld. Zij spelen een belangrijke, noodzakelijke rol in het natuurbeheer in het algemeen en van de diverse soorten graslandpercelen in het bijzonder. Agrariërs kunnen het beheer van deze graslandpercelen namelijk het meest efficiënt uitvoeren. Zij hebben naast de (gebieds)kennis en kunde soms ook speciaal materieel voor natte (vaarland) percelen met weinig draagkracht. Staatsbosbeheer (“SBB”) geeft aan dat het niet realistisch is om al deze graslandpercelen te beheren zonder agrarisch beheer. Mede omdat de hoogte van de natuurbeheer subsidie (SNL) rekening houdt met verpachting aan agrariërs. De noodzaak voor agrarisch beheer op de grasland percelen en de grote beheer capaciteit die nodig is voor dit beheer, verklaart waarom Staatsbosbeheer ervoor kiest de graslandpercelen aan agrariërs te verpachten. Daarbij komt dat agrariërs voor hun bedrijfsvoering graslanden nodig hebben en dat deze graslanden het leefgebied van weidevogels zijn. Zeker in het geval van later maaien, mozaïekbeheer, plas-dras percelen en minder intensieve bemesting, komt agrarisch medegebruik van natuurpercelen de weidevogels ten goede.

Helaas lukt het veel van de agrariërs in het gebied niet om een bedrijf te voeren dat structureel financieel rendabel is, oftewel “economisch duurzaam te boeren”. Vaak combineren zij hun agrarische activiteiten met een eigen loonwerkersbedrijf of een betaalde baan buiten het bedrijf om in hun levensbehoefte te voorzien. Op de korte termijn

heeft dit tot gevolg dat agrariërs het beheer vaak doen in de ochtend- en avonduren of in de weekenden. Hierdoor ontstaat een vicieuze cirkel waarbij het beheer steeds duurder en gecompliceerder wordt. Op de lange termijn heeft het gebrek aan verdien capaciteit naar verwachting tot gevolg dat steeds meer agrariërs stoppen en jonge boeren uit het gebied noodgedwongen besluiten om het bedrijf van hun ouders niet over te nemen. In deze situatie is het ook niet logisch dat een agrariër van buiten het gebied het beheer dan wel doet. Als agrariërs niet alsnog in de nabije toekomst economisch duurzaam kunnen boeren én ook SBB onvoldoende middelen heeft, dan is langjarig, adequaat natuurbeheer op basis van de huidige doelen niet meer mogelijk. Dit zal tot gevolg hebben dat wettelijke natuurdoelen niet blijvend worden gerealiseerd.

Structureel, passend natuurbeheer is dus alleen mogelijk als zij die het gebied beheren dit economisch en ecologisch duurzaam doen. Veel van de agrariërs in het gebied boeren al voor een groot gedeelte ecologisch duurzaam. Met plas-dras percelen en een uitgestelde maaidatum zetten zij zich in voor de weidevogels. Door maaien, afvoeren en het verwijderen van opslag dragen zij bij aan Natura-2000 doelstellingen en de beoogde natuurbeheertypen binnen het NNN. Door slootkantbeheer verminderen zij hun fosfaatimpact op de waterkwaliteit en sommigen gaan bodemdaling en uitspoeling van fosfaat in het water tegen met behulp van greppelinfiltratie. Daarnaast is de beweiding op veel percelen extensief, maar wel voldoende voor het natuurbeheer. Tegelijkertijd zijn er

op bedrijfsniveau soms nog significante mogelijkheden om ecologisch nog duurzamer te boeren. Hierbij valt onder andere te denken aan NNN-realiseren, maatregelen op bedrijfsniveau om de stikstofdepositie op veenmosrietlanden te reduceren en ingrepen om de grondwaterstand in het midden van percelen te verhogen. Zie bijlage 1 t/m 5.

Hoewel hierboven wordt gesproken over “de agrariërs”, zijn er in het Oostzanerveld grote verschillen tussen de bedrijven. Buiten de gemeente Oostzaan zijn er drie melkveebedrijven die percelen bezitten in het Oostzanerveld. Zij halen hun hoofdinkomen uit het agrarische bedrijf. Binnen de gemeente Oostzaan zijn 16 agrarische bedrijven, waar dat er rond de eeuwwisseling nog 23 waren volgens RVO data. De meeste van hen zijn hobbyboer. Op één na hebben alle agrariërs uit Oostzaan één of meer neventakken op het bedrijf. Zij houden melkvee, vleesvee en schapen, maar ook landbouwhuisdieren zoals geiten en paarden. Slechts twee bedrijven zijn melkveehouder, waarvan er één midden in het Oostzanerveld is gevestigd. Zeven bedrijven hebben vleesvee en 14 bedrijven houden schapen. De meeste agrariërs doen aan natuurbeheer. Verdere verbreding bestaat onder andere uit loonwerkzaamheden en recreatieve diensten zoals een Bed and Breakfast, een theetuin en rondvaarten. Ondanks de neventakken en verbreding, is de rentabiliteit van de agrarische bedrijven in Oostzaan vaak onvoldoende. Dit verklaart waarom bijna alle agrariërs voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn

van neveninkomsten van buiten hun onderneming. Van de 16 agrariërs zijn er drie ouder dan 55 jaar. Twee van hen hebben een opvolger. De anderen zijn jonger dan 55 jaar.

WAT IS DE FEITELIJKE OPGAVE?

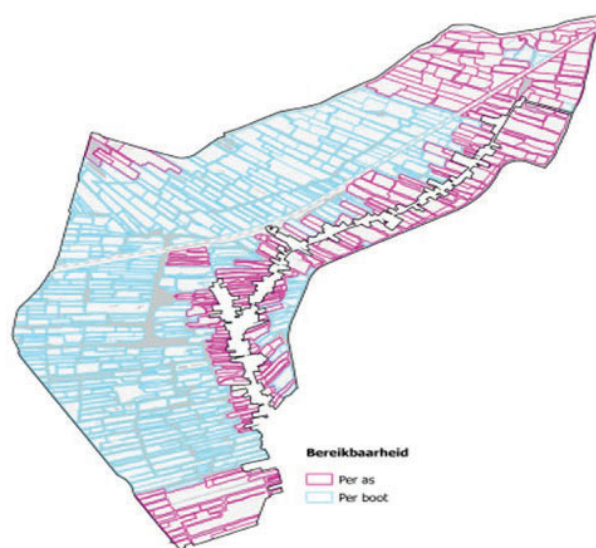
Lokale agrariërs hebben de kennis, kunde en materialen voor het graslandbeheer in het Oostzanerveld. Een boerenbedrijf in dit gebied is echter nauwelijks rendabel. Daarbij komt dat natuurbeheer ten dienste van de natuurdoelen vaak ook nog eens een kostenpost vormt voor de bedrijfsvoering. Door deze situatie staat het natuurbeheer en dus de natuurdoelen onder druk.

De feitelijke aanvullende opgave is daarom het verbeteren van de agrarische verdien capaciteit. Dit door collectieve maatregelen die enerzijds de inkomsten verbeteren en anderzijds de kosten reduceren. Tegelijkertijd is de bedrijfsvoering van de agrariërs in het Oostzanerveld in beginsel hun eigen zaak: elke ondernemer bepaalt zelf zijn bedrijfsstrategie en is zelf verantwoordelijk voor een rendabel bedrijfsmodel.

KNELPUNT 1: DALENDE RENTABILITEIT DOOR HISTORISCHE AUTONOME ONTWIKKELINGEN IN DE AGRARISCHE SECTOR

In de basis is het Oostzanerveld een gebied dat zich lastig leent voor een rendabele bedrijfsvoering; Het is nat en bestaat uit veel kleine vaarlandpercelen. Deze uitgangspositie betekent dat opschalen en intensivering niet mogelijk is. Het verklaart dat door een aantal historische

autonome ontwikkelingen in verschillende agrarische sectoren de rentabiliteit van agrarische bedrijven in het Oostzanerveld is gewijzigd en dat veel bedrijven zijn verdwenen. Dit geldt vooral voor de melkveehouderijen en pluimveebedrijven. Gezien de autonome ontwikkelingen en de landschappelijke kenmerken van het Oostzanerveld, is het tegenwoordig uitdagend om in deze vaarpolder een agrarisch bedrijf te hebben dat financieel rendabel is. Figuur 23 maakt de hoeveelheid vaarland inzichtelijk.

Figuur 23: Kaart waarop de percelen per boot of per as bereikbaar zijn. Deze kaart is door Sweco gemaakt op basis van de zichtbare verbondenheid van percelen met wegen op een luchtfoto. De kaart dient niet als volledige waarheid beschouwd te worden.

Al in de 17e eeuw waren boeren in Oostzaan actief in de melkveehouderij. De natte veenweidegronden in de regio waren uitermate geschikt voor grasland en dus voor het houden van melkkoeien. In de 18e en 19e eeuw groeide Oostzaan uit tot een belangrijk centrum van melkproductie. Dankzij de ligging aan het water en nabijheid van Amsterdam kon de melk snel naar de stad worden vervoerd, eerst per boot, later met karren en vrachtwagens. In de 20e eeuw veranderde de sector sterk door mechanisatie en schaalvergroting. Melkmachines, koelinstallaties en de opkomst van rijdende melktanks verhoogden de efficiëntie. Kleine melkveehouderijen met voornamelijk vaarland percelen konden niet meegaan in deze ontwikkeling. Hierdoor voegden veel kleine bedrijven zich samen of stopten helemaal. Tegenwoordig gebruiken melkveehouders hun percelen in het Oostzanerveld met name als hooiland, voor het stallen van jongvee en soms ook voor de mestboekhouding. Het houden van een melkveehouderij bedrijf zonder neventakken is niet meer rendabel in het gebied.

Eind 19e eeuw ontwikkelde Oostzaan zich tot een belangrijk centrum voor de eenden- en kippenhouderij. Honderden kleinschalige pluimveebedrijven leverden eieren aan Zaanse koekfabrieken en vlees aan Amsterdam. Dit luidde de bloei van de pluimvee verwerkende industrie in. Rond 1955 telde Oostzaan meer dan 25 slachterijen en verwerkende bedrijven. Er werd niet alleen nationaal geleverd, maar ook geëxporteerd naar Engeland en Duitsland. Ook werden ganzen gehouden voor het vlees, de veren en

het dons. Mede als gevolg van de zware klappen door de watersnood van 1916, de crisis van de jaren '30 en de Tweede Wereldoorlog, daalde het aantal bedrijven in de sector. Vervolgens verschoof het accent naar de verwerking en handel in pluimvee. Tegenwoordig zijn er geen eenden- en kippenhouderijen meer actief in Oostzaan. Wel hebben bedrijven als Meyn Food Processing Technology tot op heden een wereldwijde rol in de ontwikkeling van machines voor de pluimvee-industrie.

KNELPUNT 2: NATUURDOELEN ZETTEN DE RENTABILITEIT VERDER ONDER DRUK

Naast de autonome ontwikkelingen zoals hierboven omschreven, hebben de natuurdoelen invloed op de inkomsten van agrariërs in het Oostzanerveld. Het hoofddoel van de percelen binnen Natura-2000 en het NNN is natuur. Hoewel agrariërs een cruciale rol spelen in het natuurbeheer van de graslandpercelen, botsen natuurdoelen soms wel met het economisch belang van agrariërs.

Agrariërs worden voor hun percelen binnen het NNN geconfronteerd met een lagere grondwaarde en zien hun verdienvermogen vaak afnemen door beperkingen in gebruik en verminderde flexibiliteit. In het belang van natuurdoelen, zijn percelen bijvoorbeeld nat/minder ontwaterd dan landbouwgrond. Dit is van negatieve invloed op de bewerkbaarheid van het land en de gewas- en/of grasopbrengsten. Andere beperkingen zijn bijvoorbeeld een uitgestelde maaidatum, de mate en het moment van beweiden, en de (on)mogelijkheden van bemesten.

Doordat percelen niet op dezelfde manier worden bemest zoals percelen buiten het NNN en/of extensiever worden gebruikt, daalt de eiwitopbrengst van het gras en wijzigt de ruwvoersamenstelling. Dit heeft een lagere (melk) productie tot gevolg tenzij ruwvoer elders wordt ingekocht wat weer leidt tot extra kosten. In het algemeen geldt dat de winstgevendheid van een agrarisch (melk)bedrijf sterk onder druk komt te staan wanneer haar perceel oppervlak binnen het NNN meer dan 25 tot 30% bedraagt van haar totale perceel oppervlakte. Voor een dergelijk bedrijf is een verandering in de bedrijfsvoering vaak noodzakelijk om rendabel te blijven.

KNELPUNT 3: NATUURBEHEER KOST GELD EN IS GEEN VERDIENMODEL OP ZICHZELF

Hoewel particuliere grondeigenaren en agrariërs soms in aanmerking komen voor subsidies om hun percelen te beheren, is natuurbeheer geen verdienmodel op zichzelf. De beschikbare vergoedingen dekken de kosten van natuurbeheer niet terwijl natuurbeheer verder nauwelijks iets oplevert.

De subsidies die worden verstrekt, zijn bedoeld om de kosten van het natuurbeheer gedeeltelijk te dekken. Alleen al uit de opbouw van deze subsidies blijkt dat het uitgangspunt is dat een perceel naast de subsidie ook (andere) inkomsten genereert. Daarnaast zijn er een aantal andere factoren waardoor de kostendekking nog lager uitvalt óf zelfs (in de toekomst) niet beschikbaar is voor natuurbeheerders. Enkele van deze factoren zijn specifiek voor natuurgebieden met

veel kleine vaarland percelen zoals het Oostzanerveld en zijn hieronder per soort beheersubsidie toegelicht.

De agrariërs in het Oostzanerveld geven aan dat door de diverse beheer uitdagingen (zie ook bijlage 6), zij in het algemeen maximaal 40 tot 50 hectare aan natuurbeheer kunnen doen. Financieel kan dit echter mogelijk pas financieel uit vanaf 75 hectare aan natuurbeheer in combinatie met andere agrarische inkomsten. Het financiële kantelpunt ontstaat doordat bij een toename in het aantal hectare de vaste kosten per hectare dalen. Het gaat bijvoorbeeld om de kosten voor de trekker, andere machines, het ponton en de bedrijfsgebouwen.

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)

Agrariërs die deelnemen aan een agrarisch collectief, komen soms in aanmerking voor ANLb. Binnen deze regeling maakt het niet uit of zij de percelen in bezit hebben of pachten, mits het pachtcontract is ingegaan voor 1 december 1977. Voor percelen waarvoor na deze datum een pachtcontract is afgesloten, kan de pachter dus geen ANLb aanvragen. Agrarische collectieven vragen ANLb-subsidie aan bij de provincie waarin hun werkgebied ligt. De ANLb-subsidie is onderdeel van een samenwerking tussen provincies, waterschappen en het GLB om nationale én internationale natuurdoelen te realiseren.

In het geval van het Oostzanerveld sluiten agrariërs beheerpakketten af met het agrarische collectief Water Land & Dijken ("WLD") voor een periode van maximaal zes jaar

tot uiterlijk 2029. Het gaat hierbij vaak om beheerpakketten ten behoeve van weidevogels. De financiële vergoeding van een specifiek beheerpakket wordt gebaseerd op (i) de kosten die een agrariër maakt voor het uitvoeren van beheermaatregelen; (ii) misgelopen inkomsten ten opzichte van regulier gebruik (bijvoorbeeld een lagere grasopbrengst); en (iii) besparingen (bijvoorbeeld doordat minder vaak bemest of gemaaid wordt). Bij de opbouw van ANLb vergoeding wordt geen rekening gehouden met vaarland. Daardoor is voor vaarland percelen de ANLb-vergoeding niet kostendekkend. WLD heeft om die reden zelf besloten om de vergoeding in de beheerpakketten te verhogen met een vaarland toeslag. Hiervoor moet men minimaal 1 keer per twee jaar op zijn hoogst 15 ton ruige mest uitrijden.

Hoewel natuurbeheer geen verdienmodel op zichzelf is, zijn weidevogelpakketten vaak wel een aanvullende inkomstenbron voor agrariërs. Beheeruitdagingen zoals predatoren en een verandering in natuurambitie op sommige percelen, zetten de aanvullende inkomsten van weidevogelbeheer onder druk.

In Noord-Holland hebben agrariërs de mogelijkheid om ook ANLb-beheerpakketten af te sluiten voor percelen die in het NNN liggen. In 2022 is besloten dat het ANLb binnen het NNN stopt per 1 januari 2029. Grondeigenaren kunnen als alternatief een subsidieaanvraag indienen onder de regelingen Subsidierегeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) en/of Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).

Subsidierегeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap en Subsidiestelsel Natuur en Landschap

De Subsidierегeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap is een Nederlandse subsidierегeling die grondeigenaren en erfpachters ondersteunt bij het omvormen van landbouwgrond naar natuur of bij het verbeteren van de kwaliteit van bestaande natuur- en landschapselementen. De uitvoering van de SKNL verschilt per provincie. Elke provincie stelt eigen voorwaarden, aanvraagperiodes en budgetten vast, maar het doel is hetzelfde; Bijdragen aan de realisatie van het NNN en het behoud en herstel van biodiversiteit.

De regeling bestaat uit twee hoofdonderdelen: functieverandering en investeringsmaatregelen. Deze subsidie onderdelen kunnen afzonderlijk of gecombineerd worden aangevraagd, afhankelijk van de specifieke situatie. Het onderdeel “functieverandering” is een eenmalige subsidie die de waardedaling compenseert wanneer landbouwgrond permanent wordt omgezet naar natuurterrein. De hoogte van de subsidie wordt bepaald op basis van het verschil tussen de getaxeerde landbouwkundige waarde en de natuurwaarde van de grond. Het onderdeel “investeringsmaatregelen” is een subsidie voor maatregelen die NNN-percelen geschikt maken voor natuurbeheer of die zorgen voor een kwaliteitsverbetering van de natuur. Een voorbeeld hiervan is het verwijderen van bomen en andere opslag op percelen die in het Natuurbeheerplan van de provincie zijn opgenomen met het natuurbeheertype vochtig weidevogelgrasland.

Wanneer de beoogde natuurambitie op een NNN-perceel is gerealiseerd, kan een grondeigenaar/erfpachter verzoeken om een subsidie voor natuur- en landschapsbeheer onder het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Deze wordt bij toekenning voor maximaal zes jaar verstrekt en kan aansluitend opnieuw worden aangevraagd. Het SNL kent een aantal knelpunten waardoor de kosten van natuurbeheer in een situatie zoals die in het Oostzanerveld onvoldoende worden gedekt.

Ten eerste kunnen alleen grondeigenaren, waaronder agrariërs, en erfpachters SNL aanvragen voor natuur- en landschapsbeheer op percelen die liggen binnen het NNN. Dit is dus anders dan in het geval van de ANLb-regeling, die ook door pachters kan worden aangevraagd. In geval van toekenning kan een grondeigenaar de vergoeding vervolgens gebruiken voor een deel van het natuurbeheer dat hij eventueel zelf uitvoert en/of (een deel van) de vergoeding (indirect) verstrekken aan de pachter. Een verpachter kan de vergoeding (gedeeltelijk) verstrekken aan de pachter, maar ook besluiten om deze te verrekenen met de pachtsom. In bijlage 6 staat een overzicht van de beheertaken die SBB en haar pachters uitvoeren. Hieruit blijkt dat beide partijen beheertaken uitvoeren en dus kosten maken.

Ten tweede dekt de SNL-subsidie niet de volledige beheerkosten. De hoogte van de SNL-vergoeding is afhankelijk van het natuurbeheertype. Hoe hoger de beheerkosten zijn voor een specifiek beheertype, hoe hoger de vergoeding.

De vergoeding is echter maximaal 84% van de landelijk vastgestelde tarieven. Dit omdat grond van financiële waarde is voor een grondeigenaar én het perceel daarnaast ook soms inkomsten genereert zoals maaiopbrengsten, houtsnippers of bosbijproducten.

Ten derde zijn de beheerkosten voor natuurbeheer hoger in het Oostzanerveld dan waar het SNL vanuit gaat. Dit komt omdat de SNL-vergoedingen door de provincies worden vastgesteld op basis van landelijke gemiddelde beheerkosten die niet opgaan voor het kleinschalige, sterk verweven eilandenlandschap van het Oostzanerveld. Het beheer kost meer tijd en geld in vergelijking tot “rijland”; Het duurt langer om alle hectare varend te bereiken, helemaal als omvaren ook nog eens door baggervorming nodig is. Daarbij komen de benzinekosten. Verder moet het materiaal steeds worden in- en uitgeladen aangezien de percelen niet aan elkaar gekoppeld zijn met dammen. Het probleem wordt versterkt doordat de eilandpercelen die agrariërs in eigendom hebben en pachten vaak verspreid liggen door het gebied. Vaarlandpercelen komen in aanmerking voor een vaarlandtoeslag, maar deze is volgens grondeigenaren onvoldoende om de hierboven beschreven extra kosten te dekken.

KNELPUNT 4: LOOPTIJD EN ONZEKERE VERLEN- GING VAN PACTCONTRACTEN HEBBEN NEGATIEVE INVLOED OP BEDRIJFSVOERING

De huidige pachtcondities maken het lastig om een bedrijfsvoering op te baseren.

De meeste agrariërs in het Oostzanerveld pachten percelen voor maximaal zes jaar. In het verleden werden pachtcontracten vaak verlengd als de verpachter tevreden was. Tegenwoordig moeten verpachters zoals SBB, gemeentes en provincies een perceel in openbare pacht aanbieden wanneer de looptijd van de pachtovereenkomst afloopt als gevolg van het Didam-arrest. Het Didam-arrest is een uitspraak van de Hoge Raad van Nederland van 26 november 2021. De Hoge Raad oordeelde dat overheden bij de verkoop van onroerende zaken (zoals grond of gebouwen) het gelijkheidsbeginsel in acht moeten nemen. Dit geldt ook voor andere overeenkomsten waarbij overheden economische schaarse rechten toekennen, waaronder verpachting. Als er meerdere gegadigden zijn voor een stuk grond of vastgoed, dan moet de overheid een transparante en eerlijke selectieprocedure volgen waarbij alle partijen die mogelijk geïnteresseerd zijn een gelijke kans krijgen.

De relatief korte looptijd van pachtcontracten maakten het altijd al onzeker of investeringen op percelen of in materieel om de percelen te beheren rendabel zullen zijn. Hierdoor is het soms ook al moeilijk om bancaire financiering aan te trekken. Het is namelijk de vraag wat de nieuwe voorwaarden/toekomstige kosten zijn van pacht. Het Didam-arrest versterkt deze situatie verder, omdat het nu ook nog eens onzekerder is of de percelen beschikbaar blijven om bepaalde inkomsten te genereren. Daarbij maakt het Didam-arrest het ook onzeker of de percelen verpacht worden aan een agrariër binnen het Oostzanerveld, of van daarbuiten.

Zowel SBB als PNH proberen in het toekenningsproces van pachtpercelen sommige onzekerheden te verminderen. Onder de oplossingen in deze bijlage, wordt hier verder op ingegaan.

KNELPUNT 5: GANZENSCHADE ZET DE VERDIENCAPACITEIT VERDER ONDER DRUK

Genzen hebben een significante impact op het beheer en de verdiencapaciteit van agrariërs. De algemene ganzenproblematiek en oplossingsrichtingen staan in bijlage 6. Hieronder wordt ingegaan op enkele specifieke knelpunten voor agrariërs.

De enorme hoeveelheden ganzen die neerstrijken in het Oostzanerveld zorgen voor veel overlast en schade. Ze eten de eiwitrijke toppen van het gras weg, trappen het land stuk en laten veel (voedingsrijke) uitwerpselen achter. Op de weidevogelgraslanden zorgt de ganzenvraat er ook voor dat agrariërs nauwelijks gras van de percelen af kunnen halen voor het voeren van vee. Agrariërs zijn hierdoor genooddaakt om voer in te kopen, wat negatieve financiële gevolgen heeft op hun bedrijfsresultaat.

Van agrariërs wordt verwacht dat ze maatregelen nemen om ganzenschade te voorkomen. Hierbij dienen zij zich te houden aan het Natura 2000-beheerplan. Hebben ze desondanks schade, dan kunnen ze daarvoor een tegemoetkoming faunaschade aanvragen via BIJ12. Er is echter een belangrijke uitzondering op deze mogelijkheid. Als agrariërs een pachtovereenkomst hebben waarin

beperkingen in het landbouwkundig gebruik en/of de bestrijding van schadeveroorzakende diersoorten zijn opgenomen, dan kunnen ze geen tegemoetkoming krijgen. Dit is regelmatig het geval wanneer percelen binnen het NNN worden gepacht van de provincie en van terrein beherende organisaties.

Wanneer een agrariër in aanmerking komt voor een tegemoetkoming ganzenschade, dan geldt er een eigen risico. Sinds 2005 is het aantal ganzen in Noord-Holland flink gegroeid en deze ganzen veroorzaken veel schade. In de praktijk blijkt dat deze schade voor sommige agrariërs tienduizenden euro's is. Daarom heeft de huidige coalitie van de provincie Noord-Holland het eigen risico voor schade veroorzaakt door de grauwe gans, brandgans en kolgans verlaagd naar 5% zolang de populatie niet is teruggebracht. Van de vergoeding kopen agrariërs (kracht)voer om de (melk)productie van hun dieren zoveel mogelijk op peil te houden. De vergoeding is daarmee dus geen verdienmodel.

KNELPUNT 6: HUIDIGE BEHEERSITUATIE MAAKT BEHEER STEEDS UITDAGENDER

Naast de ganzenproblematiek en de impact van predatoren op de mogelijkheden van weidevogelbeheer, zijn er nog een aantal andere ecologische (beheer)knelpunten in het Oostzanerveld die van invloed zijn op de agrarische bedrijfsvoering.

Door de hoge waterpeilen stroomt water bij harde wind de percelen op via de greppels en de kades. Dit gebeurt

ook als 's zomers water in het noorden van het gebied wordt ingelaten ten behoeve van watervoorziening van het zuidelijk gelegen stedelijk gebied. Consequentie van de hoge waterpeilen is dat vee in het voorjaar pas laat ingeschaard kan worden en dat een maaisnede alleen onder droge omstandigheden tijdens een korte periode in de zomer mogelijk is.

Daarnaast hebben agrariërs ook last van pitrus. Pitrus gedijt goed onder vochtige en nutriëntrijke omstandigheden. Pitrus verspreidt zich steeds meer op percelen in het Oostzanerveld, zie bijlage 6. Het is stug en kan niet als veevoer/gras worden gebruikt. Door de toename van pitrus kunnen agrariërs steeds minder gras van hun land afhalen en wordt het ook jaarlijks lastiger om de percelen te beheren. Omdat de gebruiks- en voedingswaarde van pitrus nihil is, maakt het bijvoeren ten behoeve van productie en de gezondheid van dieren noodzakelijk.

Naast gras is er ook maaisel van riet en ruigte dat moet worden afgevoerd in het belang van diverse Natura 2000- en NNN doelen. Dit maaisel kan worden gebruikt als strooisel in de potstal. Maar deze producten hebben een lage waarde waardoor afvoeren en gebruik als strooisel duur is.

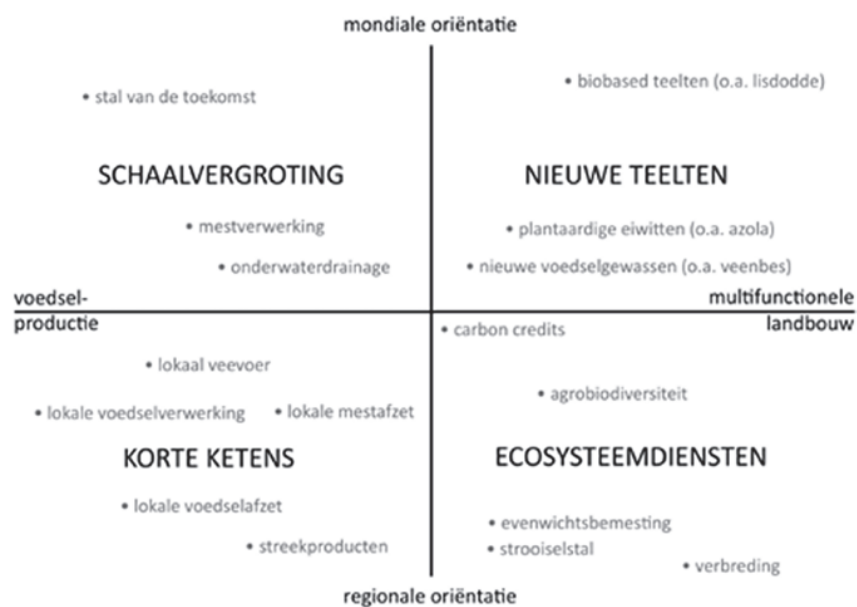
Deze ecologische (beheer)knelpunten zorgen in combinatie met de hierboven genoemde andere knelpunten voor beperkte capaciteit om de percelen voldoende te beheren. Zoals in bijlage 6 al is toegelicht ontstaat er een negatieve

viciuze cirkel; door de knelpunten is er onvoldoende beheer, ontstaat achterstallig onderhoud, wordt het beheer alleen nog maar duurder en gecompliceerder en dalen de inkomsten van de percelen steeds verder. Deze viciuze cirkel vraagt om een gerichte ingreep die het gebied en zijn beheerders weer perspectief biedt.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

- **AANPASSINGEN IN BEDRIJFSMODEL OM RENTABILITEIT TE VERBETEREN**

Gezien de impact van historische autonome ontwikkelingen van de agrarische sector op de bedrijfsvoering, is het belangrijk om te bepalen welke toekomstperspectieven er mogelijk zijn voor de landbouw in veenweidegebieden. In het rapport "Ruimtelijke perspectieven Laag Holland, Ontwerpend onderzoek naar de relatie tussen veenbehoud en landbouw. Strootman Landschapsarchitecten en Natuurlijke Zaken (2018)" is een viertal algemene perspectieven voor de landbouw beschreven waarbij met name onderscheid wordt gemaakt tussen grondgebruik en markt oriëntatie. Deze vier perspectieven zijn: Ecosysteem diensten, Schaalvergroting, Nieuwe teelten en Korte ketens. Ze zijn grafisch weergegeven in figuur 24 en worden hierna kort toegelicht.

Figuur 24: Schema van landbouw-trends en bijbehorende begrippen. Bron: Ruimtelijke perspectieven Laag Holland, Ontwerpend onderzoek naar de relatie tussen veenbehoud en landbouw. Strootman Landschapsarchitecten en Natuurlijke Zaken. Opmerking: “onderwaterdrainage” (binnen “schaalvergroting”), wordt in de visie en deze bijlagen “waterinfiltratiesysteem” genoemd.

1. Schaalvergroting: de efficiënte boer op de wereldmarkt (Kwadrant: mondiale oriëntatie - voedselproductie)

In dit scenario blijft de landbouw vooral gericht op grootschalige voedselproductie voor de wereldmarkt. In Laag Holland betekent dat: minder, maar grotere melkveebedrijven, sterk geautomatiseerd en technologisch hoogstaand. De focus ligt op efficiëntie, kostprijsverlaging en concurrentiekracht. De fosfaatrechten beperken weliswaar de groei van het aantal koeien, maar werken schaalvergroting juist in de hand: kapitaalkrachtige boeren kunnen doorgroeien, terwijl kleinere bedrijven stoppen. Dit model sluit aan bij het topsectorenbeleid van de

overheid, dat inzet op innovatie en export. Het landschap verandert mee: minder kleine bedrijven, meer grootschalige productie-eenheden. Agrariërs zijn hier ondernemers in een internationaal speelveld.

2. Nieuwe teelten: innovatieve gewassen voor een circulaire toekomst (Kwadrant: mondiale oriëntatie - multifunctionele landbouw)

Nieuwe teelten bieden een ander perspectief: landbouw die nog steeds mondiaal georiënteerd is, maar met bredere doelen dan alleen voedselproductie. Agrariërs gaan gewassen telen die dienen als grondstof voor bijvoorbeeld

bioplastics, bouwmaterialen of medicijnen. Ook de eiwittransitie - van dierlijke naar plantaardige eiwitten - speelt een grote rol. Deze trend is verbonden met mondiale uitdagingen zoals klimaatverandering en grondstoffenschaarste, maar vraagt om innovatie op lokaal niveau. In Laag Holland werd dit al concreet via het in 2021 afgeronde Innovatie Programma Veen. Hierin werd gezocht naar nieuwe businesscases en pilots. Vanuit IBP Vitaal Platteland Burkmeer, wordt nog gewerkt aan de teelt van lisdodde. Hoewel deze teelten niet direct bedoeld zijn voor lokale consumptie, sluiten ze aan bij wereldwijde duurzaamheidsdoelen.

3. Korte ketens: voedsel verbindt stad en land (Kwadrant: regionale oriëntatie - multifunctionele landbouw)

Bij korte voedselketens verschuift de focus naar de regionale markt en een breder doel dan alleen voedselproductie. Agrariërs richten zich niet alleen op wat ze produceren, maar ook voor wie en hoe ze het aanbieden. Ze gaan zelf verwerken, verpakken en verkopen – vaak direct aan de consument. Dit leidt tot nieuwe rollen: de agrariër als producent én als verbinder tussen stad en land. In deze multifunctionele aanpak is ook ruimte voor educatie, recreatie en sociale verbinding. Voedselvisies van overheden en het manifest ‘Voedsel Verbindt’ onderstrepen het belang van deze beweging. Korte ketens kunnen leiden tot meer lokale werkgelegenheid, gezonder eten en een beter begrip tussen burgers en agrariërs.

4. Ecosysteemdiensten: agrariërs als beheerders van natuurlijk kapitaal

(Kwadrant: regionale oriëntatie - voedselproductie met ecologische meerwaarde)

De vierde trend combineert een regionale oriëntatie met een productiefunctie die ecologische waarde centraal stelt. Agrariërs leveren hier niet alleen voedsel, maar ook diensten aan het ecosysteem: ze verbeteren de bodem, vergroten de biodiversiteit, en verminderen de uitstoot van broeikasgassen. Dit vraagt om een andere manier van werken: natuurinclusieve landbouw, waarin ecologie verweven is met de hele bedrijfsvoering. In Laag Holland zijn al veel agrariërs actief met natuurbeheer. In deze duurzame landbouwtransitie ligt de nadruk op kwaliteit in plaats van kwantiteit, met de regio als uitgangspunt. Agrariërs verdienen dan niet alleen aan voedsel, maar ook aan hun bijdrage aan de natuur.

De huidige agrarische bedrijfsvoering in het Oostzanerveld voldoet nagenoeg geheel aan de het perspectief van Ecosysteemdiensten: zowel ten aanzien van de diensten die agrariërs leveren als ook de knelpunten die hierbij horen zoals bijvoorbeeld te lage vergoedingen. Tijdens werkstroom bijeenkomsten en andere gesprekken met agrariërs kwam naar voren dat zij aan het perspectief Ecosysteem diensten willen vasthouden. Hiervoor is het echter wel noodzakelijk dat er een oplossing wordt gevonden voor de diverse knelpunten. De agrariërs noemen in het bijzonder problematiek van de beheervergoedingen, pachtcontracten en ganzenschade. Vanuit het vertrekpunt

Ecosysteem diensten is daarom nagegaan welke oplossingsrichtingen en maatregelen vanuit agrarisch perspectief gewenst zijn.

Verder hebben agrariërs aangegeven dat er wellicht ook mogelijkheden ontstaan voor Korte ketens wanneer hun bedrijfsvoering financieel op orde is binnen het scenario Ecosysteemdiensten. Hierbij valt te denken aan een overkoepelend merk voor de diverse agrarische producten uit het gebied. Nieuwe teelten is volgende de meeste agrariërs vanwege investering, risico en toepassing in en rond Natura 2000 en bij zoveel vaarland niet realistisch. Een enkele agrariër gebruikt maaisel van riet in de stal. Lisdodde en veenmos lijken enigszins passend, maar de opbrengsten en afzetmogelijkheden zijn zeer beperkt. Voor het eventueel experimenteren met nieuwe gewassen is een gezonde financiële basis een belangrijke randvoorwaarde. En deze basis is er (nog) niet. Omdat het gebied zoals al eerder aangegeven zich niet leent voor grootschalige (melk) productie voor de wereldhandel, is schaalvergroting niet van toepassing op het Oostzanerveld. Ter voorkoming van misverstanden; Wanneer er in de context van NNN-realisatie wordt gesproken over schaalvergroting in het Oostzanerveld, dan gaat het feitelijk om extensiveren. Hiermee wordt bedoeld dat een agrariër meer perceeloppervlakte heeft bij hetzelfde aantal Grootvee-eenheid ("GVE"¹¹). Schaalvergroting als perspectief waar voor de wereldmarkt wordt geproduceerd, is geen reële optie voor het Oostzanerveld. In het Oostzanerveld kan niet tegen wereldmarktprijzen geproduceerd worden.

FINANCIËLE IMPACT VAN NATUURDOELEN TERUGDRINGEN DOOR RUILEN EN/OF UITBREIDEN VAN AANTAL PERCELEN VIA PROCES VAN KAVELRUIJL

Zoals besproken in bijlage 2, is het afmaken van het NNN een wettelijke vereiste waarbij er verschillende mogelijkheden zijn waarop een individuele grondeigenaar NNN kan realiseren. Deze mogelijkheden zijn echter afhankelijk van de kansen die zich wel of niet voordoen tijdens het gebiedsproces én van de financiële middelen die de provincie ter beschikking heeft.

Ruilen van percelen kan in bepaalde gevallen zorgen voor een stijging van inkomsten en/of daling van kosten. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer (vaarland) percelen binnen het NNN geruild worden met rijland percelen buiten het NNN die dezelfde marktwaarde hebben. Hoewel het aantal hectare in dit geval vaak daalt, zijn de agrarische mogelijkheden en verdien capaciteit vaak hoger. Van een daling in kosten kan sprake zijn wanneer eigenaren onderling percelen ruilen waardoor hun eigendom meer bij elkaar ligt. Er zijn dan minder vaarbewegingen nodig naar de percelen, wat tijd en benzine scheelt. Koppeling van vaarpercelen door middel van dammen vergroot de efficiëntie van het beheer. Daarbij moet er wel voor worden gewaakt dit geen negatieve impact heeft op Natura 2000-soorten (Noordse woelmuis in het bijzonder), vaarroutes en de beleving van het cultuurlandschap.

¹¹ Het aantal grootvee-eenheden op een bedrijf is de optelsom van het aantal melkkoeien en vrouwelijk jongvee op het bedrijf, omgerekend naar de fosfaatproductie van één melkkoe.

Het opzetten van een vrijwillig proces van kavelruil is dus een mogelijke oplossingsrichting om de rentabiliteit te verbeteren. In een dergelijk proces kan de provincie eventuele eigen grond inbrengen die eerder is aangekocht in lijn met de regels van openbare aanbidding. Dankzij aanvullende grond kunnen agrariërs soms het gewenste beheer op de NNN percelen doorvoeren, veelal in combinatie met het doorvoeren van een wijziging in hun bedrijfsvoering.

VERGOEDINGEN VOOR NATUURBEHEER VERHOGEN OM DE BEHEERKOSTEN TE DEKKEN

Het beheer van het Oostzanerveld is erg arbeidsintensief. De huidige vergoedingen zijn om de hierboven beschreven redenen te laag om alle onkosten te dekken. Verhoging van de vergoedingen is daarom gewenst.

Het vaststellen van de hoogte van de vergoedingen is een verantwoordelijkheid van het Rijk. Dit kan daarom niet opgelost worden in het gebiedsproces. De provincie is zich bewust van de problematiek en heeft aangegeven dit via het IPO aan te kaarten bij het Rijk (zie startnotitie PPLG).

Een concrete en cijfermatige onderbouwing van de problematiek in het Oostzanerveld kan wellicht helpen in (inter)provinciale en landelijke gesprekken over de ontoreikbaarheid van beheervergoedingen.

POTENTIËLE FINANCIËLE VOORDELEN VAN NATUURBEHEER REALISEREN

Wanneer een agrariër slechts een beperkt aandeel van het totale perceeloppervlak in het NNN bezit, dan kunnen natuurdoelen ook helpend zijn in de verdien capaciteit van agrarische bedrijven. De financiële voordelen ontstaan veelal vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie (GLB). Het GLB bestaat uit regels, subsidies en beleidsmaatregelen die gericht zijn op landbouw, voedselvoorziening, plattelandsontwikkeling en natuurbeheer in de EU-lidstaten. Financieel is het GLB opgesplitst in twee pijlers; “Inkomenssteun & marktondersteuning” en “Plattelandsontwikkeling”. Binnen de eerste pijler vallen eco-regelingen. Dit zijn extra uitbetalingen boven op de basis inkomstensteun aan boeren die vrijwillig bijdragen aan één of meer van de volgende 5 doelen: biodiversiteit, bodem en lucht, klimaat, landschap en water. Onder de pijler “Plattelandsontwikkeling” worden projectsubsidies verstrekt voor natuurbeheer, innovatie, samenwerking, klimaatmaatregelen en Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Deze laatste subsidie komt per 1 januari 2029 binnen het NNN te vervallen. Subsidies onder het GLB worden voor maximaal zes jaar verstrekt. Het is op voorhand onzeker of er na zes jaar nog middelen voor hetzelfde doel beschikbaar zijn.

Naast financiële voordelen vanuit het GLB zijn er ook voorbeelden bekend waarbij maatregelen die bijdragen aan natuurdoelen ook van positieve invloed zijn op het

bedrijfsresultaat. Zo leiden bijvoorbeeld maatregelen die zorgen voor een beter bodemleven soms tot lagere bemestingskosten. Ook krijgen agrariërs soms extra betaald voor hun goederen wanneer deze worden verwerkt en verkocht als duurzaam product. (Bijna) elke melkfabriek heeft inmiddels wel een duurzaamheidsconcept met een plus. Planet proof is daar een goed voorbeeld van maar ook Farmel heeft een programma voor de Jumbo en AH heeft iets. In het algemeen kunnen agrariërs met wat pijn en moeite wel voldoen aan de gestelde regels. Soms gaat het om wat extra kosten en een duidelijke plus in opbrengst. Deze programma's zijn alleen duidelijk niet ontworpen voor de kleine vaarboer.

LANGERE LOOPTIJD PACTCONTRACTEN EN ONZEKERHEDEN VERLENGING PACTCONTRACTEN BEPERKEN

Het verlengen van de looptijd van pachtcontracten van zes naar bijvoorbeeld 12 jaar, maakt het vanuit agrarisch perspectief makkelijker om een bedrijfsvoering op te baseren. Uitgangspunt is dan wel dat bepaalde rechten die de pachter beschermen van toepassing blijven, bijvoorbeeld het niet tussentijds kunnen opzeggen van de overeenkomst. Vanuit de verpachter betekent een langere looptijd echter dat beslissingen over natuurdoelen en benodigd beheer voor lange(re) tijd niet kunnen worden gewijzigd.

Sinds het Didam-arrest moeten overheden pachtgronden openbaar aanbieden wanneer de looptijd eindigt. Om

ervoor te zorgen dat de percelen verpacht worden aan een agrariër uit het Oostzanerveld die zich wil inzetten voor natuurbeheer, kan gebruik worden gemaakt van specifieke criteria met wegingsfactoren. Naast de pacht prijs wordt dan bijvoorbeeld ook rekening gehouden met de mate waarin biologisch wordt geboerd/natuurbeheer plaatsvindt, kennis en ervaring, en aantal kilometers rijbeweging tussen huiskavelperceel en de te verpachten gronden. De provincie en SBB maken al gebruik van dergelijke criteria.

GANZENSCHADE TERUGDRINGEN DOOR GECOÖRDINEERD BEHEER

De focus vanuit de provincie is het voorkomen van ganzenschade. In het vorige Natura 2000-beheerplan voor het Oostzanerveld (IVOT), waren er geen mogelijkheden om ganzen te bestrijden. In het huidige Natura 2000-beheerplan is deze ruimte bewust wel gecreëerd. De FBE's van de vijf provincies met veel ganzenschade hebben een plan opgesteld voor gecoördineerd beheer. In de werkstroom over ecologisch en economisch duurzaam boeren is besproken dat het wenselijk is dat er een kennisuitwisseling kan plaatsvinden tussen de FBE en de agrariërs. Zo kunnen de agrariërs een (beter) beeld krijgen van het nieuwe gecoördineerde ganzenbeheer en kan de FBE horen waar agrariërs in de praktijk tegenaan lopen.

Op gebiedsniveau is het niet mogelijk om te regelen dat een tegemoetkoming ganzenschade ook kan worden aangevraagd op pachtovereenkomsten waarin beperkingen

in het landbouwkundig gebruik en/of de bestrijding van schadeveroorzakende diersoorten zijn opgenomen. Het is ook niet de verwachting dat dit in de (nabije) toekomst op provinciaal niveau wordt gewijzigd. De oplossing dient daarom te worden gezocht in het terugdringen van ganzenschade.

TERUGDRINGEN ECOLOGISCHE (BEHEER)KNELPUNTEN

Door de genoemde ecologische (beheer)knelpunten terug te dringen, dalen beheerkosten en nemen de mogelijkheden voor agrarisch medegebruik op de natuurpercelen toe. In bijlage 6 worden oplossingsrichtingen genoemd voor een aantal ecologische (beheer)knelpunten, zoals het bestrijden van pitrus.

ANDERE ORGANISATIEVORM VAN BEHEER

Een andere organisatievorm van het beheer kan mogelijk zowel een oplossing bieden voor de beheeruitdagingen die in bijlage 6 zijn besproken als het economisch perspectief verbeteren. De meest verstrekkende optie die is geïdentificeerd, is om het beheer voor het hele Oostzanerveld te laten uitvoeren door een aantal agrariërs die Staatsbosbeheer in loondienst neemt. De werkgroep Gegarandeerd Beheer die in 2023 is opgericht, bestaande uit Staatsbosbeheer, Water, Land & Dijken en een aantal agrariërs, heeft inmiddels geconstateerd dat voor dit idee onvoldoende animo is. Daarom is niet verder onderzocht of deze oplossingsrichting ook juridisch mogelijk is. Wel hebben meerdere agrariërs uitgesproken

om het beheer collectief te willen organiseren, waardoor sommige werkzaamheden efficiënter en tegen lagere kosten plaatsvinden. Daarnaast heeft de Werkgroep Gegarandeerd Beheer enkele initiatieven geïdentificeerd die in gezamenlijkheid kunnen worden opgepakt. Eén van de genoemde initiatieven is het maken van een plan waarbij maaisel uit het gebied financiële waarde creëert, bijvoorbeeld door bokashi. Bokashi is een methode om organisch afval te fermenteren in plaats van het te composteren. Het maaisel wordt zonder zuurstof afgebroken met behulp van bepaalde micro-organismen. Het resultaat is dus geen compost, maar een voorgefermenteerde massa die in de bodem verder wordt omgezet.

VERVOLGACTIES

- Gesprekken tussen agrariërs/andere grondeigenaren en PNH voortzetten over NNN-realisatie. Hierbij enerzijds op bedrijfsniveau zoveel mogelijk inzetten op maatwerk om een daling in rentabiliteit te beperken óf zelfs een verbetering te genereren. Anderzijds op gebiedsniveau kansen creëren om efficiënter beheer uit te kunnen voeren, bijvoorbeeld door het opzetten van een proces van vrijwillige kavelruil. Hiermee kosten reduceren om zo de rentabiliteit verbeteren.
- Een overleg initiëren tussen agrariërs en de Faunabeheereenheid over de dagelijkse praktijkuitdagingen van ganzenbestrijding. Onderzoeken in hoeverre er nog mogelijkheden zijn dit beheer te verbeteren.

-
- Onderzoeken welke vormen van samenwerking er mogelijk zijn in het beheer om zo beheerkosten terug te dringen. Vanuit deze samenwerking nieuwe initiatieven ontwikkelen om inkomsten te verbeteren.
 - Een concrete en cijfermatige onderbouwing van de ontoereikendheid van beheervergoedingen in het Oostzanerveld (laten) opstellen en valideren. Vervolgens deze uitkomsten agenderen binnen de provincie en zo proberen in te brengen tijdens (inter)provinciale en landelijke overleggen over beheervergoedingen.

BIJLAGE 8: INTEGRALE AFWEGINGEN EN KEUZES

In deze bijlage komen alle opgaven in het Oostzanerveld samen. Hoe werken ze door in de dagelijkse werkelijkheid? Vanuit een analyse volgt de bijlage de denkstappen van de werkgroep: vanuit de analyse naar de mogelijke maatregelen (met hun voors en tegens) en vervolgens naar een onderbouwd voorstel voor de aanpak van de opgave.

ALGEMEEN BEELD

Het Oostzanerveld “holt snel achteruit”, om met de woorden van een werkgroep lid te spreken. Het verwildert, groeit langzaam dicht, de percelen kalven af en de sloten lopen vol. De weidevogels hebben het zwaar, de veenmosrietlanden vergrassen en verdrogen en het eiwitrijke gras wordt opgevreten door de ganzen. De agrarische verdienmogelijkheden voor de percelen worden steeds minder waardoor ook het (natuur) beheer achteruitgaat. Als er niets gedaan wordt, dan zullen Staatsbosbeheer en de agrariërs op de middellange termijn naar verwachting noodgedwongen minder onderhoud gaan uitvoeren in het gebied en zal het langzaam dichtgroeien met bomen en stikstof minnende planten. Wettelijke opgaven vanuit o.a. Natura 2000 (N2000) en de Kaderrichtlijn Water (KRW) zullen dan ver buiten bereik raken.

Er zijn vele zaken die bijdragen aan waarom het niet goed gaat, en die hangen veelal met elkaar samen. De belangrijkste twee oorzaken liggen in het watersysteem en het beheer van het gebied. Bij het watersysteem gaat het om zowel de waterkwaliteit als de waterkwantiteit, en de manier waarop water zijn weg vindt door het veld. Bij het beheer gaat het om de dagelijkse uitdagingen in het beheer zelf en om de beperkte agrarische verdien capaciteit.

Gelukkig zijn er ook successen te melden: de weidevogels komen veel voor in het noordelijke, open gebied, grondeigenaren, beheerders en vrijwilligers zetten zich vol in voor het veld, dankzij het budget voor natuurherstelmaatregelen heeft Staatsbosbeheer een deel van het achterstallig onderhoud kunnen aanpakken en de inwoners van Oostzaan genieten van het weidse uitzicht over de gras- en rietlanden. Ook is het Oostzanerveld een geliefde bestemming voor de rustzoekende recreant die vanuit de kano of vanaf de fiets van het gebied geniet.

UITGANGSPUNTEN BIJ DE AFWEGINGEN EN

Een proces van afwegingen en keuzes kun je vanuit verschillende standpunten en problematiek starten. Voor de werkgroep startte het afwegingsproces met de keuze voor het eerste uitgangspunt: **de natuurdoelen staan centraal, oplossingen en maatregelen moeten in dienst staan van de natuurdoelen**. Dit uitgangspunt volgt (onontkoombaar) uit het feit dat de natuurdoelen vanuit N2000, NNN, stikstof,

KRW en de klimaatopgave wettelijke verplichtingen of bindende beleidsafspraken zijn, waaraan moet worden voldaan.

Centraal stellen van de natuurdoelen vraagt een inrichting van het Oostzanerveld met de focus op de natuur én langjarige zekerheid voor natuurbeheer. De natuurdoelen zijn kenmerkend voor een tussenstadium van successie. Alleen als voor het Oostzanerveld ook langjarig, adequaat natuurbeheer gegarandeerd is, kunnen de natuurdoelen blijvend worden gehaald. In het uitvoeren van (natuur) beheer spelen de huidige agrariërs in het gebied momenteel een belangrijke, noodzakelijke rol. **Inzetten op behoud van de mogelijkheid voor lokale, agrarische ondernemers om het natuurbeheer uit te voeren** (daar waar dat vanuit natuurdoelen mogelijk/wenselijk is) is een breed gedragen tweede uitgangspunt van de werkgroep.

Tot slot bleek uit analyses in de verkenningsfase dat de stikstofdepositie, veroorzaakt door bronnen in Natura 2000-gebied IVOT zelf, slechts 3-6% is. De afname in stikstofneerslag moet dus hoofdzakelijk buiten het gebied worden gerealiseerd. De provincie is daar op andere manieren mee bezig. Dit betekent niet dat er helemaal geen opgave op stikstof voor het Oostzanerveld is: lokaal, op perceelniveau, kan de invloed van stikstofuitstoot nog steeds heel groot zijn. Daarom kijkt de werkgroep **niet naar een gebiedsbrede aanpak van de stikstofuitstoot** door bijvoorbeeld het verminderen van de hoeveelheid vee in het gebied.

De beheerchecks voor het gebied onderschrijven dit: gebiedsbreed valt de gemiddelde GVE binnen de grenzen van de minimale en maximale veebezetting. Dat betekent niet dat er niets besproken is over de stikstofopgave. De werkgroep kijkt wel naar maatregelen op individueel bedrijfsniveau en naar maatregelen voor de andere opgaven, die ook bijdragen aan het verminderen van de stikstofuitstoot en -neerslag op de stikstofgevoelige percelen.

Tabel 14. Overzicht van keuzes/maatregelen en hun impact op de opgaven, zie ook andere bijlagen

++ veel positieve gevolgen, + positieve gevolgen, +/- geen gevolgen óf zowel positieve als negatieve gevolgen mogelijk, - negatieve gevolgen, -- veel negatieve gevolgen

Geel = voorstel van de werkgroep om deze keuze/maatregel door te voeren

Grijs = voorstel van de werkgroep om deze keuze/maatregel niet door te voeren

Blok om aantal keuzes = afweging van maatregelen waar tussen is gekozen
Afwegingen zijn zoveel mogelijk toegelicht in bijlage 8. Het nummer voor een keuze/maatregel geeft aan waar meer inhoudelijke info over de keuze is terug te lezen

Let op: de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland, de VHR-doelanalyse en het bodemonderzoek van de 'nat schraalland percelen', kunnen leiden tot andere keuzes

Keuze en maatregel / Opgave	Natura 2000-doelen	NNN realisatie, incl natuurverbindingen	Reductie stikstofemissies	Afname veenoxidatie en broeikasgassen	KRW	Natuur- en landschapsbeheer	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven
Natuurdoelen staan centraal, oplossingen en maatregelen moeten in dienst staan van de natuurdoelen	++	++	++	++	++	++	+/-
Levensvatbaarheid agrarische bedrijven gaat voor natuurdoelen	--	--	+/-	+/-	+/-	+/-	++
Inzetten op behoud van de mogelijkheid voor lokale, agrarische ondernemers om het natuurbeheer uit te voeren - grasland percelen	+	+/-	+/-	+/-	+/-	++	++
Natuurbeheer alleen door Staatsbosbeheer en eventueel andere natuurorganisaties, zowel grasland als botanische percelen	+/-	+/-	+	+	+	--	--
Managementmaatregelen op bedrijfsniveau om stikstofemissies te reduceren - bemesting nabij veenmosrietland	++	+/-	++	+/-	+	+	-
Managementmaatregelen op bedrijfsniveau om stikstofemissies te reduceren - aanpassingen veevoer	+	+/-	+	+/-	+/-	+/-	-
Voortzetten natuurherstelmaatregelen Programma Natuur - o.a. bomen/opslag en appelbes verwijderen, nabehoor, eventueel plaggen	++	+/-	+/-	+/-	+	+	+/-
Gebiedsbrede aanpak van de stikstofuitstoot - reductie van het aantal Grootvee-Eenheden	+	+/-	+	+/-	+	--	-

DRIE HOOFDTHEMA'S IN DE AANPAK

Om de situatie in het Oostzanerveld echt te verbeteren, constateert de werkgroep dat er (minimaal) een aanpak op drie grotere thema's nodig is:

1. een optimalisatie van en aanpassingen in de bestaande zonering van het gebied,
2. ingrepen in het watersysteem en
3. langjarig natuurbeheer zeker stellen.

Let wel, bij alle oplossingsrichtingen en maatregelen in dit hoofdstuk, heeft de werkgroep nu gekeken naar oplossingen binnen het Oostzanerveld. Kanttekening hierbij is dat sommige opgaven alleen opgelost kunnen worden door te kijken op het niveau van heel IVOT, Laag Holland, de provincie of zelfs landelijk.

OPTIMALISATIE ZONERING

De doelen vanuit N2000 en beheertypen vastgelegd in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) vragen verschillende omstandigheden ter plaatse. Er zijn twee "landschapstypen" te onderscheiden in de doelen, met bijbehorende soorten en omstandigheden: aan de ene kant de vochtige, kruidenrijke, schrale graslanden die aantrekkelijk zijn voor weidevogels en geschikt zijn voor een vorm van natuurbeheer door agrariërs. Aan de andere kant de zeer natte rietlanden met hoge botanische waarde, die eigenlijk niet geschikt zijn voor agrarische medegebruik en gevoelig zijn voor stikstofneerslag.

De landschapstypen trekken verschillende soorten en ook dat conflicteert soms met elkaar. Zo zijn de rietlanden een aantrekkelijke plek voor de bruine kiekendief (een doelsoort uit N2000). Het stapelvoedsel voor deze roofvogel wordt gevormd door muizen maar weidevogelkuikens zijn ook potentiële prooien. Ook qua waterkwaliteit vragen de twee landschapstypen verschillende omstandigheden.

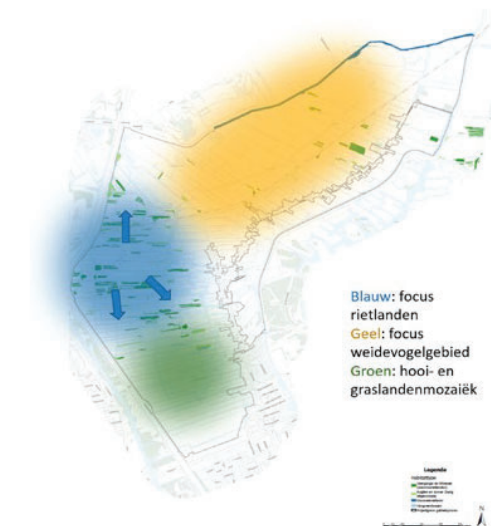
Van nature zijn er al delen met verschillende omstandigheden, begroeiing en soorten in het Oostzanerveld. Ten noorden van het spoor liggen vooral vochtige graslanden, centraal in het middendeel hoofdzakelijk de botanisch percelen en ten zuiden daarvan weer meer graslanden. Deze zonering is dan ook vastgelegd in het Masterplan Oostzanerveld (2020). Dit bestaande voorstel voor zonering kan worden geoptimaliseerd om gericht toe te kunnen werken naar de natuurdoelen.

• MOGELIJKE MAATREGELEN

Maatregelen die zijn besproken in het gebiedsproces zijn:

1. Aanpassingen in de zonering

- Twee aanpassingen in de begrenzing van de zonering uit het Masterplan Oostzanerveld, waardoor het deel met een focus op botanische percelen groter wordt. Ten eerste door een uitbreiding in de noordwesthoek boven het spoor. Deze percelen hebben vanuit het NNN al beheertypen die behoren bij de botanische percelen en zijn kansrijk voor de ontwikkeling van veenmosrietlanden. Ten tweede naar de zuidzijde, waar al kwalificerende veenmosrietlanden voorkomen.

Figuur 25: Indeling van het Oostzanerveld in drie zones

Dit is noodzakelijk om daar aan de Natura 2000-doelstelling te gaan voldoen.

- Een toevoeging aan de zonering in het Masterplan Oostzanerveld, door in het zuidelijk deel te gaan focussen op een mozaïek van de NNN beheertypen vochtig hooiland en fauna- en kruidenrijk grasland. In dit gebied komt nu nog het NNN ambitietype nat schraalland voor. Dit blijkt ecologisch niet haalbaar en moet in overleg met de grondeigenaren worden aangepast naar vochtig hooiland of fauna- en kruidenrijk grasland.

Deze voorgestelde aanpassingen gaan voor een deel over het toevoegen van botanische percelen ten koste van graslanden. Dat betekent verlies van natuurgronden met mogelijkheden voor agrarisch medegebruik, want als graslanden eenmaal zijn omgevormd tot botanische percelen zijn ze niet tot nauwelijks weer terug te brengen tot productieve graslanden.

2. Zonering als middel voor het verminderen van de verwevenheid (“ontvlechten”) van botanische percelen en percelen met agrarisch medegebruik en het gericht terugdringen van stikstofneerslag

In de overleggen zijn maatregelen besproken die bijdragen aan het verminderen van de problemen die optreden als botanische percelen en percelen met (relatief intensiever) agrarisch medegebruik vlak naast elkaar liggen:

- In de praktijk zie je dat in met name het botanische deel kwalificerende veenmosrietlanden en percelen met agrarisch medegebruik direct naast elkaar

liggen. Dit geeft problemen voor de natuurwaarden: mestaanwending op percelen met agrarische medegebruik zorgt voor flinke stikstofdepositie op de naastgelegen veenmosrietlanden (ongeveer 50% van de uitstoot slaat direct naast de plek waar mest wordt toegepast neer) en ook heb je te maken met uit- en afspoeling van nutriënten vanuit de percelen met agrarisch medegebruik naar het water, die het fosfaatgehalte in het water kunnen verhogen. De aanpak hiervan kan door met kavelruil te zorgen dat percelen met relatief intensiever agrarisch medegebruik (zoals weidevogelgrasland) en percelen met stikstofgevoelige soorten op veel minder plekken aan elkaar grenzen. Uitgangspunt daarbij moet de ligging van de botanische percelen zijn, want kwalificerend habitat is wettelijk beschermd en kan dus niet worden “verplaatst”. Kavelruil is een ingrijpende maatregel die goede voorbereiding en zorgvuldige afweging vraagt. Er spelen vragen bij als welke percelen gelijkwaardig zijn en of de ruilers er daadwerkelijk op vooruitgaan als ligging, oppervlak, staat van onderhoud en gebruiksmogelijkheden allemaal in beschouwing worden genomen. Als kavelruil geen optie is, kunnen ook maatwerkafspraken met grondeigenaren en/of -gebruikers over de toepassing van mest op de percelen helpen om de depositie op de kwetsbare percelen omlaag te brengen.

- Ook voor het beheer is het efficiënter als de graslanden, geschikt voor vee, niet door het hele veld verspreid liggen. “Ontvlechten” van botanische percelen en

percelen met agrarisch medegebruik door middel van bijvoorbeeld kavelruil, gericht op het realiseren van grotere blokken die gelijksoortig beheer vragen draagt bij aan efficiënter beheer. Het biedt ook mogelijkheden voor het verbinden van (blokken van) percelen. Verbinden kan wel een bedreiging zijn voor de beschermde soort de noordse woelmuis, die zijn leefgebied heeft op eilanden omdat hij beter zwemt dan andere muizensoorten. Verbindingen kunnen dienen als toegang voor andere soorten, die de Noordse woelmuis vervolgens wegconcurreren.

• AFWEGINGEN EN VOORGESTELDE KEUZES

De werkgroep stelt voor om **de huidige NNN-begrenzing te behouden**. De provincie werkt aan het in overleg met de grondeigenaren **wijzigen van het ambitietype op percelen die de ambitie “nat schraalland”** hebben naar “vochtig hooiland” of “fauna- en kruidenrijk grasland”.

De werkgroep gaat mee in het voorstel voor **aanpassingen in de zonering**, omdat op deze manier afgebakende zones met hun eigen concrete natuurdoelen ontstaan. Het geeft richting aan het “ontvlechten” van percelen met mogelijkheden voor agrarisch medegebruik en de botanische percelen. Het creëert een buffer rondom stikstofgevoelige, beschermde habitats en beperkt de invloed van lokaal uitgestoten stikstof nog verder. De zonering helpt ook bij het vaststellen van het inrichtingsplan en (bijbehorende) beheerplan en creëert duidelijkheid over het gewenste landgebruik op de percelen. Zonering is daarmee een belangrijke basis voor de gewenste

natuurtypen bij NNN-realiseatie. Een cruciale kanttekening bij dit voorstel zijn de resultaten van het onderzoek naar hydrologisch systeemherstel Laag Holland (zie de uitgelichte opmerking op de volgende pagina), die mogelijk van invloed is op de precieze grenzen van de verschillende zones. De keuze voor deze zonering leidt ook tot het voorlopige advies van de werkgroep om, in tegenstelling tot het advies in het Natura 2000-beheerplan IVOT 2023-2029, **geen maatregelen te nemen ten noorden van het spoor om meer leefgebied voor de bruine kiekendief te realiseren**. Uitbreiding van het leefgebied van deze roofvogel staat namelijk haaks op de keuze voor weidevogels ten noorden van het spoor. Om hier tot een definitief advies te komen, moet eerst worden bekeken of er elders in het Natura 2000-gebied IVOT passende mogelijkheden zijn voor de uitbreiding van het leefgebied van de bruine kiekendief.

Tabel 15. Overzicht van keuzes/maatregelen en hun impact op de opgaven, zie ook andere bijlagen.
Zie voor nadere toelichting op kleuren en "scores" tabel 14.

Keuze en maatregel / Opgave	Natura 2000-doelen	NNN realisatie, incl natuurverbindingen	Reductie stikstofemissies	Afname veenoxidatie en broeikasgassen	KRW	Natuur- en landschapsbeheer	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven
Verminderen van verwevenheid van botanische percelen en percelen met agrarisch medegebruik	++	+	++	+	+	++	+
Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - uitbreiding veenmosrietlanden in noordwesthoek boven het spoor	++	+/-	+	++	+	+/-	-
Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - uitbreiding veenmosrietlanden naar het zuiden onder het spoor	++	+/-	+	++	+	+/-	-
Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - ook focus op weidevogels in de zuidoosthoek onder het spoor	++	+	+/-	+/-	+/-	+	+
Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - focus op een mozaïek van vochtig hooiland en kruiden- en faunairijk grasland in zuiden	++	+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Voortzetten focus op ontwikkeling van (veenmos) rietlanden op de nattere percelen	++	+/-	+/-	+	+	+/-	+/-
Stimuleren van jonge vegetatie door graven van petgaten	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	-
Focus verleggen naar bosgroei (Elzenbroekbos) op de nattere percelen	-	+/-	+/-	+	+	+/-	+/-
Behouden van de huidige zonering van het gebied	--	-	--	-	-	--	-

Beheermaatregelen in lijn met Natura-2000 instandhoudings- en uitbreidingsdoelstellingen met uitzondering van volgende maatregel (bruine kiekendief)	++	+/-	+	+/-	++	+/-	+/-
In tegenstelling tot het Natura-2000 advies, geen maatregelen nemen ten noorden van spoor om meer leefgebied voor bruine kiekendief te realiseren, mits elders alternatief	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+
De huidige NNN begrenzing behouden - percelen die binnen het NNN vallen, blijven NNN	+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
NNN mogelijk uitbreiden met kwalificerend habitat percelen die in Natura-2000 liggen, maar (nog) niet in het NNN	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+/-
Beheertypen in overeenstemming brengen met habitattypen - in geval van conflict gaan Natura-2000 doelen voor	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+/-
Percelen met de natuurambitie Nat schaalland vervangen voor Vochtig hooiland en eventueel Kruiden- en faunarijck grasland	+/-	+	+/-	+/-	+/-	+	+
Vasthouden aan de natuurbeheertype Nat schraalland	+/-	-	+/-	+/-	+/-	-	-

INGREPEN IN HET WATERSYSTEEM

Zowel de waterkwaliteit als de waterkwantiteit leveren problemen op in het Oostzanerveld. Het water bevat te veel voedingsstoffen voor het op gang komen van de nieuwe verlandingen, die noodzakelijk zijn om de N2000-doelen te halen. Het waterpeil staat regelmatig zo hoog, dat percelen niet te betreden of te bewerken zijn. Het grondwaterpeil zakt in de zomers midden in de percelen te ver weg,

waardoor veenoxidatie optreedt en gevoelige natuur, zoals de veenmosrietlanden, verdrogen. De watergangen liggen vol bagger en slibben langzaam dicht. Naast nalevering zorgen het beperkte doorzicht en de opwerveling van bagger ervoor dat het water niet voldoet aan de KRW-richtlijnen en bepaalde soorten niet (meer) in het water voorkomen, waardoor de biodiversiteit achteruitgaat. Het boezemwater wordt ingelaten aan de noordoostkant van het Oostzanerveld

en uitgelaten aan de zuidwestzijde. Dit water, met te veel voedingsstoffen, spoelt door het hele gebied.

Deze situatie levert op allerlei vlakken problemen op. De waterkwaliteit en droogte zijn drukfactoren voor de natuur, de hoge waterstanden en dichtslibbende sloten zorgen voor slecht bereikbare en beheerbare percelen en veenoxidatie zorgt voor bodemdaling en uitstoot van broeikasgassen.

• MOGELIJKE MAATREGELEN

Maatregelen die zijn besproken in het gebiedsproces zijn:

3. Hydrologische isolatie van (met name) botanische percelen

De mogelijkheid om het botanische deel hydrologisch te isoleren. Hydrologische isolatie verhoogt het doorzicht en vergroot daardoor de biodiversiteit. Ook biedt het de kans om binnen dat deel gericht te sturen op o.a. de visstand, de waterkwaliteit en het waterpeil. Dat laatste is wenselijk, omdat er in de huidige situatie geen nieuwe verlandingen ontstaan en waterkwaliteit en -peil daarin belangrijke factoren zijn. Nieuwe verlandingen zijn noodzakelijk om de Natura 2000-doelen blijvend te halen. Hydrologische isolatie brengt wel veel vragen en mogelijke problemen met zich mee, o.a. wat betreft schaalniveau, wel of niet volledig afsluiten van een deel van het gebied en de invloed op de beheerbaarheid en recreatiemogelijkheden.

4. Afspraken over het peilbeheer

Voor het peilbeheer zijn drie mogelijkheden besproken:

voortzetten peilaanpassingen o.b.v. de zakkingsclausule, peilfixatie en peilopzet. Peilopzet is een vorm van actieve vernatting die kan worden toegepast om veenafbraak tegen te gaan en vooral effectief is als het polderpeil laag staat t.o.v. van het maaiveld. In het Oostzanerveld is het polderpeil al vrij hoog t.o.v. maaiveld en zou het opzetten van het peil ervoor kunnen zorgen dat sommige percelen vrijwel permanent onder water komen te staan of bijna jaarrond vrijwel verzadigd zullen zijn. Agrarisch medegebruik is dan niet meer mogelijk, want de draagkracht van de bodem is dan zo laag dat er geen vee en/of machines meer op kunnen. Bovendien kunnen ook botanische percelen niet tegen (te lang) onder water staan, veenmosrietlanden verdwijnen dan. Bij peilfixatie blijft het polderpeil constant, terwijl het maaiveld door bodemdaling langzaam zakt. Dan krijg je passieve vernatting, waarbij door de bodemdaling over de jaren op een gegeven moment ook de situatie zal ontstaan dat sommige percelen jaarrond zo nat zijn dat agrarisch medegebruik niet meer mogelijk is. Op dit moment is het beleid van het hoogheemraadschap “peilaanpassingen o.b.v. de zakkingsclausule”. Dit houdt in dat het peil constant blijft, net als bij peilfixatie, maar dat de zakkingsclausule op verzoek kan worden toegepast als het landgebruik daarom vraagt. De zakkingsclausule voor het Oostzanerveld bedraagt 2 mm per jaar en is sinds het vaststellen van het peil in 2013 niet toegepast¹⁰. Dat betekent dat, uitgaande van een bodemdaling van 2 mm per jaar, het polderpeil nu 2,4 cm hoger staat t.o.v. maaiveld dan in 2013.

5. Beleid t.a.v. onderbemalingen

Onderbemalingen verdienen aparte aandacht, het oppervlaktewater wordt dieper bemalen, waardoor de grond dieper wordt ontwaterd. Diepere ontwatering zorgt voor meer veenafbraak. En dat zorgt weer voor extra uitstoot van m.n. CO₂ en versnelde bodemdaling. Nieuwe onderbemalingen in natuurgebieden zijn daarom niet wenselijk. Bestaande onderbemalingen opheffen is vanuit het tegengaan van veenafbraak wenselijk maar lastig, omdat de kans groot is dat het land dan onder water komt te staan. Naast (tijdelijk) meer methaanuitstoot zorgt dat ervoor dat de percelen niet meer (agrarisch) bruikbaar zijn.

6. Verlagen fosfaatgehalte

In het huidige systeem wordt (gebiedsvreemd) voedselrijk boezemwater in het noordoosten ingelaten en in het zuidwesten uitgelaten. Daardoor spoelt fosfaatrijk water door het hele Oostzanerveld. Dit geeft zowel problemen in de bescherming van gevoelige habitats als in de beheerbaarheid: het waterpeil in het noordoosten staat relatief hoog om doorspoeling naar het zuiden te bewerkstelligen. Een oplossing zou kunnen zijn om water zuidelijker in te laten. Dat beperkt het gebied dat wordt doorgespoeld en gaat de wateroverlast in het noorden tegen. Het water zou ook kunnen worden gedefosfateerd. Dit is wel een dure maatregel die vaak op kleinere schaal wordt toegepast. De wettelijk verplichte bemestingsvrije stroken (bufferstroken) langs watergangen dragen ook bij

aan het verminderen van de uitspoeling van fosfaat naar het oppervlaktewater op die plekken waar in het verleden nog tot aan de watergang bemest werd.

7. Verhogen grondwaterstand droge periodes

In droge periodes, met name in de zomer, kan het grondwaterpeil midden in de percelen flink uitzakken. Dit veroorzaakt veenafbraak, met bodemdaling en uitstoot van broeikasgassen. Percelen waar dit speelt krijgen op den duur de vorm van een “soepbord”, wat o.a. in natte periodes kan zorgen voor plassen op het land. Vanuit verschillende oogpunten is het op peil houden van het grondwater daarom wenselijk. De mogelijkheden hiervoor die zijn besproken, zijn waterinfiltratiesystemen of greppels. Een waterinfiltratiesysteem is een dure maatregel voor natuurgebieden. Daarnaast kunnen de infiltratiebuizen, als ze zijn voorzien van een pomp, in theorie ook gebruikt worden om de grond dieper te ontwateren, wat niet wenselijk is vanuit de natuur- en klimaatdoelen. Wel is het veel makkelijker bij het uitvoeren van beheer op de percelen dan greppels. Vanwege de slechte waterdoorlatendheid van veen (tot 4-5 m vanaf de greppel dringt het water nog door in de bodem) moeten greppels zo’n 8m uit elkaar worden aangelegd. Er moeten relatief veel greppels worden aangelegd om ook midden in een perceel de grondwaterstand voldoende te verhogen.

8. Baggeren

Een veel ingebrachte ingreep om de waterkwaliteit te verbeteren en het beheer te vergemakkelijken is baggeren.

¹⁰ Aanvullen huidige ontwikkelingen n.a.v. uitzoekpunt HHNK en Taams

HHNK bepaalt voor de hoofdwatergangen nu eens in de zeven jaar of baggeren noodzakelijk is. Voor het Oostzanerveld wordt dit in 2030 weer opnieuw bekeken. Perceel-eigenaren zijn zelf verantwoordelijk voor het openhouden van secundaire en tertiaire watergangen. Baggeren verbetert op korte termijn de doorvaarbaarheid en vermindert de hoeveelheid opgeloste deeltjes in het water. Op de langere termijn blijkt het vaak geen adequate maatregel: bagger bestaat vooral uit afgebroken veen en baggeren versnelt juist de veenafbraak. Hierdoor neemt de bodemdaling toe en lopen de sloten, zonder robuuste slootkanten, snel weer vol met nieuwe bagger. Te diep baggeren kan ervoor zorgen dat de bodem “openbarst” en er vanuit de bodem juist meer bagger ontstaat.

9. Slootkantbeheer

Afkalving van de percelen in de sloten zorgt, naast verlies van land, voor extra slappe bagger en extra voedingsstoffen in het water. Het tegengaan van deze erosie van de slootkanten is belangrijk voor de aanpak van zowel het opgang brengen van nieuwe verlandingen als het verbeteren van de waterkwaliteit. Natuurvriendelijke oevers (in bredere sloten) en (natuurlijke) oeverbeschoeiing kunnen helpen om de oevers te herstellen en afkalving tegen te gaan. Deze maatregelen helpen ook voorkomen dat bij baggeren het land nog harder de sloot in loopt. De Amerikaanse rivierkreeft is een zorgpunt, deze ondergraaft kwetsbare oevers. Het is momenteel wachten op rijksbeleid voor deze exoot.

• AFWEGINGEN EN VOORGESTELDE KEUZES

Voorafgaand benadrukt de werkgroep het belang van een systeemaanpak op gebied van water: hydrologische maatregelen moeten veelal in samenhang worden toegepast om ook effectief te zijn. Bijvoorbeeld: het effect van hydrologische isolatie is zonder maatregelen als visstand- en slootkantbeheer naar verwachting veel kleiner of mogelijk zelfs negatief.

Maatregelen voor de waterkwaliteit

De werkgroep denkt dat hydrologisch isolatie, in combinatie met visstandbeheer, slootkantbeheer en wellicht defosfatering, maatregelen zijn die positief bijdragen aan het halen van de botanische natuurdoelen in de centrale zone van het Oostzanerveld. Dit vraagt wel onderzoek naar de schaal en vorm: afsluiten van watergangen en/of een heel deel heeft invloed op de bereikbaarheid van percelen, zowel binnen als buiten het geïsoleerde gedeelte en op de recreatieve mogelijkheden. Daarnaast blijkt uit eerdere ervaringen met hydrologische isolatie dat de waterkwaliteit niet altijd verbetert of dat er andere problemen, zoals blauwalg, kunnen ontstaan. Ook moet goed gekeken worden naar de financiering voor beheer en onderhoud van het geïsoleerde gebied, omdat de kosten daarvan naar verwachting toenemen.

Om het doorspoelen van het gebied met gebiedsvreemd (voedselrijk) water te beperken en in de haarvaten een meer (voedselarm) regenwater gestuurd watersysteem te kunnen realiseren, stelt de werkgroep voor om te onderzoeken of de inlaat verplaatst kan worden naar een

locatie aan de zuidzijde van het Oostzanerveld, dichterbij de uitlaat.

De werkgroep ziet geen heil in meer of vaker baggeren, omdat je daar uiteindelijk het land juist mee in de sloten trekt. Om de hoeveelheid bagger terug te dringen stelt ze voor om in te zetten op gebiedsbreed slootkantbeheer d.m.v. afrasteren om vertrappen te voorkomen, natuurvriendelijke oevers daar waar de watergangen daar breed genoeg voor zijn en natuurlijke beschoeiing op de andere plekken.

Maatregelen voor de waterkwantiteit

Voor wat betreft peilbeheer stelt de werkgroep voor om vast te houden aan peilaanpassingen o.b.v. de zakkingsclausule¹¹. Ze doet dit omdat het waterpeil al hoog staat in het Oostzanerveld, op het niveau dat gewenst is voor het tegengaan van veenafbraak en de uitstoot van broeikasgassen, 20 tot 40 cm onder maaiveld. Om bodemdaling en CO₂-uitstoot in het Oostzanerveld tegen te gaan zijn gerichte maatregelen nodig om de grondwaterstand in de percelen te verhogen, algemene peilopzet draagt nauwelijks tot niet bij aan dit doel. Wat wel bijdraagt, zijn greppels of een

¹¹ Let wel, ondanks behoud van de zakkingsclausule ziet de werkgroep een autonome trend waarin het gebied door klimaatverandering en bodemdaling steeds natter wordt, en daarmee steeds minder geschikt voor agrarisch medegebruik. Er zit een grens aan hoeveel het polderpeil nog mee kan zakken met de optredende bodemdaling, zonder dat andere gebruiksfuncties zoals wonen in het geding komen.

waterinfiltratiesysteem (WIS). De werkgroep stelt voor om in te zetten op greppels, in het besef dat dit het beheer eerder lastiger zal maken dan makkelijker. Toch stelt ze dit voor omdat WIS een relatief dure maatregel is voor een laagproductief gebied en ze daarnaast geen voorstander is van (extra) buizen in de grond in een natuurgebied. Wel heeft ze afgesproken om in de planvormingsfase eerst goed de gevolgen voor het beheer van de percelen in kaart te brengen. De werkgroep stelt voor om in principe geen WIS toe te passen in het Oostzanerveld, maar wil dit in de volgende fase nader onderzoeken. Wel heeft de werkgroep het openhouden van de mogelijkheid van WIS op rijlandpercelen besproken.

De werkgroep stelt voor om in het Oostzanerveld geen nieuwe onderbemalingen toe te staan. Onderbemalingen verlagen juist het grondwaterpeil in de percelen en dragen niet bij aan de wettelijke opgaven. Dit voorstel wijkt af van het huidige beleid van HHNK en zal dus een beleidsaanpassing vragen. Het is niet bekend in hoeverre hier bestuurlijke draagvlak voor is bij HHNK. Wel is HHNK al (erg) terughoudend in het toestaan van nieuwe onderbemalingen.

Keuze en maatregel / Opgave	Natura 2000-doelen	NNN realisatie, incl natuurverbindingen	Reductie stikstofemissies	Afname veenoxidatie en broeikasgassen	KRW	Natuur- en landschapsbeheer	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven
Voortzetten peilaanpassingen op basis van de zakkingsclausule van 2 mm/jaar	++	+/-	+/-	+	+/-	+	+/-
Peil opzetten (polderpeil wordt opgezet, er is sprake van actief vernatten)	+/-	--	+/-	+	-	--	--
Peilfixatie (polderpeil blijft constant, door bodemdaling is er sprake van passief vernatten)	+/-	-	+/-	+	-	-	--
Voortzetten huidige onderbemalingen	--	+	+/-	--	+/-	+	+
Geen nieuwe onderbemalingen goedkeuren	++	+/-	+/-	++	+	+/-	-
Opheffen bestaande onderbemalingen	++	-	+/-	++	+/-	-	--
Grondwaterpeil verhogen in de droge periodes met behulp van greppels (in principe geen waterinfiltratiesysteem - nader onderzoeken/ beleid)	++	+/-	+/-	--	+/-	+/-	+/-
Grondwaterpeil in het midden van de percelen ongewijzigd laten	--	+/-	+/-	--	+/-	+/-	+/-
Afkalving voorkomen door slootkantbeheer - afrasteren, natuurvriendelijke oevers, natuurlijke beschoeiing, bestrijden Amerikaanse rivierkreeft	++	+/-	+/-	+/-	++	+/-	+/-
Fosfaatgehalte verlagen - verkennen om de waterinlaat te verplaatsen naar een locatie aan de zuidzijde van het Oostzanerveld, dicht bij de uitlaat	++	+/-	+/-	+/-	++	+/-	+/-

Fosfaatgehalte verlagen en doorzicht verbeteren door hydrologische isolatie - nader te onderzoeken, in combinatie met visstandbeheer, slootkantbeheer, evt. defosfatering	++	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+/-
Defosfatering op polderniveau	++	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+/-
Vaker en/of intensiever baggeren door Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	-	+/-	+/-	+/-	--	+/-	+/-

Tabel 16. Overzicht van keuzes/maatregelen en hun impact op de opgaven, zie ook andere bijlagen
Zie voor nadere toelichting op kleuren en "scores" tabel 14

GEGARANDEERD LANGJARIG NATUURBEHEER

Alle beherende partijen in het Oostzanerveld ervaren dat het beheer in rap tempo lastiger wordt, zowel voor de agrarische bedrijfsvoering als het (agrarisch) natuurbeheer. De meest ervaren problemen zijn ganzenoverlast, (te) hoge waterstanden, pitrus, predatie, verruiging (waaronder opslag van bomen), de kosten van (maaieren en) afvoeren van maaisel, en overlast van exoten zoals cranberry, appelbes en in toenemende mate watercrassula en de Amerikaanse rivierkreeft.

Veel van bovenstaande zaken hebben direct of indirect een kostencomponent: ganzenvraat zorgt voor minder grasopbrengst en de noodzaak om voer in te kopen, ook pitrus zorgt ervoor dat maaieren lastiger wordt en er minder voer van het land komt, hoge waterstanden remmen de grasgroei en draagkracht van de percelen, predatoren roven weidevogeleieren en -kuikens waardoor het totale aantal vogels daalt. Minder vogels betekent ook dat er alleen minder "zware" ANLb pakketten¹² met minder

vergoeding kunnen worden afgesloten. Verruiging maakt maaieren en afvoeren lastig en duurder, het verwijderen van boomopslag moet vanwege de natte omstandigheden handmatig gebeuren.

Langjarig adequaat beheer is wel heel belangrijk. De huidige situatie is eigenlijk een negatieve spiraal, waarin toch al lastiger beheer steeds duurder wordt, er daardoor (noodgedwongen) minder beheer is en dat maakt het beheer vervolgens nog weer lastiger. Als deze spiraal niet doorbroken wordt, zal het gebied op termijn vrijwel onbeheerbaar worden en verbossen. Dat betekent verlies van juist die unieke natuurwaarden die vanuit N2000 en NNN hier beschermd zijn: de open vochtige graslanden met weidevogels en natte rietlanden met o.a. roerdomp en noordse woelmuis. Het betekent ook dat het voor de agrariërs in het gebied onmogelijk wordt om hier vee te houden en het gebied een hele ander karakter en (recreatieve) beleefbaarheid krijgt.

In het vraagstuk van het beheer moeten we onderscheid maken tussen natuurbeheer en beheer in het kader van (agrarische) bedrijfsvoering. De grootste grondeigenaar in het gebied, Staatsbosbeheer, past voor al haar gronden natuurbeheer toe. Percelen van Staatsbosbeheer die geschikt zijn voor (of in het beheer zelf vragen om) agrarisch medegebruik verpacht ze aan agrariërs. In de liberale pachtcontracten horen daar afspraken over beheer en gebruiksmogelijkheden bij. Oudere contracten hebben deze afspraken vaak niet, wat het voor Staatsbosbeheer moeilijker maakt om de gewenste natuurtype op deze percelen blijvend te realiseren. De agrariërs in het gebied beheren hun (pacht)percelen als onderdeel van hun bedrijfsvoering. Ze zetten de gronden in voor weidegang van vee en/of voor de productie van voer. Ze hebben de mogelijkheid om hun inkomen uit het bedrijf aan te vullen door natuurbeheer. In de praktijk doen heel veel agrariërs dat, velen halen zelfs het grootste deel van hun inkomen uit (agrarisch) natuurbeheer.

Voor natuurbeheer zijn vergoedingen beschikbaar. Het probleem is dat de hoogte van deze vergoedingen landelijk worden vastgesteld op basis van gemiddelde beheerkosten, die niet opgaan voor het kleinschalige, sterk verweven eilandenlandschap van het Oostzanerveld.

¹² Let wel, ANLb op percelen die vallen onder het NNN is vanaf 2029 niet meer mogelijk.

Daarnaast dekken de vergoedingen 84% van deze landelijk vastgestelde kosten (men gaat uit van enige opbrengst van de percelen) en worden ze uitbetaald aan de perceeleigenaar. In geval van pacht besteedt de verpachter een deel van het (natuur)beheer uit. De pachter ontvangt daar nu geen natuurbeheervergoeding voor.

Daarbovenop hebben de agrariërs ook nog te maken met onzekerheden en veranderende regels. Voorbeelden hiervan zijn het o.a. het afschaffen van de derogatie. Een belangrijke recente onzekerheid is de veranderingen bij het uitgeven van pachtgronden. Zowel de provincie als Staatsbosbeheer hebben zich hierbij te houden aan regels die volgen uit het Didam-arrest. Gevolg hiervan is dat een agrariër die al jarenlang bepaalde gronden pacht, nu na afloop van de looptijd van het pachtcontract niet meer zeker weet of hij die opnieuw kan pachten. Dat maakt het lastig een bedrijfsvoering op in te richten en keuzes over de juiste investeringen te maken.

De bedrijfsvoering van de agrariërs in het gebied is in beginsel hun eigen zaak: elke ondernemer bepaalt zelf zijn bedrijfsstrategie en is zelf verantwoordelijk voor een rendabel bedrijfsmodel. Natuurbeheer ten dienste van de natuurdoelen zou daarin geen kostenpost voor de bedrijfsvoering moeten zijn. Omdat de rentabiliteit van diverse bedrijven onder druk staat, hebben de werkgroep en werkstromen gekeken naar de agrarische verdienmogelijkheden in het gebied. Dit omdat ze, zoals in de uitgangspunten al beschreven, de belangrijke rol van

de agrariërs in het (natuur)beheer onderschrijven en deze zo willen houden.

- **MOGELIJKE MAATREGELLEN**

Maatregelen die zijn besproken in het gebiedsproces zijn:

10. Ecologisch duurzaam boeren: NNN-realisatie en stikstofuitstoot terugdringen

Veel agrariërs in het OZV doen actief aan natuurbeheer en via greppelen, slootkantbeheer en afrasteren dragen ze bij aan waterdoelstellingen. Met o.a. maaien en afvoeren helpen ze de biodiversiteit te vergroten, ontstaan leefgebieden voor weidevogels en kansen voor andere natuurdoelen. Verdere realisatie van het NNN is een belangrijke maatregel om de natuurdoelen ook op lange termijn te garanderen. Realisatie betekent dat het feitelijk gebruik past bij het beheertype dat is vastgelegd in het Natuurbeheerplan en dat er een kwalitatieve verplichting (KV) op het perceel is gevestigd bij de notaris. Daarmee ligt er een beperking op het gebruik van het perceel. Daarnaast wordt de bestemming planologisch vastgelegd in het omgevingsplan bij de gemeente. Hierdoor wordt het beoogde natuurbeheer gegarandeerd. De werkgroep ziet dat in de praktijk de kwaliteit van de natuur op gerealiseerde NNN-percelen soms onder de maat blijkt te zijn. Sturing en/of toezicht op het naleven van de beheerafspraken is daarom een belangrijk aandachtspunt.

Tot slot is het beperken van de stikstofneerslag een ander belangrijk punt om de agrarische activiteiten ecologisch

meer duurzamer te krijgen. De stikstofneerslag die wordt veroorzaakt door de landbouw in het gebied is, zoals eerder genoemd, op het totaal heel beperkt (3-6%). Omdat alle vermindering winst is, is er wel gesproken over de maatregelen die agrariërs in hun eigen bedrijfsvoering kunnen toepassen. Zoals het niet uitrijden van mest nabij stikstofgevoelige natuur (daar waar de bij de zoneringsbesproken verwevenheid van landbouw en natuur niet met de nieuwe zoneringsplan kan worden opgelost), de eiwitrijkheid van het voer en maatregelen op stalniveau. Maatregelen op niveau van individuele bedrijven is in lijn met het stikstofbeleid dat momenteel (nov. 2024) in ontwikkeling is. Daarin gaan we van algemene depositiewaarden naar een streefwaarde ammoniak per ha per jaar van een individueel bedrijf.

11. Economisch duurzaam boeren: verdienmodellen veenweide

Tijdens de werkstroombijeenkomst zijn vier mogelijke ontwikkelrichtingen voor agrarische bedrijfsvoering op veenweidegronden besproken met een aantal Oostzaanse agrariërs en de agrarische werkgroepleden. Ze keken onder andere naar de kans rijkheid voor toepassing in het Oostzanerveld. Deze ontwikkelrichtingen zijn: a) Ecosysteemdiensten (natuurboeren); b) Korte ketens; c) Schaalvergroting en d) Nieuwe teelten

Volgens de agrariërs is het scenario van ecosysteemdiensten/natuurbeheer het meest van toepassing op de huidige situatie.

Zij zien natuurbeheer ook als het agrarische toekomstscenario voor het Oostzanerveld. Dit scenario kan eventueel in combinatie met schaalvergroting, als minder bedrijven op dezelfde hoeveelheid grond ook als schaalvergroting wordt gezien. Minder boeren met meer grond zou een beperkt aantal agrariërs de mogelijkheid voor een fulltimebaan als boer kunnen bieden. Hier zit voor het Oostzanerveld wel een duidelijke limiet aan, gezien de arbeidsintensiteit van beheer in deze vaarpolder. De agrariërs zelf schatten in dat 40-50 ha goed te doen is met 1fte, daarboven wordt het lastig om het beheer voldoende op orde te houden.

De bedrijfseconomische mogelijkheden van nieuwe natte teelten (zoals lisdodde of azolla) zien de agrariërs (nog) niet. Er zijn misschien mogelijkheden om ketens te verkorten, bijvoorbeeld door een keurmerk voor streekproducten. Het is volgens de agrariërs pas interessant om dit te onderzoeken als de basis op orde is. Dat is hij nu in veel gevallen niet. Dat komt door aan de ene kant het uitdagende beheer met de bijkomende problematiek van verruiging, pitrus, ganzenschade en (voor de landbouw) hoge waterpeilen en aan de andere kant de opbrengsten en natuurbeheervergoedingen die niet in verhouding staan tot de inspanning en kosten van het beheer. Veel agrariërs hebben hierdoor uit noodzaak een betaalde baan of eigen bedrijf naast hun agrarische bedrijf/beheerwerkzaamheden in het Oostzanerveld. Ook met neveninkomsten, op bijv. het gebied van recreatie, krijgen zij de bedrijfsvoering van hun agrarische onderneming niet altijd sluitend.

12. Samenwerken in het beheer (initiatiefgroep Gegarandeerd Beheer)

Verschillende agrariërs uit het Oostzanerveld, Staatsbosbeheer en Water, Land en Dijken werken naar aanleiding van het gebiedsproces aan een voorstel voor een beheerplan. Zij kijken hierbij o.a. naar het huidige beheer, de probleempunten, het financiële plaatje voor het Oostzanerveld en monitoring van het beheer. Ook kijken ze naar nieuwe of andere vormen van samenwerken die wellicht voor een efficiëntieslag in het beheer kunnen zorgen. In hun plan geven de gecombineerde beheerders helder inzicht in de kosten van het beheer in een water- en eilandenrijk gebied als het Oostzanerveld. Ze doen ook een heel aantal suggesties voor de aanpak van de problemen waar ze in het dagelijks beheer tegenaan lopen

13. Faunaoverlast en -schade: predatoren (o.a. vos, ekster, kraai) en ganzen

In het Oostzanerveld is in het weidevogelbeheer veel last van predatoren zoals eksters en kraaien, en daar waar verruiging is, ook de vos die er schuilplekken vindt. De dieren pikken de eieren en pakken de jonge kuikens. Uit onderzoek blijkt dat een aanpak van predatoren alleen effectief is als er eerst maatregelen getroffen worden om de geschiktheid van het leefgebied voor de weidevogels te verbeteren en er vervolgens, als dit nog nodig is, een aanpak op alle predatoren wordt ingezet. De geschiktheid van de leefgebieden voor weidevogels kunnen met name worden verbeterd door te vernatten en de openheid te behouden. Verruiging en opslag van bomen zorgen voor een afname in

de openheid. Ook het verwijderen van maaisel is belangrijk. Naast het inzetten van deze maatregelen kan ook monitoring van de overlast en schade helpen om op basis daarvan te kijken naar concrete, passende maatregelen tegen de verschillende soorten predatoren.

Een ander zeer groot probleem zijn de aantallen ganzen die dagelijks in het veld neerstrijken, het gras weg eten en de boel onderpoeppen. Hierin spelen twee pijnpunten:

1. Omdat deze ganzen veelal tot een onder N2000 beschermde soort behoren, mocht er tot voorkort niet op worden gejaagd. In het nieuwe Natura 2000-beheerplan 2023-2029 is beroepsmatig, gecoördineerd ganzenbeheer wel mogelijk gemaakt. Dit biedt kansen voor de aanpak van de ganzenoverlast. De FBE's van de vijf "ganzeprovincies" werken aan een gezamenlijk plan voor de ganzenbestrijding (www.ganzenplan.nl).
2. Vergoeding van ganzenschade. Afhankelijk van waar iemands percelen liggen en in geval van pacht, welke afspraken er in het pachtcontract staan, komen ondernemers in aanmerking voor een vergoeding van de ganzenschade. In sommige gevallen bevat de vergoeding een eigen risico. De provincie heeft dat eigen risico bij overlast van bepaalde ganzensoorten begin 2024 verlaagd van 20% naar 5%, omdat ze ziet in welke mate de overlast is toegenomen de afgelopen jaren.

14. Aanpak van exoten

Bepaalde exoten, zoals de cranberry en de appelbes,

watercrassula en in toenemende mate de Amerikaanse rivierkreeft, zorgen voor overlast. De aanpak van deze soorten vraagt vaak een intensieve (soms handmatige) aanpak. In geval van de Amerikaanse rivierkreeft ontbreekt het nog aan beleid voor een aanpak.

15. Pitrus

Tijdens de bijeenkomsten en een vaartocht door het Oostzanerveld hebben de agrariërs duidelijk gemaakt welke problemen de oprukkende hoeveelheden pitrus op de percelen veroorzaken bij het agrarisch medegebruik en voor het succes van de weidevogels. Hoge waterstanden, achterstallig onderhoud en "verslempte" stukken grond (bijvoorbeeld door langdurig onder water staan of betreding) creëren plekken waar pitrus snel kan toenemen. Pitrus verwijderen is veelal een intensieve klus, die geregeld maaien en afvoeren op de juiste momenten vraagt, al dan niet in combinatie met bekalken. Een andere oplossing is de inzet van een gewasbeschermingsmiddel. De mening over de wenselijkheid hiervan in een natuurgebied zijn verdeeld. Staatsbosbeheer staat dit niet toe op de gronden die zij verpacht. De provincie heeft naar aanleiding van de problematiek een overzicht gemaakt van de mogelijke aanpak van pitrus op percelen met agrarisch medegebruik.

• AFWEGINGEN EN VOORGESTELDE KEUZES

Ecologisch duurzaam boeren

De werkgroep erkent de noodzaak van de koers van de provincie om in te blijven zetten op NNN-realisatie in het Oostzanerveld, omdat dit de grootste garantie op een in de

toekomst ecologisch robuust gebied geeft. Het onderzoek naar hydrologisch systeemherstel in Laag Holland levert mogelijk beslissingen op over bijvoorbeeld hydrologische isolatie die een aanpassing in de natuurdoeltypen voor de verschillende percelen vraagt. Provincie wacht daarom op deze resultaten voordat zij actief doorgaat met gesprekken over NNN-realisatie. Op individuele basis zullen provincie en Staatsbosbeheer ook met grondeigenaren en pachters spreken over het zoveel mogelijk beperken van hun bijdrage aan de stikstofneerslag door bijvoorbeeld afspraken te maken over het niet/minder uitrijden van mest nabij stikstofgevoelige habitats en managementmaatregelen. De werkgroep gaat ervan uit dat bedrijven op individueel niveau maatregelen zullen nemen en we zo samen de hoogst haalbare vermindering van stikstofuitstoot kunnen behalen.

Zoals gezegd wordt de hoogte van de SNL-vergoedingen voor natuurbeheer landelijk vastgesteld. Dit knelpunt kan daarom niet op het schaalniveau van het Oostzanerveld worden opgelost. Wel kan een duidelijk uitgewerkte casus die laat zien hoe de vergoedingen ontoereikend zijn concrete input zijn voor de landelijke gesprekken over de beheervergoedingen. De werkgroep zorgt ervoor dat de knelpunten die niet in dit gebiedsproces op te lossen zijn als concreet voorbeeld worden meegenomen in de discussies die over deze onderwerpen gevoerd worden bij provincie en Rijk.

Economisch duurzaam boeren

De werkstroomleden geven duidelijk aan dat zij voor het

Oostzanerveld de meeste toekomst zien in het doorzetten van de ontwikkeling richting (nog meer) ecosysteemdiensten. Deze ontwikkeling wordt deels belemmert door de praktische problemen in het dagelijks beheer. De werkgroep vindt het daarom belangrijk om te kijken hoe de agrariërs ondersteund kunnen worden om, daar waar nodig, de basis op orde te krijgen, zonder dat ze de verantwoordelijkheid voor een rendabele bedrijfsvoering overneemt. Dit gaat dan vooral om zaken als passende vergoedingen, duidelijke (waar mogelijk langjarige) pachtafspraken en de mogelijkheden om plaagsoorten te bestrijden. Deze punten worden bij de voorgestelde keuzes voor langjarig gegarandeerd (natuur) beheer hieronder besproken.

Langjarige gegarandeerd (natuur)beheer

De werkgroep is heel blij met het initiatief van de agrariërs, Water, Land en Dijken en Staatsbosbeheer om te werken aan ideeën over het gezamenlijk beheer van het Oostzanerveld. Ze neemt de haalbare voorstellen van de initiatiefgroep over als projecten voor de volgende fase van het gebiedsproces. Voor wat de ganzenbestrijding betreft is het wachten op het vaststellen van het gezamenlijke plan van de FBE's. Daarna kunnen afspraken gemaakt worden met de FBE over ganzenbestrijding. Verder stelt de werkgroep voor om in het plan van aanpak voor de volgende fase van het gebiedsproces te onderzoeken welke extra maatregelen er voor exotenbestrijding mogelijk zijn en of een pilot voor de aanpak van pitrus in het Oostzanerveld mogelijk is en van toegevoegde waarde kan zijn.

Keuze en maatregel / Opgave	Natura 2000-doelen	NNN realisatie, incl natuurverbindingen	Reductie stikstofemissies	Afname veenoxidatie en broeikasgassen	KRW	Natuur- en landschapsbeheer	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven
NNN-realisatie voortzetten (PNH), afhankelijk van kansen en financiële middelen: zelfrealisatie (particulier natuurbeheer), ruilen, verkopen of in uiterst geval onteigenen	++	++	+/-	+/-	+/-	+	-
NNN-realisatie voortzetten (SBB) - afspraken maken met pachters die contracten hebben van vóór 1 december 1977 of in uiterst geval ontpachten	++	++	+/-	+/-	+/-	+	--
Agrarische Landbouwtrend "Ecosysteemdiensten" (natuurboeren - regionale oriëntatie, multifunctionele landbouw)	++	+	+	+	+	++	+/-
Agrarische Landbouwtrend "Korte ketens" (regionale oriëntatie, voedselproductie) - eventueel aanvullend op "Ecosysteemdiensten"	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Agrarische Landbouwtrend "Nieuwe teelten" (mondiale oriëntatie, multifunctionele landbouw)	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+	-
Agrarische Landbouwtrend "Schaalvergroting" (mondiale oriëntatie, voedselproductie)	--	--	--	-	-	--	-
Onderzoeken of het mogelijk is de looptijd van pachtcontracten te verlengen en onzekerheden verlenging pachtcontracten te beperken	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+

Inzichtelijk maken hoe de beheervergoedingen ontoereikend zijn in het Oostzanerveld als input voor provinciale/landelijke discussies over dit onderwerp	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+
Beheervergoedingen voor Oostzanerveld op gebiedsniveau proberen te verhogen	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Eventueel proces van vrijwillige kavelruil zodat eigendom per eigenaar meer bij elkaar ligt en beheerkosten dalen als gevolg van minder vaarbewegingen	+	+	+	+/-	+	+	+
Gecoördineerd ganzenbeheer opzetten in samenwerking met Faunabeheer Eenheid om ganzen te bestrijden en schade terug te dringen	+	+/-	+/-	+/-	+	+	++
Verhogen en uitbreiden van tegemoetkoming ganzenschadevergoeding	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	++
Samenwerken in het bestrijden van pitrus, Amerikaanse rivierkreeft, predatie	++	+/-	+/-	+/-	+	++	+
Meer samenwerken/coördinatie in natuurbeheer en delen van kennis	+	+/-	+/-	+/-	+/-	++	+
Voortzetten van huidige samenwerking/coördinatie in natuurbeheer en delen van kennis	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

Tabel 17. Overzicht van keuzes/maatregelen en hun impact op de opgaven, zie ook andere bijlagen

Zie voor nadere toelichting op kleuren en "scores" tabel 14

Bijlage	Keuze en maatregel / Opgave	Natura 2000-doelen	NNN realisatie, incl. natuurverbindingen	Reductie van stikstofemissies	Afname veenoxidatie en broeikasgassen	KRW	Natuur- en landschapsbeheer	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven
8	Natuurdoelen staan centraal, oplossingen en maatregelen moeten in dienst staan van de natuurdoelen	++	++	++	++	++	++	+/-
8	Levensvatbaarheid agrarische bedrijven gaat voor natuurdoelen	--	--	+/-	+/-	+/-	+/-	++
8	Inzetten op behoud van de mogelijkheid voor lokale, agrarische ondernemers om het natuurbeheer uit te voeren - grasland percelen	+	+/-	+/-	+/-	+/-	++	++
8	Natuurbeheer alleen door Staatsbosbeheer en eventueel andere natuurorganisaties, zowel grasland als botanische percelen	+/-	+/-	+	+	+	--	--
3	Managementmaatregelen op bedrijfsniveau om stikstofemissies te reduceren - bemesting nabij veenmosrietland	++	+/-	++	+/-	+	+	-
3	Managementmaatregelen op bedrijfsniveau om stikstofemissies te reduceren - aanpassingen veevoer	+	+/-	+	+/-	+/-	+/-	-
3	Voortzetten natuurherstelmaatregelen Programma Natuur - o.a. bomen/opslag en appelbes verwijderen, nabeheer, eventueel plaggen	++	+/-	+/-	+/-	+	+	+/-
3	Managementmaatregelen op bedrijfsniveau om stikstofemissies te reduceren - ander stalsysteem	+	+/-	+	+/-	+/-	+/-	--
3	Gebiedsbrede aanpak van de stikstofuitstoot - reductie van het aantal Grootvee-Eenheden	+	+/-	+	+/-	+	--	-

++ veel positieve gevolgen, + positieve gevolgen, +/- geen gevolgen óf zowel positieve als negatieve gevolgen mogelijk, - negatieve gevolgen, -- veel negatieve gevolgen

Geel = voorstel van de werkgroep om deze keuze/maatregel door te voeren

Grijs = voorstel van de werkgroep om deze keuze/maatregel niet door te voeren

Blok om aantal keuzes = afweging van maatregelen waar tussen is gekozen

Afwegingen zijn zoveel mogelijk toegelicht in bijlage 8. Het nummer voor een keuze/maatregel geeft aan waar meer inhoudelijke info over de keuze is terug te lezen

Let op: de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland, de VHR-doelenanalyse en het bodemonderzoek van de 'nat schraalland percelen', kunnen leiden tot andere keuzes

1	Verminderen van verwevenheid van botanische percelen en percelen met agrarisch medegebruik	++	+	++	+	+	++	+
1	Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - uitbreiding veenmosrietlanden in noordwesthoek boven het spoor	++	+/-	+	++	+	+/-	-
1	Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - uitbreiding veenmosrietlanden naar het zuiden onder het spoor	++	+/-	+	++	+	+/-	-
1	Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - ook focus op weidevogels in de zuidoosthoek onder het spoor	++	+	+/-	+/-	+/-	+	+
1	Optimalisatie van de bestaande zonering van het gebied - focus op een mozaïek van vochtig hooiland en kruiden- en faunairijk grasland in zuiden	++	+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
1	Voortzetten focus op ontwikkeling van (veenmos)rietlanden op de nattere percelen	++	+/-	+/-	+	+	+/-	+/-
1	Stimuleren van jonge vegetatie door graven van petgaten	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	-
4	Focus verleggen naar bosgroei (Elzenbroekbos) op de nattere percelen	-	+/-	+/-	+	+	+/-	+/-
1	Behouden van de huidige zonering van het gebied	--	-	--	-	-	--	-
1	Beheermaatregelen in lijn met Natura 2000-instandhoudings- en uitbreidingsdoelstellingen met uitzondering van volgende maatregel (bruine kiekedief)	++	+/-	+	+/-	++	+/-	+/-
1	In tegenstelling tot het Natura 2000-advies, geen maatregelen nemen ten noorden van spoor om meer leefgebied voor bruine kiekedief te realiseren, mits elders alternatief	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+
2	De huidige NNN begrenzing behouden - percelen die binnen het NNN vallen, blijven NNN	+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
2	NNN mogelijk uitbreiden met kwalificerend habitat percelen die in Natura 2000 liggen, maar (nog) niet in het NNN	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+/-
2	Beheertypen in overeenstemming brengen met habitattypen - in geval van conflict gaan Natura 2000-doelen voor	++	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+/-
2	Percelen met de natuurambitie Nat schaalland vervangen voor Vochtig hooiland en eventueel Kruiden- en faunairijk grasland	+/-	+	+/-	+/-	+/-	+	+
2	Vasthouden aan de natuurbeheertype Nat schraalland	+/-	-	+/-	+/-	+/-	-	-

2	NNN-realisatie voortzetten (PNH), afhankelijk van kansen en financiële middelen: zelfrealisatie (particulier natuurbeheer), ruilen, verkopen of in uiterst geval onteigenen	++	++	+/-	+/-	+/-	+	--
2	NNN-realisatie voortzetten (SBB) - afspraken maken met pachters die contracten hebben van vóór 1 december 1977 of in uiterst geval ontpachten	++	++	+/-	+/-	+/-	+	--
4	Voortzetten peilaanpassingen op basis van de zakkingsclausule	++	+/-	+/-	+	+/-	+	+/-
4	Peil opzetten (polderpeil wordt opgezet, er is sprake van actief vernatten)	+/-	--	+/-	+	-	--	--
4	Peilfixatie (polderpeil blijft constant, door bodemdaling is er sprake van passief vernatten)	+/-	-	+/-	+	-	-	--
4	Voortzetten huidige onderbemalingen	--	+	+/-	--	+/-	+	+
4	Geen nieuwe onderbemalingen goedkeuren	++	+/-	+/-	++	+	+/-	-
4	Opheffen bestaande onderbemalingen	++	-	+/-	++	+/-	-	--
4	Grondwaterpeil verhogen in de droge periodes met behulp van greppels (in principe geen waterinfiltratiesysteem - nader onderzoeken/beleid)	++	+/-	+/-	++	+/-	+/-	+/-
4	Grondwaterpeil in het midden van de percelen ongewijzigd laten	--	+/-	+/-	--	+/-	+/-	+/-
5	Afkalving voorkomen door slootkantbeheer - afrasteren, natuurvriendelijke oevers, natuurlijke beschoeiing, bestrijden Amerikaanse rivierkreeft	++	+/-	+/-	+/-	++	+/-	+/-
5	Fosfaatgehalte verlagen - verkennen om de waterinlaat te verplaatsen naar een locatie aan de zuidzijde van het Oostzanerveld, dicht bij de uitlaat	++	+/-	+/-	+/-	++	+/-	+/-
5	Fosfaatgehalte verlagen en doorzicht verbeteren door hydrologische isolatie - nader te onderzoeken, in combinatie met visstandbeheer, slootkantbeheer, evt. defosfatering	++	+/-	+/-	+/-	++	+/-	+/-
5	Defosfatering op polderniveau	++	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+/-
5	Vaker en/of intensiever baggeren door Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	-	+/-	+/-	+/-	--	+/-	+/-
7	Agrarische Landbouwtrend "Ecosysteemdiensten" (natuurboeren - regionale oriëntatie, multifunctionele landbouw)	++	+	+	+	+	++	+/-
7	Agrarische Landbouwtrend "Korte ketens" (regionale oriëntatie, voedselproductie) - eventueel aanvullend op "Ecosysteemdiensten"	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
7	Agrarische Landbouwtrend "Nieuwe teelten" (mondiale oriëntatie, multifunctionele landbouw)	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+	-
7	Agrarische Landbouwtrend "Schaalvergroting" (mondiale oriëntatie, voedselproductie)	--	--	--	-	-	--	-

7	Onderzoeken of het mogelijk is de looptijd van pachtcontracten te verlengen en onzekerheden verlenging pachtcontracten te beperken	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+
7	Inzichtelijk maken hoe de beheervergoedingen ontoereikend zijn in het Oostzanerveld als input voor provinciale/landelijke discussies over dit onderwerp	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+
7	Beheervergoedingen voor Oostzanerveld op gebiedsniveau proberen te verhogen	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
7	Eventueel proces van vrijwillige kavelruil zodat eigendom per eigenaar meer bij elkaar ligt en beheerkosten dalen als gevolg van minder vaarbewegingen	+	+	+	+/-	+/-	+	+
7	Gecoördineerd ganzenbeheer opzetten in samenwerking met Faunabeheer Eenheid om ganzen te bestrijden en schade terug te dringen	+	+/-	+/-	+/-	+	+	++
7	Verhogen en uitbreiden van tegemoetkoming ganzenschadevergoeding	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	++
6	Samenwerken in het bestrijden van pitrus, Amerikaanse rivierkreeft, predatie	++	+/-	+/-	+/-	+	++	+
6	Meer samenwerken/coördinatie in natuurbeheer en delen van kennis	+	+/-	+/-	+/-	+/-	++	+
6	Voortzetten van huidige samenwerking/coördinatie in natuurbeheer en delen van kennis	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

